Г-71097

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ŎZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН НАШР ЭТИЛА БОШЛАГАН

1997 ЙИЛ

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

15 август, № 33 (3508)

МЕН СЕНИ АСРАГУМ...

Ватан!

Мен бу сўзни илк бор қачон тилга олгандим? Қачон шу сўзга сиғиндим? Қай вақт мен шу сўзни соғиндим?!

Сен-чи, умрингнинг қай лаҳзасида шу сўзни юрак харитасига жойладинг, муҳтарам Инсон?!

* * *

Ҳамкасбим олис хориж сафаридан қайтди. Мен уни саволга тутдим. У таассуротларини бирма-бир энтикиб сўзларкан, деди:

— О, жуда яхши кутиб олишди. Иззат-икром кўрсатишди. Сайру-томоша ҳам беадад бўлди. Лекин... Шунча кун ичида кўнглимда доим бир бўшлиқни сезиб турдим. Уйга қайтганимдан сўнг, тушундим. Ўша бўшлиқ — она юртга бўлган соғинч экан!

... Дунёда ҳар нарсанинг қиёси бор. Севгини, садоқатни, бахтни неларгадир менгзаб яшаймиз. Умримизга чироқларга қиёс излаймиз. Меҳрни офтоб дейиш мумкин. Бироқ Ватан туйғусининг ҳеч бир ўхшаши йўқ. Бу туйғу юракда барқ уриб, кунбакун яшилланаверади. Юрак шу туйғудан қувват олади.

Ватан туйғуси юракнинг ўзи каби азалий ва абадийдир!

Элас-элас ёдимда. Мактабимизда биз ўқувчиларга кино кўрсатишганди. Унда кўк кемаси осмонда «ярадор» бўлади. Ерга қўнолмасдан узоқ учади. Унинг ичида юздан ортиқ йўловчи бор эди. Йўловчиларнинг юзларидаги даҳшатли ифода ҳали-ҳали кўз олдимда. Биз ўша куни кино залида тишимизни-тишимизга қўйиб ўтирар, тезроқ бирор яхшилик рўй беришини истардик. Самолётни бир амаллаб ерга қўндиришди. Ҳорғин, бемажол одамлар омон қолганига ишониб-ишонмай трапдан туша бошладилар. Шунда бир аёл ерга ёпишди-ю, ўпиб-ўпиб тупроқни юзларига суртди. Сўнг йиғлаб юборди. Бизнинг ҳам кўзларимиздан ёш думалади.

Ўша куни кинодан чиқиб ғалати аҳволга тушдим. Мактабимиз биноси, ҳовлиси, оёқларим тагидаги тупроқли ер кўзимга бошқача кўринди. Юрагимда «нимадир» юз бергандек эди.

Ватан севгиси эдими, у? Ватанни англаш эдими ё? Не бўлганда ҳам ўша куни азизу ардоқли бир туйғу қалбимга ўрнашди. Қалбимни эритди. Бора-бора ўша туйғу мени қадрдонлашди. Ўзимники бўлди!

* * *

«Қоҳирада турган кунларимиздаги бир воқеани бир умр унутолмасам керак, — дея ҳикоя қилади хорижда ватандошларимиз ҳузуридан қайтган қўқонлик аёл. — Қайтишимизга уч-тўрт кун қолганида либосларимизни чайиб олмоқчи бўлдим. Шунда меҳмонхонада хизмат қилиб турган қизлардан бири «Опажон, сиз уринманг, уни-

миз поклаб берамиз» деди. Бу қиз Қоҳирадаги юртдошларимизнинг фарзандларидан экан. Астойдил илтимос қилгач, кийимларимни унга бердим. Эртасига у менга бутунлай янги либослар келтирди. Ажабландим. Шунда қиз маъсумлик билан деди: — Опажон, либосингизни олиб келмаганимиз учун биздан ранжиманг. Ғубор теккан, юртимизнинг иси келиб турган либосингиз кўзимизга тўтиё. Уни ҳаммамиз бир парчадан тақсимлаб оламиз...»

Аёлнинг сўзларидан ҳар биримиз ўзимизча хаёлга чўмдик. Ўзга юртдаги ватандошларимизга ачиндик ҳам. Юз-кўзимиздан шукронлик туйғуси балқди. «Озод кунларимизнинг ҳар лаҳзасига беадад шукрлар бўлсин» дея пичирладик. «Тинч-омон кунларимизга кўз тегмасин» дедик. Ёруғ эрталаримизга саодат тиладик.

Истиқлол Аллоҳ томонидан бизга иноят этилган қутлуғ туҳфа экани кўп бора айтилган. Муҳими, истиқлол ҳар биримизга катта имконлар эшигини очди. Агар ҳаммамиз ҳам куч-иқтидоримизни, билимимизни шу имконлар йўлида сарф этсак борми, қўлимиз теккан жой чаманзорга айланади, изимизда улуғ мўъжизалар юз очади, ҳаётимизда бурилишлар содир бўлади. Янгиликлар яратиб, янгиланамиз. Зоҳиран ва ботинан мустақиллигимиз уйғунлашади, жипслашиб мустаҳкамланади. Аслида, янги давр кишиси ана шундай ўзгаришлар, янгиланишлар жараёнида камол топади!

Бугунги қутлуғ кунларда негадир юрт севгиси — Ватан туйғуси ҳақида ёзгим келаверади. Ахир, ҳаммаям ўз Ватанини севади. Лекин ким қандай севади! Гап шунда. Бобосининг қандай киши бўлганлигини ўғлига қайта-қайта таъкидлаётган ота балки Ватанни биздан кўра кўпроқ севар. Набирасининг сочларини қирққокил қилиб ўраётиб, ўзининг қирққокил чоғларидан ҳикоялар сўйлаётган момо балки Ватан туйғусини биздан кўра чуқурроқ англар. Йил бўйи ер чопиб қилган даромадини белига тугиб, боласига инглиз тили ўргатадиган муаллим қидириб елиб юрган деҳқон Ватанни биздан-да кўпроқ қадрлар, балки. Бешик бошида ўтириб, алласига озодлик сўзини қўшиб айтаётган келинчак ҳам Ватан туйғусини бошқалардан теранроқ англар. Шу учун ҳам у бу муқаддас туйғуни гўдагига аллалар орқали уқтираётгандир!

Биз Ватанни қандай севамиз?

Озод Ватан учун нималар қилолдик? Гарчи буюк мўъжизалар ярата олмаган эсакда, ўзимизни одам бўлмоқликка чоғлай билдикми? Аждодларимизнинг қалбимиз далаларига сочиб кетган эзгулик уруғларини талофатсиз ундиролдикми? Агар шундай қилолган бўлсак соз, қачондир бу ниҳоллар энг сара мевалар бермоғи тайин! Назаримда, ватанпарварлик фақат юртни севмоқликдагина эмас, юртга муносиб бўлмоқликда ҳам кўринади. Инсонийлик аслида ҳар биримизга хос. Лекин, чин маънодаги инсонийлик жамият ҳаётида ўзгача мазмун-моҳият касб этади. Она Ватанга тиргак бўлувчи асосий куч ҳам шундай инсонийликдир!

Ватанни жон қадар
севайлик.
Ватанни жон қадар
асрайлик.

ГУЛЧЕҲРА

5-бет

КЕЛАЖАКНИ ЎЙЛАБ

Ижтимоий-иқтисодий ҳамда сиёсий жиҳатдан кўнгли тўқ бўлган жамиятнинг, осойишта ва фаровон юртнинг маънавияти ва маданияти тобора юксалади. Маънавият ва маданиятнинг юксалиш омилларидан бири — адабиёт-санъатнинг келажагини ўйлашда, ёш ижодкорларга ғамхўрлик қилишда, минг йилликлар давомида яратилган бебаҳо маданий мероснинг садоқатли ворисларини тайёрлашда. Мана шу жараён кўнгилдагидек амалга оширилган замоннинг оталари ўз болаларига:

Эҳ-ҳ, сенинг ёшлигинг менда бўлсайди, —

дея мурожаат этмайдилар, ўзларининг беҳуда ўтган ёшликларини ўйлаб афсус чекмайдилар.

Ота меҳрига тўйган болалар кўнглида ёвузлик бўлмайди. Келажакда улар ҳам ўз болаларига минг чандон зиёд меҳрибон бўладилар.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси фаоллари йиғилиши мана шу мавзуга — ёш истеъдодларга ғамхўрлик қилиш масалаларига бағишланди. Уюшма раиси Абдулла Орипов мустақиллик байрамига тайёргарлик, Ватанимизнинг ҳозирги адабий жараёни, ҳамда ёш ижодкорларнинг бугунги фаолияти ҳақида гапирди.

Йиғилишда Президентнинг Давлат маслаҳатчиси Ўткир Раҳматов сўзга чиқди.

Ижод эркинлиги таъминланган айни дамда ёш истеъдодларда мавжуд бўлган барча ижодий имкониятларни тўла юзага чиқариш, уларнинг адабий жараёндаги фаолиятларини янада кучайтириш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг фармойиши билан Ёзувчилар уюшмаси таркибида уюшма раисининг ёшлар билан ишлаш бўйича ўринбосари лавозими таъсис этилди.

Фаоллар йиғилишида шоир Муҳаммад Юсуф уюшма раисининг ёшлар билан ишлаш бўйича ўринбосари этиб сайланди. Шунингдек, истеъдодли драматург Эркин Хушвақтов уюшма аъзолигига қабул қилинди.

Мақсуд ҚОРИЕВ:

КЎНГЛИМДАГИНИ ЁЗЯПМАН...

— Мустақиллик инсон ва ижодкор сифатида Сизга нима берди?

— Истиқлол неъматлари беқиёс. Ҳозир ўтаётган ҳар бир кун нафақат неъматларини, балки масъулиятини ҳам теранроқ ҳис эттирмоқда. Бугун Мустақиллик менга манов берди, анов берди, деган гаплар кўп гапириляпти. Тўғри, истиқлол шарофати ила эришилган муваффақиятлар, янгидан-янги очилаётган имкониятларни эътироф этмаслик нақ шаккокликнинг ўзгинаси! Лекин бўлар-бўлмасга ҳам «Истиқлол»дай муборак сўзни тилга олавериб унинг оҳорини тўкмайлик! Биз нафақат том маънодаги мустақилликни, ҳатто «мустақиллик» деган сўзни ҳам авайлаб ишлатмоғимиз керак. Мен адиб, узоқ йиллик муҳаррир, қолаверса, ёши етмишдан ошган инсон сифатида истиқлол биз учун нечоғли қимматга тушганини жуда яхши биламан.

Ёзувчи сифатида кейинги уч-тўрт йил ичида ёшимга ярашмаган ўктамлик ила бир қанча каттагина ҳажмли асарлар ёзиб тугатдим. Айни палладa яна бир китоб устидаги ишимни тугаллаш арафасидаман. Очиғи, мазза қилиб ишлаяпман, тўкилиб-тўкилиб ёзяпман. Нима истасам, нимани хоҳласам бўяб-бежамай, бўёқни ортиқча қуюқлаштирмай, хулласки кўнглимдаги борини ҳеч бир хавотир ва иштибоҳсиз қоғозга туширмоқдаман. Чунки, ҳукмрон мафкура энди йўқ, ижтимоий буюртма ҳақида-ку ўйламайман... Илгарилари эса... қўй, болам, шундай шукуҳли кунларда аввалги даврни эслатиб, юрагимни сиқма...

— Шўро даврида ижодингизга тазйиқ сезганмисиз?

— Ў-ўҳ, нимасини айтасан, болам. Юқорида «тўкилиб-тўкилиб ёзяпман», дедим... Шўро пайтида қайси қаламкаш кўнглидагини ёки кўнглидагидек ёзибди, дейсан. Азбаройи қизил мафкура қолипига тушмаслик учун кўпроқ муҳаббат ёки тарихий мавзуларда қалам тебратишга ҳаракат қилардим. «Ойдин кечалар» номли қиссам, «Спитамен» тарихий романим ва бошқа бир қанча ҳикоялар шундай эҳтиёж туфайли юзага келган. Замонавий мавзуларда ёзилган «Жийда гуллаганда», «Турналар баланд учади» қиссаларимда коммунист образини чизишга мажбур бўлганман. Замон шундай эди-да! Шу ўринда айтиб ўтишим керак, асарларимиздаги коммунист образи кўп ҳолларда бизга қалқон вазифасини ўтарди. Асардаги коммунист номидан ёки унинг ашаддий душмани бўлган бой-бадавлат образ тилидан юрагимиздаги гапларни имкон қадар айтиб қолардик.

Эндиликда айрим танқидчи укаларимиз Шўро даврида яратилган асарларнинг барини чиппакка чиқарар даражада баҳолашмоқда. Ҳатто баъзилари асарни қоралагани етмагандек, ҳатто муаллиф шаънига ҳам аччиқ-тизиқ гаплар айтишгача боришмоқда. Мен уларнинг фикрини мутлақо инкор этмоқчи эмасман. Ўз навбатида, йўл қўйган хато ва камчиликларимиздан ҳам кўз юмиш ниятим йўқ. Лекин асар ва унинг муаллифига баҳо бераётганда ўша асар қайси даврда ёзилгани, муаллифи қандай шароитда ижод қилганини бирров назардан ўтказса ёмон бўлмас эди.

— Янги замон, истиқлол туфайли қаддини тиклаган, кўкрагига шамол теккан халқимиз ҳаёти ҳақида нималар ёздингиз? Режаларингиз?

— «Сўғд ўғлони» ва «Ибн Сино» номли иккита тарихий романимни Истиқлолга тўёна қилганимдан хабаринг бўлса керак. Кейинги йилларда асосан тарихий мавзуларда қалам тебратишимнинг боиси бор, албатта. Ўзбек халқи бир неча минг йиллик тарихга эга, деган гапни кўп гапирамизу, лекин ўша тарихни яхши билмаймиз. Тарихни яхши билмаслигимиз сабаби эса Шўро даври иллатларига бориб тақалаверади. Аввало, тарихга қайтиш, шу билан бирга уни китобхонларга оммабоп қилиб бадиий ифодада бериш, менимча, қаламкашларимизнинг бирламчи вазифаларидан ҳисобланади. Маълумки, турғунлик йиллари буюк алломамиз Абу Али ибн Синони оддий табиб ва файласуф сифатида бир ёқлама талқин қилиб, уни атеист даражасига чиқариб қўйилганди. Агар шу аллома ҳақида шўро пайтида ёзганимда эди, хоҳлайманми - йўқми ўша давр нуқтаи назаридан ёндошишга мажбур бўлардим. Ибн Синодай бобомизни аввало тақводор инсон, ўн ёшида Қуръони Каримни ёддан билган мураттаб қори, мўъминликдан етук Шайх даражасига кўтарилган комил инсон ва ҳоказо фазилатларидан кўз юмушга тўғри келарди. Шукрки, уни янги давр келганда ёздим ва юқоридаги сифатлари ила ўқувчига етказишга ҳаракат қилдим. «Сўғд ўғлони» ҳам шундай ният ила қоғозга тушди.

Юқорида янги китобимни ниҳоялаш арафасида эканимни айтдим. Саломатлик бўлса, кечаги кунимиз, яъни 1983 йилдан то Истиқлолгача бўлган давр ҳақида ҳикоя қилувчи каттагина асар ёзмоқчиман. Насиб қилса, бу асар кечаги қора кунимизни унутмаган ҳолда Истиқлолнинг қадрини янада теранроқ ҳис қилишга даъват этувчи китоб бўлади.

Суҳбатдош:
Турсунали АКБАРОВ

Олимжон БЎРИЕВ

НОЁБ БИР ЎЛКАСАН...

Ўчмагай тарихдан улуғлар номи,
Зуҳал айвонида улар мақоми.
Беш йилда ушалиб асрий армонлар,
Ерларнинг бағридан очилди конлар.
Келажак орзуси биз кутган сурур,
Илоҳим бахш этди юракларга нур.
Субҳидам, балқиган чоғида қуёш,
Толедан нурлари ерга урди бош.
Оламда ҳурликка эришган маскан,

Ноёб бир ўлкасан, эй Она Ватан!
Уруш ва қурбонсиз келди озодлик,
Бу янглиғ кам бўлган ҳуррият — шодлик!
Лолазор мисоли тўкилмасдан қон,
Истиқлол айлади бизларни бир жон.
Инсофу иймонли, оламда пок бўл,
Замона ўзгарди, соҳиб идрок бўл!
Инсонга аввало ҳур Ватан керак,
Саодат ёр бўлган бир чаман керак.

АФСОНАВИЙ ҲУЗУР ТОПАСИЗ

Куни кеча республика Матбуотчилар маданият саройида «Ўз Голливуд Синема» марказининг очилиш маросими бўлди. Маросимга ташриф буюрган матбуот ходимлари, журналистлар, санъат ва маданият намояндалари марказнинг иш фаолияти билан танишди.

Шоҳона безатилган бино, шинам йўлаклар, замонавий жиҳозлар билан махсус таъминланган саҳналар, рақс майдончалари, энг сифатли маҳсулотлар қўйилган бар расталари, ҳатто анқонинг уруғини ҳам топишга қодир бўлган, барча ноз-неъматларни муҳайё этувчи емакхона, момиқдан ҳам юмшоқ оромкурсилар, мебеллар, ранг-баранг чироқлар, ҳордиқ чиқаришингиз учун жону дилдан хизмат этувчи йигит ва қизлар, арабий оҳангларга тушиб нозланаётган гўзал раққосалар... ҳамма-ҳаммаси куну тун сизнинг ихтиёрингизда.

Бунда тўй маросимларини, никоҳ кечаларини, ташкилотларнинг тақдимномаларини, махсус маданий-маиший тадбирларни кўнгилдагидек ўтказиш мумкин. Бир оғиз айтсангиз бас, сизга олий даражадаги хизмат кўрсатилади. Марказ манзили: Тошкент, Матбуотчилар кўчаси, 32-уй.

Шахсий мулоҳазалар

ЯШАШ УЧУН КУРАШ

БОЛАЛАР БУ КУРАШНИНГ ҚУРБОНИ БЎЛМАСЛИГИ КЕРАК

Инсон қачонки, ўйлашдан, курашиш ҳиссидан мосуво бўлдими, билингки, у кесакка айланибди. Демакки, одамлик сиёқини йўқотибди. Нодира айтадики:

Муҳаббатсиз киши одам эмасдур,
Гар одамсан, муҳаббат ихтиёр эт.

Ботинан, муҳаббат курашмоқнинг айнан ўзи. (Энди муҳаббатсизлик жуда чуқур мавзу).

Шўро тузуми даврида биз учун барча нарса тайин, келажак ҳақида ўйлаб ўтиришнинг ҳожати ҳам йўқ эди. Чунки тақдиримизни уч-тўртта юрт «катталари» аввалдан белгилаб қўйишарди. Қани бу йўлдан бир қадам четлашиб кўринг-чи?..

Бу ҳолат бизни «оғиркарвон» кимсаларга айлантирди. Ваҳоланки, ҳаётнинг негизи — яшаш учун курашдан иборат. Заминда нафас олаётган ҳайвоноту наботот оламидан тортиб, олий мавжудот — инсонга қадар тақдир каби муҳрланган ушбу қоида билан ҳисоблашишга маҳкум. Бильакс, марҳамат, ишғол этиб турган бир парча ерингизни бўшатиб қўйинг. Аччиқроқ бўлса-да, айни ҳақиқат шу. Шукрки, давр эврилди. Етмиш икки томиримизни ғимирлатиб, бизга ибтидодан мерос бўлган асл ҳаёт тарзига қайтарди.

Бироқ, ўша етмиш йиллик исканжа таъсирими, биз андак шошиб қолдик. Орқа-олдимизга қарамай, «яшаш учун курашиб» кетдик. Ва яна ёппасига. Етти яшардан, етмиш яшаргача. Бозор (гарчи манбалар кўп эса-да) якка-ю ягона яшаш манбаига айланди. Буни ибрат қилиб чор тарафга ёйдик.

Бундан беш-олти йил олдин Ўзбекистон телевидениесида кўримликкина, сочлари чиройли кесилган журналист қиз бир ўқувчини (кўринишдан 7- ёки 8-синфда ўқийди) саволга тутяпти:

— Сардор (исми хаёлимиздан фаромуш бўлганлиги учун шартли равишда шундай деб номладик), бир кунда қанча пул топасан?

— (Худди катталардай) Насибага яраша!

— Уйдагиларинг сендан хурсанд бўлишса керак?

— Конечно (албатта)...

Хуллас, ана шундай мусоҳаба кечди. Бироқ журналист қизимиз Сардорнинг ўқишлари ҳақидаги саволини хаёл саватчасидан тушириб қолдирган экан. Дарвоқе, ўша кўрсатув, агар хотирамиз панд бермаса, қуйидаги хулоса билан якунланди: «Сардор каби йигитларимиз тужжор ота-боболаримизнинг ҳақиқий ворисларидир!»

Газеталарда ҳам қулоч-қулоч мақолалар чиқа бошлади: «Америкада ундоқ, Англияда мундоқ. Болалар ишлаб пул топишади, газета сотишади, мошина ювишади...»

Ота-оналар ҳам фарзандлари ҳақида «Ўқиб шаҳар олиб берармиди. Ҳарна рўзғорнинг бир тарафини кўтаргани маъқул» деган фикрга келиб қолишди.

Бир пайт, дўппини олиб, бундай ўйлаб қарасак, келажакни бозорда яратиб бўлмас экан. Келажак пойдеворини тўртта чорбозорчи эмас, илму маърифатли инсонлар қуришини англаб етдик. Маърифатнинг ўчоғи эса ҳаммага маълум — мактаб.

Билгичлардан бири «Халқ учун нондан кейин энг зарури мактаб» деб бежиз дарж этиб кетмаган. Шу боис, бутун эътибор мактабга қаратила бошлади. Бироқ, «Асал деган билан оғиз чучимагани» каби, «Мактаб, мактаб» дея ҳайқириш билан бирор нарса ўзгариб қолмайди. Бу борада аниқ ишлар зарур. Албатта, Халқ таълими вазирлиги томонидан таълимни ислоҳ қилиш, мактаб мавқеини кўтариш, таълим сифатини ошириш йўлида бир қанча чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Буни эътироф этиш керак. Ўқитиш услублари жаҳон андозаларига яқинлаштириляпти. Аммо болалар бозорни тўла тарк этганлари йўқ. Хўш, уларни мактабда ушлаб туриш учун нима қилиш керак? Келинг, бунинг туб илдизларини таҳлил этиб кўрайлик.

Мактаб — муаллим ва ўқувчи деб аталгувчи икки шахсдангина иборат. Уни бор қилгувчи ҳам, йўқ қилгувчи ҳам иккаласининг рафтору равияси.

Қайси бир аллома мактабни келажакка йўл солаётган толибалар карвонига менгзабди. Унинг бурундуғи эса муаллимнинг қўлида **(«Кўрки, бурундуқ ўзганинг қўлида, Ўзганинг кўзлари ўз йўлида».** Гулханий, «Тева ила Бўталоқ») Хўб топиб айтилган ўхшатиш. Карвон ҳамиша сарбон етовида. Ўтга бошласа, ўтга, чўкка бошласа, чўкка боради. Демакки, мактабнинг, ўқувчиларнинг тақдири муаллимнинг қўлида. Унинг нечоғли етакчилигида. Бинобарин, биз қўяётган масала («болани мактабда ушлаб туриш»)нинг илдизларидан бири ўз-ўзидан ўқитувчига бориб тақалади.

Ўқувчини ўзига жалб этиши учун муаллим қандай бўлиши керак? Дабдурустдан «Илмли, саводли, мушоҳадаси кенг» деган, чайналавериб мазасидан мисқолча ҳам қолмаган ақидани сизга пешкаш қилсак, эриш туюлиши мумкин. Бироқ, истаймизми-истамаймизми, аслида ҳам шундай. Илм бурунги замонларда ҳам, ҳозир ҳам қадрли. Илмли киши эса иззатда.

Мен яқинда Бойовут туманидаги мактаблардан бирининг битирувчи синф ўқувчилари билан суҳбатлашдим. Уларга саволнома тарқатдим: «Қайси фан ўқитувчисини ёқтирасиз? Нима учун?» «Қайсисини ёқтирмайсиз», Нима учун?» Бутун бошли синф (40 кишидан иборат)нинг қарийб тўқсон фоизи ўз фанини чуқур биладиган, дарсларни қизиқарли ўтувчи муаллимларини ёқтиришини билдирди. Аксинча даражадаги муаллимларини ёқтирмасликларини айтишди. Мана, сизга бир кўзгу. «Ҳозирги болаларда илм учун рағбат йўқ» деган гаплар даққиюнусдан қолган бир баҳона. Уларда билимга ташналик бор. Ва у ҳеч қачон йўқолмайди. Фақатгина болаларни жалб қила олиш, қизиқтира билиш лозим.

Энди ўз-ўзидан ўта билимли, ўз касбини севувчи, комил ўқитувчи муаммоси кўндаланг бўлади. Қаранг, республикадаги педагогика олий ўқув юртларини (вилоятлардаги дорилфунунлар ҳам асосан муаллимлар етказиб беришади) йилига бир неча минг ёшлар хатм қилишади. Қўлида «лаёқатли муаллим» деган ҳужжати бор катта қўшин. Афсуски, (бутун кафолатини бўйнимизга олиб айтамиз), биринчидан, уларнинг ҳаммаси ҳам лаёқатли эмас, иккинчидан, уларнинг ярми қўлидаги дипломи билан мактабга бормайди. Ё ўзини тижоратга уради, ё бирор бошқа ҳунар бошини тутади.

Хўш, нега шундай? Аввало, касбига меҳрсизлигу яна ўша лаёқатсизлик. Агар чуқурроқ ўйлаб қарасак, бугун лаёқатсиз кадрлар етиштириб чиқаришнинг ўзи ..ҳурмат билан айтганда хунук иш. Битта талабанинг олий ўқув юртини битириб чиқиши учун давлатнинг қанчадан-қанча маблағи сарфланади. Демакки, шунча тоат-ибодат ҳавога совурилади. Яқинда шу соҳага доир нуфузли идоралардан бирининг нуфузли раҳбари нуфузли гап қилиб, ҳаммани оғзига қаратиб турибди: «Ҳар йили фалончи ёшлар сафимизга қўшилиб, бизга қанот бўляпти». «Э, ака, гап сонда эмас, сифатда деган бугуннинг ақидаси сизга етиб бормадими?» дейдиган бир мард йўқ. Буни кўпчиликнинг таважжуҳига етказиш вақти келди. Жумладан, муаллимларни етказиб берувчи мутасаддиларга ҳам. Бунинг учун нима қилиш керак? Биринчи навбатда, педагогика олий ўқув юртларига кириш синовларини такомиллаштириш лозим. Абитуриентларнинг мазкур касбга қизиқиши, лойиқлигини аниқлаб берувчи қўшимча психологик тест жорий этиш керак. Токи, муносиблар саралансин. Шундагина биз ўз касбига фидойи, комил, ўқувчиларни ушлаб тура оладиган муаллимга эга бўламиз.

* * *

Бекатда автобус кутиб тургандим. Автобуснинг дараги бўлавермагач, писта, сақич, қурт, хуллас, ашқол-дашқоллар сотиб ўтирган онасининг ёнида уймалашиб юрган болани гапга тутдим. Ҳарна-да, кутишнинг таноби тортилади. Исми Улуғбек экан.

— Нечанчи синфда ўқийсан?

— Бешинчида.

— Уйларингга бормайсанми?

— Нима қиламан, иш бўлмаса?!

— Китоб ўқишга қизиқасанми?

— Ҳа.

— Ҳозир ўқияпсанми?

— Йўқ.

— Нега?

— Кутубхонамиз ишламайди.

Шу чоқ узоқ интизорликдан сўнг автобус келди. Улуғбекнинг онаси ортимдан ҳадик аралаш қараб қолди.

...Энди иккиламчи сабаби аён бўлган бўлса керак. Бадиий китоблар — илмга, фанга, демакки, мактабга томон солинажак илк кўприк. Унинг аҳамияти, салмоғи ўлчовсиз. Шу боис, болаларни мактабга тортувчи оҳангработлардан бири — мактаб кутубхонаси. Яна ҳам тўғрироғи, кутубхоначиларнинг ўқувчиларни кутубхонага жалб қила олиши.

Машҳур изқувар Шерлок Холмс «Барча иллатларнинг боши бекорчиликдир» деб дараклайди. Китоб эса унинг энг ашаддий кушандаси. Ўтган йилнинг охирида вилоятларда хизмат сафарида бўлиб, мактаб кутубхоналарининг аҳволи билан қизиққан эдик. Қаранг, кейинги беш-олти йил ичида кутубхоналар учун умуман бадиий китоб олинмаётган экан. Ҳатто, маҳаллий бюджетдан бадиий китоблар учун бир тийин ҳам маблағ ажратилмасмиш. Буни қандоқ тушуниш лозим?

Кутубхоналар (дарвоқе, яна тўгараклар ҳам бор) ишини том маънода жонлантириш ҳам ўқувчини мактабга боғлаб қўйишнинг муҳим бир воситасидир.

* * *

Кейинги пайтда лицей, гимназиялар ёмғирдан кейинги қўзиқориндай потраб кетди. Шуларнинг ўқувчилари ҳам бозорга чиқиб кетишганмикин, деган савол қизиқтириб қолди мени. Расталарда чумчуқлардай қатор тизилишиб, чуғурлашиб савдо қилаётган болалардан суриштириб чиқдим. Йўқ. Ҳаммаси оддий мактаб ўқувчилари. Кейин хаёлимдан иккита ўй кечди. Биринчиси: «Демак, мактабда барча шароитлар муҳайё бўлса, ўқувчи ҳеч қачон ўзини бозорга урмайди». Иккинчиси: «Билим масканларини лицею оддий мактаб қилиб табақалаштириш жоизмикин? Ундан кўра, барчасида лицейдагидай шарт-шароитлар яратилса, бўлмасмикин?

Давр — шиддаткор. Ҳали болалар-ку, катталарга ҳам заҳа етказиб қўйиши мумкин. Келажак учун маънан майиб-мажруҳ эмас, комил, заковатли ёшлар керак. Буларнинг барчаси эса ўз қўлимизда. Фақатгина қалб кўзини салгина каттароқ очиш кифоя.

Асқар ШОКИР

Истиқлол мушоҳадаси

ЕР ЭГАЛИ БЎЛСИН

Одатда газетхон муаммоли масалалар ҳақида ўқишга кўпроқ майл билдиради. Шу боис гапни иқтисодиётнинг тез ўнгланиб кетишига халал бераётган айрим масалалардан бошламоқчиман. Мен ўтган даврда деҳқонга ер бермаётган, беришга қизғанаётган, берган тақдирда ҳам таъмагирлик билан иш битираётган маҳаллий раҳбарларнинг кўпини кўрдим. Шу билан баробар фермер сифатида ерни олиб қўйиб, унга ўзи ҳеч нарса экмасдан ерни ёлланиб ишловчи гектарчиларга тақсимлаб қўйиб, «тадбиркор»лик қилаётганларни ҳам кўрдим.

Бир мисол келтираман. Йигирма гектар ерни пахта экиш шарти билан хўжаликдан узоқ йиллик ижарага олган бир тадбиркор режани ҳаммадан бурун бажариб қўйиб, ялло қилиб юраркан. Қизиққан одамлар бориб қарашса, даланинг бор-йўғи беш гектарига пахта экилган. Ҳосил ҳам одатдагидек. Ундай бўлса бу «тадбиркор» қандай қилиб режани ҳаммадан олдин бажаради, қандай қилиб йигирма гектарнинг ҳосилини беш гектардан олади? Маълум бўлишича «тадбиркор» жамоа хўжаликларининг етиштирган пахтасига ўз вақтида ҳақ бермай деҳқонни куйдираётган заводларнинг «тепса-тебранмаслиги»дан усталик билан фойдаланаётган экан. Айрим деҳқонлар жамоа хўжалиги еридан терган пахтасини кечаси «тадбиркор»нинг хирмонига тўкиб кетишади ва эвазига ундан ўша куннинг ўзида ҳақини икки-уч баробар ортиқчаси билан олишади.

Хўш, бу жойда ким ютдию ким ютқазди? «Тадбиркор»-ку, сўзсиз, ютди-я, бироқ унинг «қармоғи»га илинган деҳқон-чи? Илгари пахта заводи унинг ҳақини вақтида бермасдан қийнаган бўлса, энди «тадбиркор» унинг «нонини туя» қиляпти. Деҳқон тушунчаси саёзлиги, иқтисодий саводсизлиги боис яна ютқазяпти. Ишончига дарз етган мана шу деҳқонга мадад керак. Бу туман раҳбарлари миқёсида жиддий ўйлаб кўриладиган ва зудлик билан ҳал этиш зарур бўлган масала.

Иккинчи мисол. Яқинда машҳур пахта усталаридан бирини учратиб қолдим. Ҳозир у нафақада. Тошкент вилояти туманларидан бирида истиқомат қилади. «Одамлар умуман далада ишламай қўйди», —деди у ҳасратидан чанг чиқиб, «Нима қилишаяпти бўлмаса?» — дедим.

— Қўйлиқнинг гўшт бозорини обод қилишяпти.

— Қандай қилиб? Ҳаммаси чорвадор бўлиб кетишдими?

— Йўқ, Сирдарё, Жиззахнинг чўл ва тоғли туманларидан мол сотиб олиб келишади-да, сўйиб Қўйлиқнинг бозорида сотишади. Ер чопиб, ғўза суғориб, йил бўйи иш ҳақини кутиб ётгандан кўра нақди тузук, деб шундай қилишяпти-да.

— Унда далада ким ишлаяпти? — дейман.

— Даладами? Уч-тўртта хотин-халаж кетмон кўтариб бориб-келиб юрибди-да номига. Улар нимаям ҳосил олиб берарди. Пахтага забардаст эркакнинг қўли, кучи керак. Бусиз ер ишдан чиқиб, ҳосил бермайдиган бўлиб қолади. Бу хўжаликларнинг мутасаддиларини ташвишлантирмаяпти. Деҳқонга ҳақини вақтида беролмаганидан кейин қаттиқ гапира олишмайди-да...

Деҳқоннинг моддий неъмат яратувчи эмас, олиб сотувчи бўлиб қолганлиги ниҳоятда ташвишли. У қачонгача биров етиштирган маҳсулотни сотиб кун кўради? Бу ётиб ейишнинг бошқача бир кўриниши эмасми. Бусиз ҳам ҳозир олибсотарлар, чайқовчилар, воситачи даллоллар роса кўпайган. Энди уларнинг сафига ноз-неъмат яратувчи деҳқон ҳам қўшилиб кетаётган бўлса, ер эгасиз қолмайдими? Бунинг учун ким қайғуради?

Бу мисолларни мен деҳқоннинг онгида, тафаккурида ўзгариш қилиш зарурати ҳис қилган ҳолда айтаяпман. Қишлоқ кишиси мустақиллик моҳиятини теран англаб етмаса, фойдаю зиённинг фарқига бормаса, тор фикр билан иш кўрса, бу умумий иқтисодиётимиз оёғига тушовдир. Деҳқоннинг онгида, ҳаёт тарзида кескин ўзгариш қилиш учун энг аввало қишлоқлардаги маҳаллий раҳбарлар маъсулдирлар.

Мустақиллигимизнинг ўтган олти йили мобайнида бутун мамлакат миқёсида жуда катта ютуқлар қўлга киритилди. Ижтимоий-иқтисодий тараққиётимиз ойдин йўлдан бормоқда. Юзлаб қўшма корхоналар, муҳташам саноат комплекслари, завод ва фабрикалар барпо этилиб, ҳурриятимиз учун хизмат қилаётганидан халқимиз мамнун. Бундай алп одимлар олдида юқорида келтирилган мисоллар жуда жузъий ва жўн бўлиб туюлади. Шундай экан, уларни айтиш ва улар ҳақида ёзиш шартми, деб ўйлаб қолдим.

Ютуқларимиз соясида қолаётган камчиликларимиздан ҳам кўз юммасаккина, ойдин йўлдан ташлаган қадамларимиз янада салобатли, янада ўктам, янада самарали бўлиши мумкин. Шу боис, истиқлол мушоҳадасида бу ҳақда фикр юритишни лозим кўрдим.

Мурод АБДУЛЛАЕВ

ЧЎНТАК ВА РАҲБАР МАСЪУЛИЯТИ

Мустақиллик фақат мустақил давлатга эга бўлиш эмас, мустақил фикрлай олиш ҳамдир. Мустақил фикрлай оладиган одамгина, ташаббускор, янгиликка интилувчан бўлади. Мамлакатимизда ёшларга катта эътибор беришдан, уларни чет элларга ўқишга юборишдан кўзда тутилган мақсад ҳам шу.

Биз бир асрдан кўпроқ мустамлака тузумда яшадик. Унинг асоратлари қон-қонимизга сингиб кетди. Энг асосийси, мустақил фикрлашдан маҳрум бўлдик. Чунки республика пойтахтида битта чойхона қуриш учун ҳам, туман марказида кичик дўкон очиш учун ҳам Москвадан сўрашарди, рухсат олинарди. Бирор ишимиз битмай қолса ҳам, бирор амалдор хафа қилса ҳам Москвага чопардик. Гўё нажот фақат Кремлдадек.

Хўш, бугунчи? Бугун ўз муаммоларимизни ўзимиз ҳал эта олаяпмизми? Мустақил фикрлашни, мустақил ишлашни ўргандикми? Афсуски, айримлар ўша ўрганиб қолганимиз — биров айтсагина, биров буюрсагина ишлашдан, кампаниябозликдан воз кеча олмаяптилар. Сўнгги йиллардаги республика миқёсидаги ўзгаришларга эътибор беринг. Деярли барча ташаббуслар юртбошимиз томонидан ўртага ташланди. Аввалги мақолаларимдан бирида таъкидлаганимдек, бошқалар негадир кутиб туришга ўрганиб қолишган. Нега Президент барча муаммоларни раҳбарларнинг эсига солиб туриши керак? Савдодаги ёки транспортдаги, бозорлардаги камчиликлар бугун пайдо бўлгани йўқ. Жамиятимизда таъмагирлик, порахўрлик каби иллатлар мавжудлигини биламиз. Мактаб ва тарбия ишларида жиддий ўзгаришлар қилиш зарур. Лекин буларни ҳал қилиш негадир суст. Чунки ўша соҳаларга масъул айрим шахслар ўзларича бу муаммони ҳал қилишга қодир эмаслар. Улар жамият манфаатларидан кўра чўнтакларини кўпроқ ўйлашади.

Уч-тўрт кун бурун телевизорда бир кўрсатув бўлди. Унда чет элларга ўқишга жўнатилаётган ёшларнинг кўпчилиги иқтидорига қараб эмас, балки фақат тил билишга қараб танланаётгани, натижада кўпроқ бой-бадавлат оилаларда тарбияланган фикрсиз, дунёқараши тор болалар кетаётгани таъкидланди. Мен бу билан одамларни тоифага ажратмоқчи эмасман. Лекин давлатнинг минглаб сўми ҳисобига чет элда билим оладиган талаба иқтидорли, мустақил фикр юрита оладиган бўлиши шарт. Ҳеч бўлмаса шу ишда таниш-билишчилик, порахўрлик аралашмаслигини жуда-жуда истардим. Чунки бу ёшлар эртага бир соҳанинг мутахассиси, раҳбари бўлади. Биз уларга катта умид боғлаяпмиз.

Яқинда Гулистон шаҳрига бориб ёқамни ушлаб қолдим. Қисқа фурсатда шунчалик катта ўзгаришлар бўлибдики, ҳайратланмасдан иложинг йўқ.

«Буларнинг бари вилоятга келган янги ҳокимнинг ташаббуси билан бўлди, — деди ҳамроҳим. У туманларнинг бирида ҳоким муовини бўлиб ишлайди. — Аввалига бу одамнинг ўзини тутиши, бироз қизиққонлиги бизга унча ёқмаганди. Лекин кейин тушундикки, унинг куюнчаклиги-ю, қизиққонлиги, баъзан чегарадан чиқиб кетиши ҳам шу юрт деб астойдил куюнганидан экан. Ҳозир Гулистон эмас, вилоятнинг барча шаҳару қишлоқлари обод бўлаяпти».

Сирдарё вилоятида Исмоиловга қадар ҳам кўплаб раҳбарлар ишлаб кетган. Улар ободончилик, қурилиш ҳақида ўйламаган. Ҳамсуҳбатимнинг таъкидлашича, янги ҳоким келгач, одамлар нафақа ва маошларини ҳам ўз вақтида ола бошлаган.

Ишласа бўлар экан-ку.

Ҳозирги ўтиш даврида раҳбарга кўп нарса боғлиқ. Қаердаки раҳбар нўноқ, мустақил фикрлашдан йироқ бўлса, ўша соҳада иш орқага кетаверади. Чунки ўз фикри бўлмаган одам ҳар мақомда йўрғалайди. Бундайлар мамлакат, миллат мустақиллигидан ўз манфаатини устун қўядилар, порахўрлик, товламачиликка йўл очадилар. Бизнинг жамиятда бундай раҳбарларга ўрин бўлмаслиги керак.

Беккул ЭГАМҚУЛОВ

БАДИИЯТ МУСТАҚИЛЛИГИ

Устоз шоирлардан бири менга, нега сизлар фақат япроқларнинг шитирлаши ҳақида шеър ёзасизлар, деган эди. Ростини айтганда ўшанда бу гап менинг кўнглимга ботди. Унинг ёшларнинг шеъриятида ижтимоий юк йўқ демоқчи эканлигини англадим. Хаёлимдан қорлар, ёмғирлар, қиш ва баҳор ҳақида шеър ёзиб, сатрларга кучли ижтимоий мазмун юклаган аждодларимиз асарлари ўтди. Туркий ифоданинг рамзий маънолари кечди. Абдулла Орифнинг лойқа ҳовузда хору хас хазонлар устини ёпган тилла баликча ҳақидаги шеърини, Ҳамид Олимжоннинг

На бўлғай бир нафас мен ҳам
яноғинг узра хол бўлсам,
Лабинг япроғидан томган
ки гўё қатра бол бўлсам.
Бутоғингга қўниб булбул кабиi
хониш қилиб тунлар
Ўпиб ғунчангни очмоқликқа
тонг чоғи шамол бўлсам. —

Байтларини ичимда такрорладим.

Устознинг мустақиллик гуркираб турган бугунги замонда нега миллий ғурур ва ватанпарварлик ҳақида ёзмайсизлар, дея таъна қилаётганини тушундим. Ахир юқоридаги икки шеърда ҳам гул ва япроқлар образи ифодаланган-ку, ушбу образлар чуқур ижтимоий мазмунга эга-ку. Лекин улар гул ва япроқлар ҳақида эмас, айнан Ватан ҳақида-ку. Ватан ҳақида шеър ёзганда, албатта, Ватан ва миллат деган муқаддас сўзларни беҳуда ишлатиш шартми, шу сўзларни айтмай туриб ҳам Ватан ва миллатни тасвирлаш мумкин эмасми, дея ўйладим. Ва ўзимча «япроқлар шитири» ҳақида ёзаётган ёшларни ёқладим.

Аммо, дўппини ерга қўйиб, чуқурроқ мулоҳаза қилиб кўрсам, устоз ҳақ экан. Нега?

Шу гапдан кейин ёшларнинг бугунги шеърларига син солдим. Янги чоп этилган китобларни варақладим. Баъзан битта китобни янги ном билан уч, тўрт қайта нашр этган ўртоқларимни кўрдим. Ахир ҳар бир янги китоб ғоявий-бадиий хусусияти билан, ифода тарзи, йўналиши билан бир-биридан фарқланиши керак-ку. Нафақат китоб, балки бир шеър бошқа шеърдан бадииятга кўра ажралиб туриши керак-ку. Ҳатто битта кичкинагина тўртлик ҳам мустақил бадиий асар саналади. Одатда асар ягона яралади. Унинг нусхаси бўлмайди.

Шу маънода ҳозирги ёшларнинг шеърларини яхлит ўқидим. Китобнинг муқовасини очаман, ўқийман — бир хил оҳанг, шеърлар бир-бирига ниҳоятда ўхшаш, ўхшатишлар, сўзлар қайта-қайта такрорланаверади. Тасвиру восита йўқ, нуқул туйғуларнинг баёни ҳижжаланаверади. Мундоқ қарасанг, муаллифнинг нимадир демоқчи эканлигини тушунасану муқовани ёпишинг билан ҳеч нарса эсингда қолмайди. На фалсафа, на ўзига хос бадиий-эстетик олам. Ҳатто шоирнинг яхлит дунёқарашини ҳам тасаввур эта олмайсан.

Ниҳоят, мен оқсоқолнинг бадиий асар мустақиллигини, ғоявийликни назарда тутганлигини англаганимдан сўнг ўзимнинг гўллигимдан хижолат чекдим. Ана шу хижолат ичра устознинг фикрларини хаёлан давом эттирдим: ҳар бир ижодкорнинг бадиий олами бир-бирига ўхшамаслиги, яъни мустақил бўлиши керак. Ҳар бир шоир-ёзувчи ижодидаги асарлар ҳам бадиий жиҳатдан бир-биридан ажралиб туриши керак. Ана ўшанда адабиёт ранг-баранглик касб этади. Ранг-баранг адабиёт эса бой адабиёт бўлади.

Ватанимиз мустақил бўлди. Энди мустақил ватанга бадиий мустақил шеърлар, асл асарлар зарур. Мустақиллик адабиётини яратиш зарур.

Зеро, бугун юртимизда кечаётган ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ва маънавий жараёнларга бутун жаҳон кўз тутиб турибди. Айни дамда жаҳон халқлари назари мустақил миллатнинг адабиётига ҳам қаратилганлиги аниқ. Биз бу соҳада ҳам уялиб қолмаслигимиз учун миллий ғуруримизни баланд тутмоғимиз керак. Ижтимоий ҳаётдаги мустақиллигимизга ярашадиган бадиий асарлар билан жаҳон адабиёт муҳитига чиқмоғимиз даркор.

Мен адабиётдаги мустақилликни шундай тушунаман.

Рустам МУСУЛМОН

ОТАТУРК ИҚРОРИ

Буюк соҳибқирон Амир Темурга туркияликларнинг муносабати қандай? Бу улуғ шахснинг кўп қиррали фаолиятини биладиларми? Амир Темур тарихи ва қолдирилган меросини қандай баҳолайдилар?

Бу саволларнинг туғилиши бежиз эмас. Чунки ўша давр тарихига назар ташлаганимизда, даставвал Амир Темур билан Елдирим Боязид ўртасидаги жанг кўз олдимизга келади. Хўш, бу жангдан сўнг Туркистон-Анадолу муносабатлари қандай кечди?

Туркияга қилган илмий сафарларимиз давомида бу саволларга жавоб топишга интилдик. Олимлар ва оддий фуқаролар билан қилган суҳбатларимиз, ўқиган китоб ва мақолаларимиз, сафарлар давомида кўрганларимиз бир олам таассуротлар уйғотди. Ана шу таассуротларни Сиз билан баҳам кўрмоқчимиз.

Анқара жанги

1402 йил 29 июль куни икки буюк турк ҳукмдори Амир Темур билан Боязид Елдирим қўшинлари ўртасида ҳал қилувчи жанг бўлиб ўтди. Анқара шаҳрининг шимоли-шарқида, ҳозирги «Эсенбоға» аэропорти яқинларидаги Шоҳмалик кентида рўй берган шиддатли тўқнашув эрта тонгдан аср намозигача давом этди. (Эсенбоға ва Шоҳмалик атамалари ҳам Амир Темурнинг машҳур лашкарбошилари номи билан боғлиқ эканлиги тўғрисида тахминлар бор). Бу аёвсиз муҳорабада Боязид Елдиримнинг бир неча юз минг кишилик қўшини тамомила тор-мор этилди. Буюк Соҳибқироннинг саркардалик маҳорати яна бир карра синовдан ўтди.

Амир Темур барча турк давлатларини бирлаштиришни, ўзи асос солган салтанатга нисбатан ҳар қандай таҳдидни бартараф этишни ўз олдига мақсад қилиб қўйган эди. Ўрта асрларда бу кўпроқ қурол кучи билан амалга ошириларди. Қолаверса, Боязиднинг Амир Темурга ёзган мактубларидаги ҳақоратомуз сўзлар бу жангга сабаб бўлган эди.

Туркияни кезар эканмиз, икки буюк саркарда тўқнашган жойни кўриш истаги туғилди. Бу истакни амалга оширишда Туркиянинг Ўзбекистондаги элчихонаси собиқ ходими Умар Гул ёрдам бериш ниятини билдирди ва Анқарадан 30-32 чақирим узоқликда бўлган Шоҳмалик кентига олиб борди. У жойда туман бошлиғи бизга ҳамроҳ бўлди.

Шоҳмалик бизнинг баъзи қишлоқларимизга жуда ўхшаш жой бўлиб, атрофи қир-адирларга туташиб кетган экан. Кўп ўтмай икки турк ҳукмдори аскарлари тўқнашиб, қаттиқ жангу жадал бўлган жойга етиб келдик. Ёмғир ёға бошлади. Бир пасда ерлар лой бўлиб кетди. Аммо биз лойни ҳам, ёмғирни ҳам писанд қилмасдик. Ҳар биримиз ўзимизнинг ўй-хаёлларимиз билан банд эдик. Қулоқларимизга отларнинг кишнаши, қурол-аслаҳаларнинг шақир-шуқури, суворийларнинг қийқириғи, «урҳо-сурҳо»лари эшитилаётгандай бўларди. Кент қарияларининг айтишича, ўша жанг пайтида ҳам жала қуйган экан. Аммо жангга ташланган ҳар икки томон суворийлари на ёмғир-жалани, на лой-балчиқни писанд қилганлар...

— Йилдирим бобомиз Анқара шаҳри томондан қўшин тортиб келган, Темур бобомиз («Бобо» сўзига эътибор беринг) эса Эрон томондан от суриб келган эканлар. Икки ўртада қаттиқ саваш бошланипти, — дейди Бакир Бақирчи бобо (саксондан ошган бу киши Шоҳмаликда яшар, анча-мунча тарихий воқеалардан хабардор экан). — Елдирим Боязид ана у ўнг томондаги қир тепасида туриб, жангни бошқарган экан, Амир Темур эса мана бу чап томондаги тепаликка хос чодир — қора уй тикдириб, жанг пайтида унинг ичида шоҳмот ўйнаган эканлар. Боболаримиз шундай ҳикоя қилар эдилар...

Албатта, бу ривоятларда ҳақиқат ва афсона аралаш. Аммо муҳими шундаки, халқ бу улкан муҳораба ёдини асрлар бўйи ўз хотирасида сақлаб келган.

Холисона баҳо

Буюк Турон ҳукмдори Амир Темур билан Туркия султони Елдирим Боязид муносабатлари, бу икки ҳукмдорнинг ўзаро ёзишмалари, жангда турк султонининг асир олиниши ва шундан кейинги воқеалар хусусида битилган манбалар ниҳоятда кўп. Табиийки, улар орасида ҳақиқатдан йироқ, чалкаш маълумотлар битилганлари ҳам йўқ эмас. Чунончи, Амир Темур Боязидни енггач, гўё уни занжирга солиб, темир қафасга ташлаганлиги айтилади.

Аммо сўнгги пайтларда темуршунос тадқиқотчилар янги-янги маълумотлар, ишончли манбалар асосида Амир Темур билан Елдирим Боязид муносабатларини ойдинлаштириб бердилар. Аслида Амир Темур жангда ғалаба қозонгач, Боязид Елдиримга катта иззат-ҳурмат кўрсатган, унинг ўғлини топтириб, отасининг салтанатини топширган. Боязид вафот этгач, унинг таъзиясида уч кун турган.

Туркий давлатлар ва жамоаларнинг дўстлик, қардошлик ва ҳамкорлик вақфи (ТУДЕВ) раиси, миллиятчи ҳаракат партияси раҳбари, марҳум Алпарслон Туркеш Амир Темурнинг энг қизғин тарғиботчиларидан бири эди. Суҳбатлар чоғида буюк Соҳибқироннинг бебаҳо мероси, Бобур, Улуғбек, Ҳусайн Бойқаро, Алишер Навоий сингари улуғларимизнинг туркий халқлар маданиятини юксалтиришдаги хизматлари ҳақида фахр билан сўзлар эди. ТУДЕВ томонидан ташкил этилган симпозиумда сўзлаган нутқи бунинг ёрқин мисолидир. «Турк културу» журналида чоп этилган нутқда шундай сатрлар бор: «Темур каби буюк бир жаҳонгирни етиштирган миллатга мансублигимиздан ифтихор туймоғимиз лозим. Унинг асарларини синчиклаб ўрганишимиз, ўгитларидан фойдаланмоғимиз зарур. Тузукларини ўқишни бутун турк зиёлиларига тавсия этаман. Амир Темурнинг тарихини, шахсиятини, асарларини ўрганиш керак. Уларда кўп сабоқлар бор».

Алпарслон Туркеш ўз нутқида машҳур турк шоирларидан бири Абдулҳақ Ҳамиднинг бир асаридан парча келтиради. Шоир ўз асарида буюк шахсларнинг руҳларини сўзлатади. Улар орасида Амир Темур ҳам бор. Шоир Соҳибқирон тилидан шундай дейди «Мени асло йўлда оқсади дема, Татар ва Туркни бирлаштирмоқ эди мақсадим». «Татар ва Турк» деганда у бутун туркий дунёни назарда тутади. яъни, Абдулҳақ Ҳамид фикрича, Амир Темур Турк бирлиги йўлида курашган бир фидоийдир.

Туркия давлат вазири, туркий жумҳуриятлар билан ўзаро ҳамкорлик алоқаларининг тарғиботчиси Номиқ Камол Зейбек «Сон чағри» (Сўнгги даъват) газетасида эълон қилинган мақоласида шундай деб ёзди: «Темур дейилган он, шубҳасиз, кўпчиликнинг хаёлига Анқара жанги ва бу жангда енгилган буюк Усмонли ҳукмдори Елдирим Боязид келади. Айримлар шу туфайли Темурга унча ҳам муҳаббат билан қарамайдилар. Аммо, унутмайликки, Темур ўзи асир олган Елдиримга етарлича ҳурмат кўрсатди. Уларнинг иккаласи ҳам бизники бўлган ҳукмдорлардир. Урушмаганларида албатта яхши бўларди. Аммо урушдилар. Энди бу мавзу тарих мулки бўлди. Бизнинг вазифамиз уларнинг ҳар иккаласини севмоқ ва севги орқали бирлашмоқдир... Биз, учинчи минг йилликка кўприк ташлаган туркий дунё насли сифатида Темур бобомизни меҳр, эҳтиром ва миннатдорлик билан ёд этмоғимиз лозим».

Амир Темур ва Отатурк

Сўнгги йилларда туркиялик олимлар ва тарихчилар орасида Амир Темур шахси, унинг тарихда тутган ўрни ва ролига янгича қараш пайдо бўлди. Бунда Ўзбекистоннинг мустақилликка эришиши, Соҳибқиронга нисбатан адолатнинг тикланиши, 1996 йил юртбошимиз томонидан халқаро Амир Темур йили деб эълон қилингани, юртимизда ва жаҳонда амалга оширилган маданий-маърифий тадбирларнинг муайян таъсири бўлди. Туркияда чоп этилган бир қатор китоблар, вақтли матбуот ва телевидение-радиодаги чиқишлар бунга мисол бўла олади.

Турк халқининг йўлбошчиси Мустафо Камол Отатурк 30-йиллардаёқ Амир Темур меросини ўрганишнинг ажойиб намунасини кўрсатган эди. Таниқли турк олими Козим Яшар Копраманнинг таъкидлашича, **Туркия Жумҳуриятининг илк йилларида мактабларда ўқитилган тарих дарсликларининг 30 саҳифаси Амир Темурга ажратилган ва бу бўлимни Отатуркнинг шахсан ўзи ёзган. У Амир Темурни ўзининг маънавий раҳнамоларидан бири деб билган.** Унга чуқур ҳурмат, иззат-эҳтиромда бўлган. Шахсий ҳаётида, давлат ишларида, амалий саъй-ҳаракатларида Амир Темур «Тузук»ларидан, унинг фаолиятидан, режа-тадбирларидан ижодий фойдаланган. Соҳибқирон ҳақида китоблар ёзиб, уни элга чуқурроқ таништириш ниятида бўлган.

Амир Темур ва Отатурк мавзуини тарихчи Йилмаз Ўзтуна янада ойдинлаштирди. У «Турк културу» журналида эълон қилинган мақоласида шундай ёзади: «Темур стратегик аскарий даҳо билан туғилган нодир бир аскардир. Бугун у Ўзбекистон, бутун Ўрта Осиё учун миллий қаҳрамондир. Бизда Отатурк қандай эъзозланса, Ўрта Осиё жумҳуриятларида Амир Темур шундай улуғланади. Шуниси диққатга сазоворки, Отатуркнинг тарихда энг севган кишиси Темурдир. Гарчи бунинг сабабини айтмаган бўлса-да, унинг аскарий даҳосини, ҳукмдорликни ота мерос сифатида олмасдан ўз кучи билан катта бир салтанат қурганлигини қадрлаган. Яъни бироз ўзига ўхшатган. Қолаверса, Темур турк тарихидаги энг буюк беш сулоладан бирининг асосчисидир. Булардан иккитаси исломиятдан олдин ўтган Хунлар ва Кўктурклардир.Сўнгра Салжуқийлар, Усмонлилар ва Темурийлардир. Улар турк тарихининг оқишини тамоман ўзгартирган сулолалардир. Салжуқийлар 300 йилга яқин, Усмонлилар 700 йилга яқин, Темурийлар 500 йилга яқин ҳукмронлик қилдилар».

Профессор Абдулхолиқ Чайнинг ёзишича, Отатурк суҳбатлардан бирида шундай деган: «Мен Темур замонида туғилсайдим, у бажарган ишларни қилолмасдим. У менинг замонимда туғилсайди, қилганларимдан кўра кўпроқ ишларни амалга оширган бўларди». Бу сўзларда турк халқи раҳнамосининг Соҳибқиронга юксак эҳтироми намоён бўлиб турибди.

Анқарада Амир Темур боғи

Амир Темур таваллудининг 660 йиллиги Туркияда ҳам кенг нишонланди. Анқара ва Истанбулда йирик илмий анжуманлар бўлиб ўтди. Турк давлат ва жамоалари дўстлик, қардошлик ва ҳамкорлик вақфи (ТУДЕВ) «Амир Темурнинг турк ва дунё тарихидаги ўрни» деб номланган симпозиум ташкил этди. Бу анжуманларда Амир Темур ва Боязид Елдирим муносабатлари, Туркистон-Анадолу алоқалари чуқур ва холис таҳлил этилди.

Анқарада Амир Темур номидаги боғнинг очилиши ана шундай хайрли тадбирлардан бири бўлди. У Ўзбекистоннинг Туркиядаги элчиси Абдуғафур Абдураҳмонов ва Кечиорен беледия бошлиғи Турғут Олтиноклар ташаббуси билан бунёд этилди. Шаҳарнинг Кечиорен беледиясида (туманида)ги Комил Ўчоқ кварталида ташкил этилган бу боғ қисқа вақт ичида шаҳарликларнинг, хусусан, болаларнинг севимли истироҳатгоҳларидан бирига айланди.

Боғ учун жуда қулай, серқатнов, уч кўчанинг туташган жойи танланди. Атрофда бошланғич ва ўрта мактаб, хастахона, спорт майдончалари, аҳоли яшайдиган кўп қаватли бинолар, дўконлар, маданий-маиший нуқталар жойлашган. Боғ кечаю кундуз ишлаб, аҳолига маданий хизмат кўрсатади. Унинг майдони бодом, олма, тут, тол, терак, арча, ўрик каби мевали ва мевасиз дарахтлар, манзарали ўсимликлар, ранг-баранг гуллар билан қопланган. Тошлардан териб, бунёд этилган ариқчалар, йўлкалар, бир-биридан чиройли ўриндиқлар, ёғоч кўприклар, панжаралар, фавворалар боғнинг кўркига кўрк қўшиб турибди.

Биз боғни кезар эканмиз, қалбларимиз айрича ғурур-ифтихорга тўлди. Ота-оналари, боболари кузатувида бу ерга келиб, турли хил замонавий ўйинлар, аттракционлар, ҳалинчакларда мазза қилиб ўйнаётган болаларни кўрдик. Бўш ўриндиқлар деярли йўқ. Бу ерда дам олаётган кишилар билан суҳбатлашдик. Метин Бобо ота (60 ёш), Мурод Улаш (32 ёш), Ҳасан Ўзгун (49 ёш). Камолиддин Явуз (30 ёш), Эмине Дўғон (13 ёш), Дилек Гўкче (17 ёш) ва бошқалар билан Амир Темурнинг кимлиги ва нима ишлар қилганлиги, Амир Темур ва Елдирим Боязид муносабатлари, ҳозирги Ўзбекистон, тарихимиз, маданиятимиз, азалий дўстлигимиз ҳақида савол-жавоблар қилдик. Суҳбатдошларимиз икки буюк саркарданинг туркий халқларга мансублиги, дини, эътиқоди, тили бир эканлигини алоҳида меҳр билан тилга оладилар. Албатта, ёшларга нисбатан кексалар тарихни яхшироқ билишларини кўрсатдилар. Мустақил Ўзбекистонимиз, биринчи Президентимиз, мамлакатимизда амалга оширилаётган улкан бунёдкорлик ишлари ҳақида бизни саволга тутдилар. Туркия ва Ўзбекистон ўртасидаги абадий дўстлик ришталарини, иқтисодий-сиёсий, маданий-маърифий алоқаларни янада мустаҳкамлаш халқларимиз манфаатига хизмат қилишини таъкидлаб, Ота юртга қизғин саломлар топширишни илтимос қилдилар.

Измирда Соҳибқирон ҳайкали

Амир Темур таваллудининг 660 йиллиги кунларида яна бир ташаббус ўртага ташланди. Сиёсат ва жамоат арбоби Алпарслан Туркеш, Измир шаҳри ҳокими, доктор Бурҳониддин Ўзфатура ва Ўзбекистоннинг Туркиядаги элчиси Абдуғафур Абдураҳмоновларнинг ғайратлари туфайли Измир шаҳрида Амир Темур номида майдон очиш, унинг ҳайкалини ўрнатишга келишилди. Бунинг албатта ўз сабаби бор. Измир шаҳри Турк давлатига Соҳибқирон шарофати билан қўшилган эди.

Бугунги кунда Измир аҳоли нуфузи бўйича Туркиянинг учинчи шаҳри. Эгей денгизи соҳилида жойлашган бу шаҳар ўзининг дам олиш масканлари, ҳар йили ўтказиладиган халқаро ярмаркалари билан машҳур. Мамлакат экспорт ва импортида, халқаро савдода муҳим ҳиссаси бор. Ҳозирги пайтда Измир Олий ўқув юртларида 100 дан ортиқ ўзбек талабаси таълим олмоқда.

Амир Темур Анқара ёнидаги жангда ғалаба қозонгач, мамлакатга хавф солаётган катта-кичик душманларни маҳв этишга киришди. Юришлардан бирида Измир қалъасини қамал қилди. Кучли истеҳкомга эга бўлган қалъани Родос салбчилари мудофаа қиларди. Улар шаҳарни жанг-жадалсиз топшириш ҳақидаги талабни рад этдилар. Чунки бундан олдин Туркия султонларининг бир неча ҳамлалари натижасиз тугаган эди. Икки ҳафталик муҳосарадан сўнг шаҳар қаттиқ ҳужум йўли билан фатҳ этилди. Айрим тарихчиларнинг Измир аҳли қатли ом қилинди, деган фикрлари мутлақо асоссиздир. Ҳатто, Измир ҳимоячиларининг очиқ денгиз орқали қочишга улгуролмай қолган қисми Амир Темур томонидан авф этилди. Шаҳар Родос салбчиларидан тамоман озод қилиниб, асл измирликларга топширилди. Шу тариқа салбчиларнинг Яқин Шарқдаги охирги қароргоҳи тугатилди. Амир Темурнинг бу тарихий ғалабаси халқ томонидан, тарихчилар, солномачилар асарларида ҳаққоний ва юқори баҳоланди. Туркий халқлар абадий дўстлиги рамзи бўлган меъморий мажмуа айни шу шаҳарда бунёд этилишининг боиси ҳам ана шунда.

Хўш, бу мажмуа қандай кўринишга эга бўлади? Ўзбекистон Республикасининг Туркиядаги элчихонаси маълумотларига кўра, Измирнинг марказий қисмида бир гектарга яқин жой ажратилган. Серқатнов денгиз соҳилидаги бу майдонга мустақил турк жумҳуриятларнинг аталган ўтов уйлар тикилади. Уларда жумҳуриятлариннинг амалий ва тасвирий санъатига оид нодир буюмлар, маънавияти, маърифати ва маданиятига доир материаллар, китоблар ва суратлар намойиш этилади. Майдоннинг марказий қисмида Амир Темурнинг 12 метрлик салобатли ҳайкали қад кўтаради. Ҳайкалнинг бундай жойлаштирилиши рамзий маънога эга, албатта. Соҳибқирон барча туркий халқларни ёруғ йўлга даъват этаётгандай, уларнинг бирлиги раҳнамоси бўлаётгандай...

Измирдаги бундай улкан дўстлик майдонини яратиш ишлари қизғин бошлаб юборилди. Келишувга кўра, Ўзбекистон томони Амир Темур ҳайкалини етказиб бериши керак. У Тошкент ёки Самарқанддаги ҳайкалларнинг нусхаси бўлиши ҳам мумкин. Измирликлар Соҳибқирон ҳайкали келадиган кунни сабрсизлик билан кутишмоқда...

Абадий дўстлик кўприклари

Туркияда эканмиз, Турон-Туркистон, Ота юрт, туркий халқлар, Амир Темур, Елдирим Боязид ҳақида кўплаб суҳбатлар қурдик. Баҳс-мунозаралар юритдик. Кўпчиликнинг фикр-мулоҳазаларини ўргандик. Улардан бирини келтиришни лозим деб биламиз.

— Ҳозирги пайтда ер юзида 40 дан ортиқ туркий миллат, элат ва қавмлар яшайди. Жами 260 миллиондан зиёд. Уларнинг барчаси битта отадан тарқалгандир, — дейди биз билан суҳбатда 70 ёшли Эрдўғон Чифтчи. — Айтмоқчиманки, туркий халқлар, яъни турк, ўзбек, қозоқ, қирғиз, туркман, озар ва бошқалар бир-бирлари билан қондош-қариндош, жондош, оға-ини, опа-сингиллардир. Бир-биримизни севиб, ардоқлаб яшамоғимиз керак. Буни бизга Амир Темур таълим берган. Бу ғояларни Отатурк давом эттирган...

Дарҳақиқат, Туркияда Мустафо Камол Отатуркнинг 1933 йил 29 октябрда сўзлаган башоратомуз нутқини тез-тез эслашади. Бу нутқида у шундай деган эди: «Бугун Советлар Иттифоқи бизнинг дўстимиздир. Бу дўстликка эҳтиёжимиз бор. Фақат эртага нима бўлишини ҳеч ким айтолмайди. Усмонли салтанати каби, Австрия-Можористон каби парчаланиши мумкин. Дунё янги мувозанат касб этиши мумкин. Худди шундай пайтда Туркия нима қилишини билиши зарур. Бизнинг тилда, эътиқодда, қон-қардошликда муштарак бўлган оға-иниларимиз бор. Тайёр турмоқ ўша кунни жим кутмоқ дегани эмас. Ҳозирланмоқ керак. Халқ қандай тайёр бўлмоғи лозим? Маънавий кўприкларни мустаҳкамламоқ керак. Тил — кўприк, ишонч - эътиқод — кўприк, тарих — кўприк...»

Отатурк бунда Амир Темур бобомиз мустаҳкамлаган азалий дўст-биродарликни, ундан ҳам илгарироқ Аҳмад Яссавий ва Юнус Эмро, Баҳовуддин Нақшбанд ва Ҳожи Бектош Вали, Жалолиддин Румий ва Алишер Навоийлар барпо этган биродарлик кўприкларини назарда тутган бўлса ажаб эмас.

Малик МУРОД,
Носир МУҲАММАД.
Анқара—Тошкент

ҲАЙРАТУЛ ХОТИРОТ

Мактаб, ўқувчилик даври инсон ҳаётининг энг шукуҳли дамлари. У онларнинг ҳар дақиқаси бир завқу ҳар сонияси бир сурур. Алишер Навоий ҳам «Ҳазойинул маоний»нинг биринчи девонини «Ғаройибус сиғар» деб номлаб, ёшликка «ғаройиб» деган сифатлашни бежиз тиркамаган.

Қизиқ муқояса: сувга қанча узоқдан тикилсангиз, шунча жилваланиб кўринади. Ёшлик ҳам шундай, назаримизда. Йиллар ортидан тикилаверганингиз сари, шу тахлит турфа жилоланаверади.

Шаҳримизнинг Юнусобод туманидаги 26-ўрта мактабни бундан 20 йил олдин битириб чиққан собиқ ўқувчилари ҳам энди қайтмас бўлиб кетган ўша гаштли паллани бир орзиқиш билан эслашди. Уларнинг ўз мактабларида бўлиб ўтган учрашуви юракларида армон бўлиб қолган Хотираларга агар таъбир жоиз бўлса, ўтмиш болалик «нафаси билан руҳ киюрди». (Ҳусайн Бойқаро).

Мактабнинг собиқ директори, ҳозир фахрий нафақадор Ғани Қодиров сўз олиб, дедики «устознинг бахти шогирднинг камоли билан. Бугун сизлар жамиятнинг бўйи билан бўйлашиб, унинг юкига елкадош бўлиб келяпсиз. Бунинг учун сизлардан миннатдормиз. Чунки, меҳнатимиз зое кетмабди».

Дарҳақиқат, собиқ синфдошларнинг барчаси бугунда ҳаётда ўрни, мавқеига эга. Маҳмуд Собиров —олий тоифали шифокор, Абдурасул Абдувосиқов — муҳандис. Дилмурод Бекмуродов — жамоа хўжалиги бригада бошлиғи, Ҳикмат Абдуллаев — вилоят шифохонаси бош реаниматологи, Саъдулла Муҳамедов — шифокор, Файзулла Умаров — тижоратчи... Бу рўйхатни яна давом эттириш мумкин. Асосийси, уларнинг ҳаммаси том маънода инсон бўлиб етишишган.

Ўқитувчилар Зарофат Тўлаганова, Содиқ Тўлаганов, Қутби Усмонова, Насиба Зайниддинова, Дилбар Қорабоева ва бошқалар давра тўрида қўр тўкиб ўтиришди. Зеро, «шогирднинг ҳурмати — устознинг иззати».

Учрашувнинг бошидан-охиригача «ўқувчилар»нинг юзида ёшлик барқ уриб турди. Ўша масрур дамлар шукуҳи жилваланди. Ёшликка қайтгандай бўлишди, гўё. Афсуски, энди у кунлар кўп ортда. Бироқ, кўнгилда Хотира бор. Хотира ҳамиша ёшлик томон бир кўприк. Демак, у ҳамиша яшайди, кўнгилларда. Ўттиз йилдан сўнг ҳам. Қирқ йилдан сўнг ҳам. Бунга мазкур учрашув гувоҳ. Бу ёғига Аллоҳ умр берса бўлгани.

Дилобар ЭРГАШЕВА

Абдулла УЛУҒОВ

ЁМБИ БОРМИ?

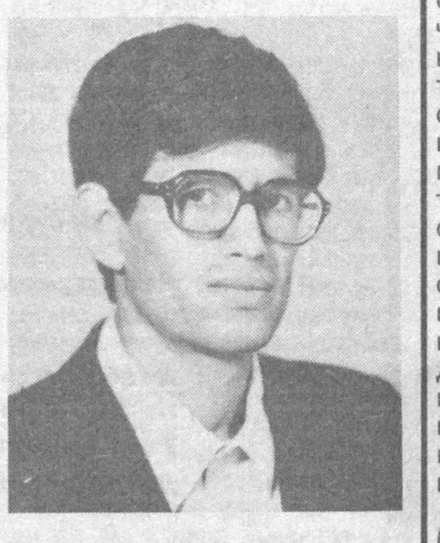

Табиатнинг ноёб ҳодисаси саналмиш олтин ёмбиси тоғ-тоғ жинслар орасида кўмилиб ётади. Дунёнинг энг катта конларида ҳам у онда-сонда учрайди. Муштча келадиган олтин ёмбисига беш-ўн йил орасида бир ё икки бор дуч келинади. Ёмби иссиқ-совуқда ўз рангини ўзгартирмайди. Бошқа маъданлардек зангдан емирилиб кетмайди. Халқ достонлари, эртак, қўшиқлари, «Хамса»лар, Ҳофиз, Бедил ғазалиёти, Пушкин, Лермонтов, Чўлпону Абдулла Ориф, Рауф Парфи шеърлари, Достоевскию Толстой, Фитрат бисоти ҳам инсоният маданияти хазинасидаги ана шундай мўъжаз ёмби саналади. Бу бебаҳо адабий обидаларга одамлар ҳайрат билан қараб келишади. Улардан қалблари қувват олади. Ўзларини англашга интилишади. Бир-бирларига меҳру оқибат кўрсатишга ҳаракат қилишади. Аммо ёмбидек ноёб бу мўъжизаларнинг манзили, қачон, қай замонда бунёд бўлганини кишилар кўпда сўраб-суриштиришмайди. Масалан, «Телба» ёки «Оқ кема»ни ўқиётган ўқувчи уларнинг қачон ёзилганига унчалик қизиқмайди. Фёдор Достоевский, Чингиз Айтматов бу асарларини қандай шароитда яратгани мутлақо хаёлга келмайди. Бироқ ҳар қандай китобхон, албатта, чиркин муҳитда азобланаётган княз Мишкин, адолатсизлик қуршовида эзилганидан илинж истаб, оқ кемага интилаётган покиза дил боланинг аҳволидан изтиробга тушади. Ҳаёт, инсон тақдири, одамлар ўртасидаги муносабатларнинг мураккабликлари хусусида ўйга ботади. Ўзининг яхши-ёмон ишлари хаёлида жонланади. Уларни ўзича таҳлилу тафтиш қилади. Ҳеч кимга сездирмасдан куйинади, қийналади.

ЖАРАЁН

Ўзбек адабиётининг ЖАРАЁН деб аталмиш ҳозирги шеърияти, насрида ҳам шундай таъсирчан асарлар бормикан? Босилиб чиқаётган қатор-қатор шеъру достон, роману қисса, ҳикоялар орасида ёмбиси яширин турганмикан? Бу саволга баралла «Ҳа!» деб бўлмайди. Албатта, ҳозирги пайтда ҳам бир қатор дуруст асарлар эълон қилинмоқда. Хусусан, романчиликда, қиссачилик ва ҳикоячиликда янгича изланишлар кўзга ташланмоқда. Насрнинг шаклу «қиёфа»сидаги ўзгариш тобора аниқроқ кўринмоқда. Масалан, Омон Мухтор романлари, Назар Эшонқул, Хуршид Дўстмуҳаммад ҳикоялари насрда янгиланиш пайдо бўлганини аниқ аён этмоқда. Улар ғарб адабиётидаги илғор анъаналардан ижодий таъсирланиш туфайли яратилгани ҳам таъкидланмоқда. Изланаётган ёш адиб Шодиқул Ҳамроевнинг «Қора кун» қиссаси ҳам насрдаги ҳозирги янгиланишлардан бири бўлди. Улардаги ҳаётга, инсон дунёсига кутилмаган томондан ёндошиш, одам ва олам мураккабликлари ҳақида илгари англанмаган ҳақиқатларни топиб кўрсатиш эътиборни тортади. Аммо ҳозир эътирофланаётган бу асарларни истиқболда қандай қисмат кутмоқда? Улар адабиёт тарихида ёмби янглиғ ярқираб қола оладими? Таъкидлаш жоизки, биз тилга олган муалифлар асарлари бадиий бақувват. Бироқ улар кичик жанрдаги асарлар. Қум зарраларидан ҳам майда олтин ушоқлари тоғ-тоғ тош-тупроқ уюмлари орасига сезилмай аралашиб кетганидай, бу асарлар ҳам тобора тезлашиб бораётган тарихнинг шиддатли ўзгаришлари таъсирида ўз қадрини топмасдан қолади. Йирик асарлар, хусусан, бадиий кўламдор романлар эса келгусида ҳам адабиётнинг мавқеини белгилашда асосий мезон бўлади. Ёзувчининг ижодий тақдирига ҳам аввало унинг йирик асарларига қараб баҳо берилади. Агар Абдулла Қодирий романларини яратмасдан «Улоқда» каби майда нарсалар ёзиш билан кифояланганида эди, гарчи улар юзлаб бўлганида ҳам бу қадар машҳур бўлмасди.

Битта баркамол шеър ёки ҳикоя ҳам ижодкорга сўнмас шараф келтиради, унинг номини тарихга абадий муҳрлаб қолдиради, деган қараш кенг тарқалган. Аммо битта ҳикоя, битта шеър ҳар қанча баркамол бўлмасин, у тоғ-тоғ уюлган жинслар орасида олтин зарралари билинмай кетгандай бўлиб қолади. «Қутадғу билик»у «Шоҳнома»лар аввало ёмбидек йирик бўлгани учун неча асрлар ўтган бўлса-да, турли эллар эътиборини ўзига қаратиб келади.

Албатта, олтиннинг зарраси ҳам олтин. Аммо унинг ёмбиси бўлакча тарзда кишиларнинг диққатини жалб қилади. Шу сингари йирик асарлар ҳам ўз даврию келгуси замонларда ҳам алоҳида эътибор топади. Дейлик, Назар Эшонқул «Шамолни тутиб бўлмайди» ҳикояси даражасида роман яратса, у албатта адабиёт тарихида ёмби бўлиб қолади.

Табиий, ЖАРАЁНДА ҳамиша ўткинчи ҳодисалар кўп бўлади. Улар орасида олтин зарралари янглиғ ярқираб турадиган шеър, ҳикоялар ҳам учраб туради. «Ўтган кунлар», «Кеча ва кундуз», «Сароб», «Навоий», «Улуғбек хазинаси» сингари адабиётимиз саҳнида ёмбидек шукуҳли кўринадиган романлар яратилган чоғларда ҳам уларнинг ён-верида анчамунча шеър, ҳикоя эътибор қозонган. Бироқ улар эндиликда олтин зарраларидай ушоқ бўлганидан олис масофалардан туриб қаралганида кўринмайди.

Истиқлол шарофати билан ўзгариб бораётган ҳозирги ЖАРАЁНДА ёмбилар пайдо бўлмаётганининг сабабларини шарҳлаш жуда мушкул. Чунки асар яратиш, аввало, ҳар бир ижодкорнинг ўз иши. Ёзувчи, шоирнинг бирор-бир баркамол асар ёзиши ҳукуматнинг қарор, кўрсатмаларига ёки давлатнинг унга махсус шароит яратиб беришига кўп-да боғлиқ ҳодиса эмас. Адабиёт, санъат беҳад сирли жумбоқ. Унинг жумбоқларига инкубасион шароитлар воситасида калит солиш мумкин бўлганида эди, мутлақо муаммо бўлмасди. Даврлар суронида ёмби янглиғ ярқираб кўринадиган кўламдор асарлар тарих ва кундалик ҳаёт ҳодисаларини, инсон қалб бисотини катта кенгликларда, умуминсоний миқёсларда кутилмаган тарзда тадқиқ этиб кўрсатиш билан ажралиб туради. Замонлар силсиласида қадр топадиган бу сифат асарлар табиийки, ижодкорнинг барчадан бўлакча таҳлилу тафтишлаши натижасида майдонга келади. Ҳаёт ҳодисаларини теран тадқиқ қилиш учун эса қаламкашга аввало ижодкорона тиниқ тасаввур, кенг хаёлот ва бақувват тафаккур тарзи керак. Биздаги аксарият ёзувчи, шоирларнинг хаёл миқёси, мушоҳада малакаси эл қатори — бир нави. Табиийки, бундай имкон билан ўзига яраша асар ёзилади. Чунки олма дарахти тагига одатда ёнғоқ тушмайди.

Норбой ХУДОЙБЕРГАНОВ

ТУҒЁНЛАР УММОНИДА

Абдулла Орипов «САЙЛАНМАСИ»га доир айрим мулоҳазалар

«Туғён» сўзининг асл маъноси «Ўзбек тили изоҳли луғати»нинг иккинчи жилдида қайд қилинишича, «тошқин», «сув тошқини»ни англатар экан. Ўша луғатнинг гувоҳлик беришича, мазкур сўз кўпинча кўчма маънода қўлланилиб, кучли ички туйғу-кечинмалар тўлқини, зўр ғалаён, исён сингари фикрларни билдирарканки, бунга тез-тез дуч келамиз: «Мен сени куйламоқ истайман, аммо шундай куйласамки, йиртилиб кетса овоз пардаларим... Мен сендан бўсалар олмоқ истайман, аммо шундай бўсаларки, тирқираб қон оқса лабларимиздан...». Диққат қилинг: куйлаётган пайтда овоз пардаларингиз йиртилиб кетсин?! Ўпишаётганингизда эса лабларингиздан қон тирқираб оқсин?!

Тўғри, асл маъно шундай бўлиши мумкин, агар кимдир кучли зарб билан уриб оғиз-бурнингизни қонатса, лабларингизни бехосдан тишлаб олса! Ваҳоланки, келтирилган парча Абдулла Ориповнинг «Мен сени куйламоқ истайман...» номли оқ шеъридан олинган бўлиб, севган юрак туғёни, мавжларини ифодалайди. Тағин қандай туғён мавжлари денг? Юракларни ҳаяжонларга тўлдириб, тану жонингизга бетакрор шуур, илҳому куч бағишлайди. Айни чоқда ўша туғёнлар, ғалаёнлар замирида зулму зуғумлар, тазйиқу таҳқирлашлар, айниқса, қуллигу мутеъликка маҳкум этувчи ҳаракатларга қарши бутун вужудингизда қаттиқ норозилик кайфиятини уйғотади.

Абдулла Ориповнинг қуйидаги сатрлари бамисоли шу мулоҳазаларнинг мантиқий давомидай жаранглайди:

Мен шу асрнинг бир митти фарзандиман.
Мен унинг бутун кўполлигини,
Бутун нозиклигини,
Бутун совуқлигини,
Бутун ҳароратини
Сенинг шу ғунчадек нозик лабларингга
Жо қилмоқ истайман, севгилим...

Энди қуйидаги манзарага бир назар солинг: яккаю ягона бамисоли ғунчадек нозик лаб бўлса-ю, унга бир асрнинг бутун нозиклигию кўполлиги, ҳароратию совуқлиги сингдирилса! Тағин ўша лабдан шундай бўсалар олинсаки, қонлар тирқираб оқса!

Тағин шоир қуйидагича бонг уради:

Мен шоирман,
Истасангиз шу.
Ўзимники эрур шу созим.
Бировлардан олмадим туйғу,
Ўзгага ҳам бермам овозим.
Мен куйлайман гоҳ дилда қадар,
Гоҳ севиниб шеър тўқийман мен.
Тингламаса ўзгалар агар
Ўз-ўзимга шеър ўқийман мен.
Мен куйлайман ушбу оламда
Инсон бўлиб туғилганимни,
Мен куйлайман баъзан аламда
Йиғлаб-йиғлаб бўғилганимни.

Тўхтанг, тўхтанг, дея айни шу ўринда қуйидагича эътироз билдиришга ҳақлисиз: боя ошиқ қиёфасида жавлон урган қаҳрамон нега энди шоир бўлиб бонг уришга киришди? Бонг уришдан олдин эса севгилиси лабларидан қонлар тирқираб оққунча бўсалар олишини ошкор этиш билан бирга нега энди унинг ғунчадек лабларига бир аср, яъни юз йиллик ҳаётнинг бутун кўполлигию нозиклигини, ҳароратию совуқлигини жо қилишини таъкидлади? Ва айни чоқда ўз севгисини куйлаганда товуш пардаларининг йиртилиб кетиб, баъзан аламдан ўзининг бўғилиб-бўғилиб йиғлаганини тараннум этишга киришганини қандай изоҳлаш керак?

Буларнинг ҳаммаси асл, тўғри маъноларнимас, балки кўчма, мажозий маъноларни қамраб олиб, лирик қаҳрамонлар ички дунёси, хатти-ҳаракатлари, ҳис-туйғуларини мавжуд яхшию ёмон, гўзалу хунук хусусиятлари билан гавдалантиришга қаратилган ғоятда таъсирчан поэтик тасвирлардир. Шундай ҳаққоний, самимий тасвирларки, улар совет ҳокимияти, ҳукмрон мафкурани мадҳ этишга қаратилиб, бошдан оёқ офаринбозлик, дабдабабозликка йўғрилган, шунинг учун ҳукмрон сиёсатнинг байроғи сифатида кўз-кўз қилинадиган, бутун бадиий ижод «об-ҳавоси»ни белгилайдиган асарларга тамомила зиддир. Қай даражада зид эканлигини тасаввур этиш учун қуйидаги бадиий ижоднинг бамисоли дастури сифатида доимо жаранглаб турган мисраларни эслатаман:

Шодлик йўлга бошлади мени,
Бахтиёрлик бўлди одатим.
Шоир бўлиб бахт ва шодликни
Куйламоқлик зўр саодатим.

Албатта, умуман олганда, бахту саодат, шодликни куйлашга ҳеч ким қарши эмас. Ҳамма гап қандай мақсадда кимларни, нималарни асосли ёки асоссиз мақташ, ҳаққоний кўрсатиш ёки ошириб-тошириб, ҳаётдан узиб олган ҳолда намоён қилишда эдики, ҳукмрон кучлар буни эътибордан соқит қилиб, уларнинг сиёсатига амал қилинган жойда ҳаётнинг мазмуни, яшашнинг маъноси кечаю кундуз роҳатланиш, чинакам жаннат бўлиб, ғам-аламлар бўлиши мумкин эмас, деган ғояларни илгари суришга имкон берардилар, бунга зидларини душманлик, миллатчилик иллатлари деб рад этардилар. Абдулла Қаҳҳор, унинг маънавий, ижодий ҳамкорлари, иттифоқчилари, сафдошлари, издошлари, биринчи галда Абдулла Орипов мана шундай социалистик раддияларни фош этишда мислсиз қаҳрамонликлар кўрсатди. Ўша қаҳрамонликлари учун совет ҳокимияти даврида жабр чекдилар.

Бундан қарийб ўттиз йил олдин бир мақола ёзиб, унда бошдан-оёқ Абдулла Орипов ўзига хос ноёбу нодир истеъдод сифатида адабиётимизга кириб келгани-ю, илк шеърларидан аксарияти ўзига бамисоли оҳанграбодек тортадиган поэтик мўъжизалардир (мақола «Мўъжизалар яратиш йўлида» деб номланган эди), деган фикрни ифодалашга ҳаракат қилганман. Ҳаракатимга хайрихоҳлар топилиб, уларнинг кўмагида мақолам «Шарқ юлдузи» журналининг 1968 йил январ сонида чоп этилди.

Ўша пайтда ўзимга ғоятда йирик ва буюк истеъдод бўлиб кўринган ёш шоирнинг бир қанча асарларини сўз санъатининг мўъжизалари сифатида қўллаб-қувватлаганим учун қувонмасдан, фахрланмасдан бўлмайди-ку!.. Бунга ишонч ҳосил қилиш учун шоир «Сайланма»сидан жой ололмаган «Жаннат» шеърини қайта ўқий бошлайман:

Мен бир кун укамга сўйладим эртак,
Афсонавий жаннат ҳақида...
Дам ўтмай у йиғи бошлади роса,
Топиб бергин, дея ўша жаннатни...
У десам бу деди, бу десам ундоқ,
Хуллас, қанд-курс бериб бошладим боққа,
Жаннат деб кўрсатдим боқчани андак,
Майли, болага бу ўйин бўлади.
Лекин катталарга сўйламанг эртак,
Улардан қутулиш қийин бўлади...

Кўраяпсизки, шеърни бироз қисқартириб кўчирдим, аммо шунинг ўзиданоқ уқиб олиш мумкинки, мазкур мисраларда бевосита ифодаланган фикрлар болаларнинг эртакка, ўйинга, алдовга ишониши-ю, катталарни бунга ишонтириб бўлмаслиги оддий ҳақиқатдир. Бироқ косанинг тагида нимкосаси, яъни сўзлар орқали чизилган, тасвирланган манзарада яширинган, маълум даражада ниқобланган мулоҳазаларни илғаб олганлар қуйидагича ўйлашга даъват этилганини сезмасликнинг иложи йўқ: худони инкор қилиб, бу дунёда жаннат яратамиз, деб бонг ураётганлар катталарни ҳам, кичикларни ҳам эртак, афсона билан алдамоқдалар, овутмоқдалар, гўдаклар учун болалар боғчасини жаннат деб тақдим этса, уларнинг ота-оналарига қандай жаннатни яратиб беради, умуман, жаннатнинг ўзини топиб беришнинг асло имкони йўқ-ку!..

Ўша даврда Абдулла Ориповнинг «Жаннат» шеъри ҳазил деб тақдим қилинганига қарамасдан унинг тагида зил мавжудлигини билганлар, шунинг учун айни шу шеърни ҳам ғоявий чалкашлик, сиёсий хато деб баҳолаб, унга раддия берганлар бўлди. Шоир бу раддияни гўё билиб-билмагандай, сезиб-сезмагандай ҳолда ҳазилларини давом эттираверди: навбатдагиларидан бирини «Сув», иккинчисини «Яхмалак» деб атади.

Иқрор бўламанки, ҳар иккала ҳазилда ҳам бироз кулгили, ножиддий ҳолатга дуч келамиз: бирида инсоннинг сувни жуда ҳам қадрлайди, шунинг учун кўринган ниҳолга сув қуйиб парвариш қилиш, чанқаганида мириқиб, тўйиб ичиб яйраши, кези келганда сув омборларини ҳам яратиши қайд этилиб, шундай савол ўртага ташланади: «Инсон сувдан яна қандай завқ туяр?». Шеърда бундай жавоб қайтарилади: «Бекор қолганида баъзида бир бирин тагига сув қуяр!».

Иккинчи ҳазил бамисоли биринчисининг давомидай жаранглайди. Негаки, энди гап муз, яхмалакка кўчади. Лирик қаҳрамон, шоир ўз қизининг яйраб, яшнаб яхмалак отаётгани, музда шодон учаётгани, ҳар хил ташвишларни унутганини таъкидлайди-да, бамисоли унга «Яйраб қол, майли, шу кумуш майдонда», «чунки... ёруғ жаҳонда равон йўл битта шу: бу ҳам яхмалак...» «аммо дунёдан яхмалак отиб ўтмагин», дея маслаҳат бераётгандай бўлади.

Албатта, бу маслаҳат дастлаб ўта жўн, ножиддий бўлиб туюлади, бироқ аслида унинг тагида ҳаёт йўлимиз ҳукмдорлар жар солаётгандай якка-ю ягона ҳаққоний, равон, бахт ва саодат йўли, унда ғамаламлар, фожиалар, инқирозлар учрамайди, деган иддао нотўғридир. Аслида ўша йўл яхмалакка ўхшайди, кимлардир моҳирлик билан ўтиб, ўз манзилига борса, аксинча, кимлардир тойиб кетиб йиқилиши, лат ейиши, ҳатто дарду балога йўлиқиши мумкин, деган фикр ифодаланган.

Абдулла Ориповнинг ҳазил тариқасида тақдим қилинган «Жаннат», «Яхмалак», «Сув», «Баҳор кунларида» каби шеърларигинамас, балки «Тилла балиқча», «Дорбоз», «Муножот»ни тинглаб...», «Ўзбекистонда куз», «Мен нечун севаман Ўзбекистонни?», «Баҳор», «Уйқу» каби ўзбекнинг улуғ қудрати, ғам-аламлари, дарду хасратлари, мустақил, ҳур ҳаёт курашини ёритувчи ўнлаб нодиру ноёб мўъжизаларини оддий, жўн асарлар сифатида қабул қилиши ҳеч гап эмас. Зотан, уларда фавқулодда, кўз кўриб, қулоқ эшитмаган ғаройиб ҳодисалармас, балки ҳар куни кўз ўнгимизда рўй бериб турган турмуш манзаралари қофиялаштирилган мисраларда жилвалантирилган, холос. Ахир, бир қарашда жаннату яхмалак, баҳору сув, тилла балиқча-ю дорбоз, муножоту Ўзбекистон, севги-ю уйқу сингари сўзларга боғланган ҳаёт воқеалари тараннум этилибдики, уларнинг қаерларда қандай мўъжизалари бор, дея ажабланишингиз табиий-ку!

Диққат қилинг-а, бир қарашда оддийлик, одмиликни кўришингиз муқаррар, аммо шеъргагинамас, ҳатто ҳар бир мисра, сўзу иборалар, ташбеҳларга қандай мазмун, маъно сингдирилганига эътибор берилса, улардаги косаларнинг нимкосалари мавжудлигини, яъни сатрларга «пайвандланган» қалб туғёнларини сезмасдан, ҳис қилмасдан иложингиз йўқ. Атиги бир мисол: мана, диққатингиз далаларга тортилиб олтин тупроқда олтин ундираётган заҳматкашлар тўкинлик яратаётгани, мардонавор ишлаётгани алоҳида фахр ила қайд этилади ва қаҳрамон ўз шодликлари, эзгу дардларига «сонсиз эгатларга сочилмиш», деб ҳайқиради-да, мулоҳаза юритади: «менинг она халқим... эй қадим ҳалол, ризқи она ерга сепилган халқим, ушоқ чигитни ҳам этмай деб увол, ҳар қарич тупроққа эгилган халқим».

Сезаяпсизми, шоирнинг «Ўзбекистонда куз» шеърини қисқача таърифлаб, тавсифлаб, ундан бир парча келтираяпман. Тағин шеърий эмас, насрий шаклда! Шунга қарамасдан шодликлари, эзгу дардлари сонсиз саноқсиз эгатларга сочилган, ризқи она ерга сепилган, шунга кўра ушоқ чигитни увол қилмаслик учун ҳар қарич тупроққа эгилган заҳматкаш, мард, ҳалол пахтакорлар кўз ўнгимда гавланаяпти; шеърда бошқа ҳеч бир ижодкорникига ўхшамаган бетакрор, ғоятда таъсирчан, салмоқли яхлит поэтик манзара яратилганки, уни фақат ва фақат Абдулла Ориповнинг кашфиёти, деб айтишга ҳақлиман.

БЕҒУБОР ИНСОН ЭДИ

Ўзбек болалар шеъриятининг ёрқин вакилларидан бири, иқтидорли шоир Ҳамза Имонбердиевни шафқатсиз ажал ижоди авжи гуллаган паллада орамиздан олиб кетди.

Бўлажак шоир 1975 йилда Низомий номидаги Педагогика институтини битиргач, ҳозирги «Тонг юлдузи» газетасида ишлади. 1986 йилда янги ташкил топган болалар нашриётига ўтиб, умрининг охирига қадар муҳаррирлик вазифасида ишлаб келди.

Бу орада Ҳамза Имонбердиевнинг кичкинтойларга аталган «Қувноқлар қувончи», «Шоколадхўрлар», «Ғаройибкент ҳангомалари» каби қатор китоблари нашр этилди, қувноқ шеърларига куйлар басталанди. Бир неча асари республика қўғирчоқ театрида саҳналаштирилди. Шунингдек, бир-биридан жўшқин ва мазмундор шеърлари мактаб дарсликларидан ўрин олди.

Ҳамза ҳамкасблари орасида дўстларига меҳрибонлиги, жонкуярлиги, топширилган ишга юксак масъулият ила қарашлиги, кичкинтойлар адабиёти равнақи йўлида ўта фидокорлиги, болаларча соддафеъл ва ҳалоллиги билан ўзгалардан ажралиб турарди. Мактаблардаги адабий учрашувларда эса шеърларини ифодали ўқий олиш маҳорати билан тингловчиларни ром эта биларди.

Иқтидорли шоир дўстимиз Ҳамза Имонбердиевни бевақт ўлим 43 ёшида орамиздан олиб кетсада, унинг беҳад гўзал шеърлари, жажжи шеърхонлар хазинасига айланган китоблари, бир-биридан ширин фарзандлари ёрқин хотирот бўлиб қолди. Биз Ҳамзанинг касбдошлари ва ижодкор дўстлари бетакрор овозли шоиримиз сиймосини узоқ йиллар қалбимизда асраб-авайлаймиз.

ЧЎЛПОН нашриёти жамоаси

Янги рукн:

«ШЕЪРИЯТ ВА ЗАМОН»

Аввало янги рукнимиз хусусида: газетамиз шу пайтгача ҳам «Шеърият ва замон» мавзуи йўналишида мақолалар эълон қилиб келаётган эди, янги рукн очишга ҳожат бормиди? Бор, албатта! Шеъриятнинг замон билан ҳамнафас нуқталари, замондошларнинг бугунги ўзбек шеъриятини тушуниш ва қабул қилиш даражаси, бугун ёзилаётган шеърлар савияси, бадиий тажрибалар, усулларнинг моҳияти, матбуотда эълон қилинаётган, нашр этилаётган тўпламлардаги машқларнинг поэзияга қанчалик алоқадорлиги каби бир қанча долзарб муаммоларни биз изчил ёритиб бориш мақсадини кўзлаб ушбу рукнни очишга қарор қилдик.

Яқинда хоразмлик биродарларимиздан бири: «Кейинги пайтларда қишлоққа йўлим тушса 20-30 тадан китоб олиб кетаяпман. Қўни-қўшни, ёр-биродарлар ҳар борганимда «Янги чиққан китоблардан олиб кел, қуруқ қўймаймиз — ҳам йўл пулинг чиқади, ҳам савоб иш бу», дейишди. Назаримда, одамлар яна китоб ўқий бошлади, шекилли», деб қолди. Унинг ичдан севиниб айтган гапида жон бор. Азалдан юртимиз маърифат ўчоғи, китобхон ўлка бўлиб келган. Кейинги йиллардаги иқтисодий қийинчиликлар ҳам, мана энди бироз чекиниб, халқимизда тағин маърифатга, адабиётга иштиёқ кучая бошлади. Бу — чиндан қувонарли ҳол. Газетамиз таҳририятига келаётган мактублар сони ортиб бораётгани, уларда битилган тилаклар, таклифлар, фикр-мулоҳазалар ранг-баранглиги ҳам бундан далолат бериб турибди. Биз қуйида ана шундай хатлардан учтасини эътиборингизга ҳавола этаяпмиз.

Албатта, ушбу хатларнинг муаллифлари профессионал адабиётшунос ёки тажрибали ижодкорлар эмас. Бу уларнинг фикрларидан аён кўриниб турибди. Бироқ айни улар айтишаётган мулоҳазалар адабиётшунослар, танқидчи ва ижодкорлар олдига аниқ вазифаларни қўяётганига шубҳа йўқ. Демак, бугунги адабий жараёнда энг муҳим халқалардан бири: шеърият — китобхон, китобхон — ижодкор алоқалари етарли даражада эмас. Бундай ҳол аввало адабий танқид зиммасига бир қанча вазифаларни юклайди: биринчидан, адабий танқид аввало матбуот воситаларидан фойдаланиб, кейинги пайтда пайдо бўлаётган маза-матрасиз машқлар оқимидан асл шеърни, ҳаваскорлик даражасида ва ҳатто бундан-да қуйи турувчи қораламаларнинг газета, журналларда, айниқса, китобчалар ҳолидаги узлуксиз нашрлари ичидан назм намуналарини ажратиб бериши лозим; иккинчидан, беш-олтита тўплам чиқарган шоирлар ижодида қандай ўзгаришлар юз бераётир, улуғ қадриятлар, тушунчалар шеърга солинаётгани уларнинг моҳиятини, улуғворлигини китобхон кўз ўнгида тушириб юбормаяптими? Юртни, Истиқлолни шарафлаяпман, дея аслида ўзининг шахсий манфаати илинжида «эски ноғора»сини янгича чалаётган назмбозлар, қишлоғида, тумани доирасида бўлса-да, бир-икки «шеърлар китоби» чиқариб, шоир деган ном орттириш пайида қалам суриб юрганлар бугун камми? Умуман, ҳозирги замон ўзбек шеърияти замонавийми, унинг сўз таркиби қандай, маъно кўлами тор эмасми, бадиий воситаларга боймиi? Биз янги рукн остида эълон қилишни мўлжаллаётган мақолалар мана шу каби бир қанча саволларга жавоб бўлади, деган умиддамиз. «Шеърият ва замон» рукни баҳс юритмайди, айни пайтда мунозарали мақолалар, шеърият хусусида шахсий мулоҳазалар, бир шеър ёки шеърий тўплам таҳлилига доир илмий-назарий ёхуд танқидий кузатишларни ёритиб боради.

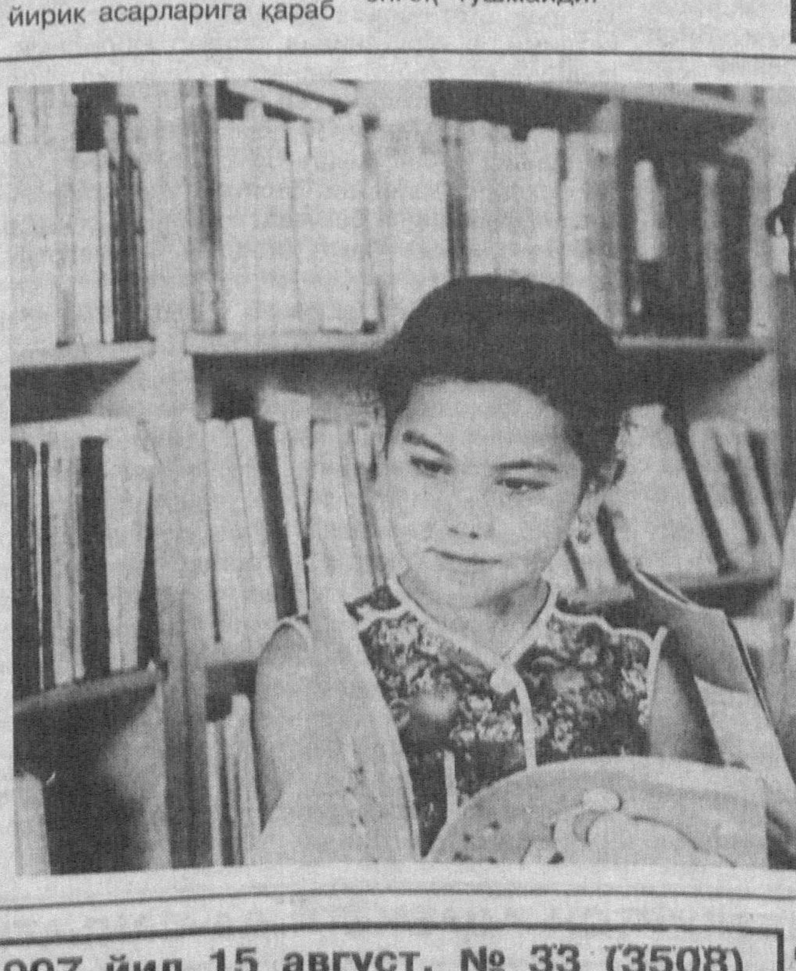

«Мен ўрта мактабда адабиётдан сабоқ бераман. Кўп йиллардан бери ўзбек шеъриятида пайдо бўлган янги асарларни кузатиб келаман. Атоқли шоирларимизнинг янги китоблари, янги туркумлари менга завқ-шавқ бағишлайди. Назаримда, шеър орқали ифодаланган ҳис-ҳаяжонни, фикрни адабиётнинг бошқа бир жанрида шеърдагидай таъсирчан айтиб бўлмаса керак.

Бироқ кейинги пайтларда яна мавсумий шеърлар ёзиш, календар шеърлар тўқиш бир қадар авж олаётгандай. Ҳаммага аён гапларни қофияга солиш, зўраки фахр-ифтихорларни сатрларга тизиш, ҳуда-беҳуда «дард» чекиш, Аллоҳга, тасаввуфга, билиб-билмай мурожаат қилавериш ҳоллари тез-тез кўзга ташланаётир. Биргина улуғ бобомиз Амир Темур таваллудининг 660 йиллигига бағишлаб ёзилган минглаб катта-кичик шеърий асарларни олинг. Уларни поэзиянинг юксак талабларидан келиб чиқиб кузатсангиз жуда ночорлиги аён бўлади. Ахир, муқаддас мавзуларни узундан-узоқ «чайнаш» охир-оқибат китобхонни қадриятларимиздан, қолаверса, шеъриятдан бездирмайдими? Фикрим қуруқ бўлмаслиги учун таниқли шоирларимиздан икки мисол келтираман:

Бобо пойингизга тавоф айлайин,
Дилимга таскину савоб айлайин,
Ғанимга бир мағрур жавоб айлайин,
Туронимга Темур бобом хуш қайтди.

Қуйидаги парча ҳам улуғ Соҳибқиронга бағишланган шеърдан:

Руҳингизга тавоф айлаб,
Элу юртга савоб айлаб,
Умр кечар ҳисоб айлаб,
Соҳибқирон Темур бобом,
Жасур бобом, мағрур бобом.

Амир Темур, Истиқлол ва Ватан мавзуидаги икки томчи сувдай бир-бирига ўхшаш, оҳангсиз ва таъмсиз бундай эгизак сатрларни эълон қилиш шартми?..»

Карим ХОЛИҚОВ

«Ҳурматли таҳририят! Мен ушбу мулоҳазаларимни яқинда чиқа бошлаган «Ёзувчи» газетасига йўлламоқчи бўлган эдим... Сабаби, куни кеча бу газетанинг янги 16-сонини олиб ўқидим. Биласизми, шундай шоирлар яшаб ўтишган ва уларнинг шундай шеърлари борки, уларни бузиб ўқишга, ўзгартириб айтишга, ёзишга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ. Мен бир китобхон сифатида Сталин қатағони қурбони бўлиб кетган Усмон Носирни шундай улуғ шоир деб биламан.

Энди айтмоқчи бўлган гапим шундай: «Ёзувчи»нинг янги сонида шоир Муҳаммад Юсуфнинг суҳбати берилибди, суҳбатдош Р. Мусулмон. Хуллас, суҳбатда Усмон Носирнинг энг машҳур шеъридан парча келтириб, М. Юсуф мухбир саволига жавоб қайтарган. Биринчидан, Р. Мусулмоннинг саволига жавоб тариқасида «Юрак» шеъридан олинган сатрлар, яна билмадиму, менга бироз баландпарвозлик, бу мумтоз асарга ҳурматсизликдай туюлди. Иккинчидан, мактаб ўқувчисига ҳам ёд бўлиб кетган бу гўзал шеър сатрларининг бузиб келтирилгани, ҳарқалай, суҳбатдошлар — шоирларга ярашадиган иш эмас. «Ёзувчи»да «Юрак» шеъридан берилган парча:

Юрак, майли, агар сендан
Ватан рози эмас эрса,
Ёрил, чақмоққа айлан сен,
Ёрил, майли, тамом ўлсам...

1933 йили Самарқандда битилган бу машҳур шеърнинг якуни аслида бундай:

Итоат эт!
Агар сендан —
Ватан рози эмас бўлса,
Ёрил, чақмоққа айлан сен,
Ёрил! Майли, тамом ўлсам!..

Айтмоқчиманки, «Юрак»ка ўхшаган шеърлар адабиётимизда жуда кам. Бундай асарларни нуқта, вергулигача ёд билсак зарар қилмайди».

Алишер АҲМЕДОВ

«...Ёшларнинг айримлари шеър ёзиш учун йўқ жойдан дард топиб, ўзбек тилига мутлақо ёпишмайдиган ибораларни қалаштириб, бу билан гўё эксперимент қилаётган киши бўлиб кўринишга иштиёқ сезаётгандай туюлади менга. «Ёшлик» журналида эълон қилинган Р. Отахоннинг ушбу сатрларини мен яхши тушунмадим:

Дардимни йўндим,
Пайрахалар тушди қанча
Қалбимдан чўғ олиб
Қаловини топиб
Ёқдим пайрахаларни...

Балки шоир менинг ақлим етмаган қандайдир теран бир маънони ифодалаётгандир. Бироқ «дардни йўниш»да қандай маъно бор. Модомики, «қалбда чўғ» бор экан, уни пайраха ёқишга сарфлаш керакми? Халқ «Қаловини топсанг қор ёнади», дейди. Шоирнинг устакорлиги ҳикматли ибораларни ҳуда-беҳуда ишлатаверишда эмас, балки уларнинг воситасида теран маъноли, таъсирчан манзара яратишда эмасми?..»

Нурмат ОЙДИНОВ

Хатлардаги эътирозларни китобхонларнинг яхши шеърларга интиқлиги, шеър ўқиб тўлмаган кўнгилларининг алами деб қабул қилсак тўғри бўлади. Умуман, биз парча келтирган бу мактублар бугунги шеъриятимизда анчагина муаммоли масалалар йиғилиб қолганини кўрсатиб турибди. Шуни инобатга олиб газетамизнинг кейинги сонларида бир туркум мақолалар эълон қилишни мўлжалладик. Булар орасида адабиётшунослардан Илҳом Ғаниев, Тоҳир Шермурод, шоирлар Баҳром Рўзимуҳаммад, Нодира Афоқова ва бошқаларнинг чиқишларини режалаштирганмиз.

ТАНҚИД ВА АДАБИЁТШУНОСЛИК БЎЛИМИ

Маъруф ЖАЛИЛ

ЯНА ОЛАМ БЎЛДИ ЧАРОҒОН

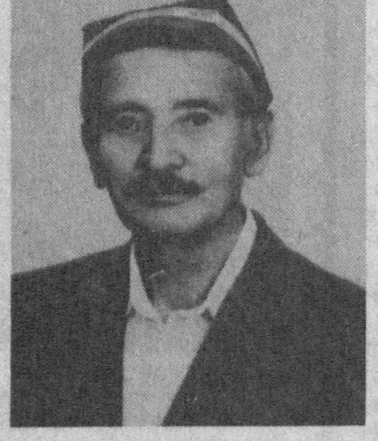

* * *

Яна олам бўлди чароғон,
Хонадонинг шодликка тўлди,
Булут каби тарқади ҳижрон,
Соябонинг, давлатинг келди.

Қадам қўйган бахтингдан чўчиб,
Кетди армон зоғлари учиб,
Энди кулмас қалбингни чўқиб,
Соябонинг, давлатинг келди.

Меҳр-шафқат ипларин узиб,
Умид кетди дил уйинг бузиб.
Мана тангри айлади насиб,
Соябонинг, давлатинг келди.

Йиғла, тўйиб-тўйиб йиғлагин,
Яхши дамни суйиб йиғлагин,
Кўксига бош қўйиб йиғлагин,
Соябонинг, давлатинг келди.

Талон қилди босқинчи боғинг,
Ўчирмоқчи бўлиб чироғинг,
Халос қилиб суянган тоғинг,
Соябонинг, давлатинг келди.

Турмуш оғир. Бу дамлар ўтар,
Тинчлик бўлса камларинг битар,
Энди уни бошингга кўтар,
Соябонинг, давлатинг келди.

АРИҚ БЎЙИДА БИР ҚИЗ

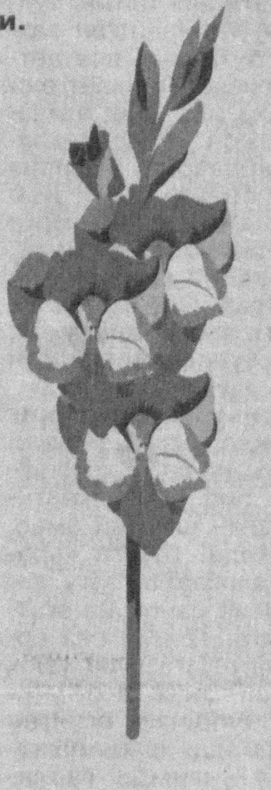

Ариқ бўйида бир қиз,
Қўлида даста ялпиз.
Ҳидлаб-ҳидлаб суярди,
Гоҳ жилмайиб қўярди.

Бағри тўлиб ҳисларга,
Тикилиб олисларга,
Кўзлари хумор-хумор,
Кутар эди интизор.
Кутгани келмас эди,
Эҳтимол билмас эди.
Оқар сувга кўз ташлаб,
Недир дилини ғашлаб,
Равшан қилиб ғашликни,
Эркалаб саркашликни,
Умид билан тўлдириб,
Чечакларни кулдириб,
Турарди ҳидлаб ялпиз,
Ариқ бўйида бир қиз.

УЧ ОҒАЙНИ БОТИРЛАР

Ғайбулла Ас-Салом, Нажмиддин Комил ва Тилак Жўрага

Уч оғайни ботир фақат эртакдамас,
Ҳаётда ҳам бўлар экан, ҳаётда ҳам.
Кўрган одам қилар экан дилдан ҳавас,
Устоз-шогирд қандай иноқ, қандай ҳамдам.

Фикр отин миниб чопган чавандозлар,
Фан чўққисин забт айлаган тирандозлар,
Илм боғин обод қилган ул шоввозлар,
Кам бўлмагай икки дунё, бўлмагай кам.

Учта ниҳол эдилар ҳар ерда ўсган,
Тошкент келиб, чинор бўлиб фикри ўзган,
Тангрим, асра, деяр эдим, ёмон кўздан,
Ғов бўлмасин йўлларида қайғу, алам.

Аммо кулфат панд бермаган кимса борми,
Ким қолдирар аро йўлда содиқ ёрни,
Ғам ўлдирар ҳамкори йўқ, кўнгли торни,
Устоз, сизнинг бардошингиз тоғдай маҳкам.

Бошингизга ёққан кулфат зарбасидан,
Ёки қисмат, юборган дард ҳамласидан,
Кўзи тиниб мавҳум кураш ғамзасидан,
Кенжа ботир тополмасдан кетди малҳам.

Малҳам истаб, ишонч отин олға сурди,
Маккор умид кўчалари адаштирди,
Тоғдай оғир фалокатни енгил кўрди,
Руҳи кучли эди унинг, руҳи бардам.

«Кенжа ботир эртакларда ўлган эмас,
Ё чорасиз қолиб, мағлуб бўлган эмас.
Дўсти йиғлаб, душманлари кулган эмас,
Охиратинг обод бўлсин, жоним, укам».

Катта ака йиғлар юрак-бағри куйиб,
Кичик ака ўксинади қовоқ уйиб,
«Ижод қилсанг бўлмасмиди тўйиб-тўйиб,
Бор эди-ку қўлгинангда ўткир қалам».

Аммо тақдир ҳикматига ҳеч чора йўқ,
Бу жумбоқни ҳал қилган бир овора йўқ,
Умид шами ёниб турган кўнгиллар тўқ,
Йўқса босиб кетар эди оламни ғам.

Ўзбек илми байроғини баланд тутиб,
Таржима ва тасаввуф шаробин ютиб,
Қанча юксак довонлардан дадил ўтиб,
Ёруғ юз-ла қўймоқдасиз олға қадам.

Эранларга ҳамроҳ бўлган ит сингари,
Мен эргашиб кетмоқдаман манзил сари,
Авлодларга ошкор бўлар бир кун бари,
Нима учун қўшилганим билар олам.

СЎЗ

Кибр отига миниб,
Сўзни ким улоқ қилар.
Ўзи ғолиб чиқса ҳам,
Отини чўлоқ қилар.

Уни Маҳмуд Қошғарий
Машоқ каби терганда,
Алишер заргар каби
Жило, сайқал берганда —

Ўз қорнини ўйламай,
Ўйлаган сўз қадрини.
Унга омухта қилиб,
Нозик кўнгил атрини.

Улар миллат шони деб,
Кибр шайтонин йиққан.
Тупроқдаги сўзларни
Осмонга олиб чиққан.

Бугун ҳар қофиябоз
Сўз қадрини тушириб,
Шуҳрат орттирмоқ бўлар
Мужмал таом пишириб.

Атлас кўйлак кийдириб,
Тўйларда ўйнатарлар.
Қадаҳ тўла май бериб,
Мастона куйлатарлар.

Кибр отига миниб,
Ким сўзни улоқ қилар.
Ўзи ғолиб чиқса ҳам,
Отини чўлоқ қилар.

Музаффар ТУРОБ

ШОДЛИК СИҒМАС ДИЛИМГА

ЎҒЛИМ КЕЛУР

Ўғлим Шавкатнинг ҳарбий хизматни ўтаб, қайтиши муносабати билан

Дўстларим, нега қувонмай, мен бугун,
ўғлим келур,
Шод этиб дилгир дилим, ул юраги
чўғлим келур.

Минг шукур, дийдор кўришдик
Шавкат-у шоним билан,
Қоматин кўрган сари минг термулиб
тургим келур.

Ул йигит бурчин саломат ўтади виждон
ила,
Кўкрагимни тоғ этиб бундан буён юргим
келур.

Хат ярим дийдор эмишким, икки
йилким, тинмадик,
Ҳар хатин эъзоз айлаб кўзима сургим
келур.

Файз қўшиб кемтик хонамга, яшнатиб
кўнгил уйин,
Тўлдириб бағримни энди сўзлари тўғрим
келур.

Оч қучоғинг, эй Музаффар, қувнасин
кўзинг бу дам.
Шодлигим сиғмас дилимга инчунун,
ўғлим келур.

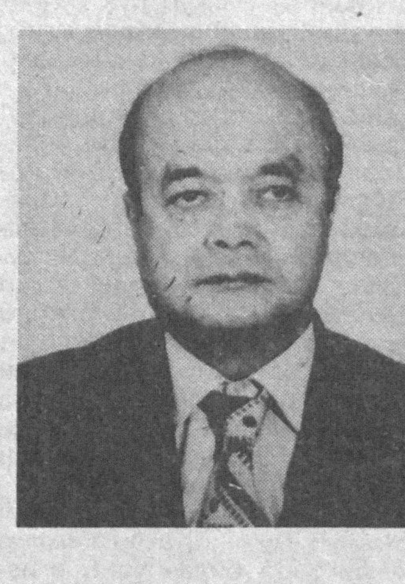

САВОЛ БЎЛГАЙ

Ҳаёт турфа, мураккабким, киши ҳайрону, лол
бўлгай,
Разолатга йўлин бурган, охир гирёну, дол бўлгай.

Камтарлик кимгаким ёрдир, камолот йўлига
киргай,
Самимийлик ва ҳотамлик ажиб бир ўзга ҳол
бўлгай.

Такаббурлик ила, дўстим, етибди ким муродига,
Калондимоғ ва манманлик бил, умрингга завол
бўлгай.

Яхшилик қил, яхшиликни ўз умрингнинг шиори бил,
Саховату, тотувликдан ҳаёт там-там ва
бол бўлгай.

Бандаликни бажо айлаб, кетаркансан,
дафн чоғи,
«Бу кас қандай одам эрди?» деган
албат савол бўлгай.

— Музаффар, гар элим алқаб, менинг
номимни ёд этсин, —
Десанг, камтар, ширинсўз бўл, бу
умринг безавол бўлгай.

* * *

Ажаб, инсон ёруғ оламга
Йиғлаб келиб, йиғлатиб кетар.
Ўтар экан, не-не қалбларни
Доғда қўйиб, тиғлатиб кетар.

Мен ўйлайман, майли, бўлма ким,
Авваламбор бўлгин соғ-омон.
Кетар чоғинг ортингдан дўстим,
Йиғлагувчинг қолмаса, ёмон!

* * *

Ҳали йўқолганмас, бордир диёнат,
Покиза қалбларга ёрдир диёнат.
Қай лаҳза қай қалбни тарк этаркан у,
Билинг, урчий бошлар унда хиёнат.

* * *

Биров бор, оз-оздан «отиб» кун кўрар,
Ҳар ким ўз ризқини тотиб кун кўрар.
Биров бор, ўзгача йўл тута билмас.
Софдил одамларни «сотиб» кун кўрар.

Ҳамшаҳримиз Юлия рус тилида шеър ёзади. Унинг майин оҳанглари дилга ёқимли. Ўхшатишлари ва рамзлари дарҳол кўзга ташланувчан. Худди қишдаги тумандек сирли, сеҳрли. Секии-ин мутоала жараёнида ўша туманлар ичинда бирдан унинг иссиқ юрагини ҳис этасиз.

Юлия РУДАКОВА

ОСМОН ЙИҒИСИ

Узоқ соҳилларга сузиб кетаман,
Тополмассан мени буткул, батамом.

Қайтмам, елканимдан ушлабон шамол
Муттасил орқага тортқиласа ҳам.

Ҳеч нарса шаштимдан қайтара олмас,
Қуш бўлиб учарман, қанотим толмас.

Булутлар тумани аро йитарман,
Уларга севгимни ташлаб кетарман.

Ерга тушганимда аммо яна ман
Бурунги қайғумни учратмагайсан.

Лақма шамол билмас не учун ахир
Ёмғир хўп ёғадир, сим-сим ёғадир...

СИЗ КИМСИЗ?

Қушлар ҳей, айтингиз,

Тоғлар орқасида нима кўрдингиз?

Қаён кетмоқдасиз бунча шошилиб?

Мен ҳам учмоқчиман сизга қўшилиб.

Йилдирим шамол, айт,

Денгизлар ортида нимани кўрдинг?

Қандай кемаларни учратдинг, сурдинг?

Лов-лов ёнар қуёш, сен-чи, сен ахир

Ҳар ёққа бирдайин нур таратурсан,

Менга-чи, қай маҳал жавоб берурсан?

Кўкдаги тўлин ой хуш жилмаюрсан,

Менга не деюрсан, не сўйлаюрсан?

Айт, қаердан ўтдинг, қайдан ўтмадинг?

Тўлин ой кечалар малика-эрур,

Ошиқлар бошидан афсун ёғдирур.

Ҳей, дарахтлар, ерлар, ёрқин юлдузлар,

Шу осмон остида, шу ер устида

Менинг ҳам борлигим билурмисизлар?

Ҳар сафар сизларни, кўриб ўйлайман

Аммо кимсиз ўзи, асло билмайман.

Зулхумор СОЛИЕВА

Қайси бир айбинга келган жазо бу?
Қайси бир гуноҳинг, қайси бир оҳинг!?
Зебо Мирзаева

Девона

Ҳикоя

У кўчада кетиб борарди...

«Бунчалар ҳаммаёқ жим-жит бўлмаса», — дея ўйларди. Чунки шаҳар шовқини унинг кар қулоқларига кирмасди. Девона жимликни бузмоқчи бўлди. «Ахир душманлар бостириб келяпти!», — деди ўзига-ўзи. «Қандай жим туриш мумкин?»

— Ура, олдинга! — дея бор овози билан ҳайқирди одамларга қараб. Ён-веридан ўтиб кетаётган йўловчиларнинг ҳеч бири олдига қараб чопмади. Ҳар ким ўз йўлига кетар экан, биров бу «пияниста»га раҳм билан, баъзи бировлар эса ижирғаниб назар ташлади. Бир-икки ёш-яланг «Ҳа, ака, югуринг олдинга, югуринг!» — дея мириқиб кулиб олди.

У йўловчилар оёғи остидан четроққа, девор ёнига чўкди. Шу пайт қаршисидан бир одам пайдо бўлди: нигоҳлари сўлғин ва ғамгин. Чўнтагини ковлаб, унинг олдига танга ташлади. Йигит ҳайрон: «Бу нима қилгани?». Шу пайт кирган-чиққани номаълум маллағина кимса пайдо бўлди-да, йигитга садақа берган одамга кўз қисди. Кўзлари ёш сизиб чиқаётган киши унга ҳам танга берди-да, оғир «уҳ» тортганича аста қадам ташлаб йўловчилар оқимига қўшилиб кетди. Танга олган унга хо-холаб кулиб қарар экан, унинг оғзидан бадбўй ҳид анқиди. У йигитнинг олдидаги тангани ҳам олди-да, хайри-хўшни ҳам насия қилиб кетди - қолди.

Йигит яна кўчада якка қолди. Деворга орқа бериб, кўзларини юмган ҳам эди-ки иккала қулоғи «зинғиллаб» кетди. Хаёлан туман ичида қолди. Тушга, оғир бир тушга ўхшаш у зўрға эслаб қоладиган хотиралар уни ўзига тортди...

* * *

БТРлар, туплар, танклар-у пулемётлар бирварақайига қишлоққа қарата ўт очишганида еру кўк ларзага келиб, гўё заминни жаҳаннам ўз комига тортди. Қулоқларини бекитганича уч байналмилалчи жангчи — Саша ҳам, Бахтиёру Амин ҳам бу дўзахдан омон чиқиб кетишларидан буткул умид узишганича ғужанак бўлиб қимир этмай ётишарди.

Беихтиёр Бахтиёрнинг кўз олдига онаси келди: Хуршида ая ўғлини соғиниб, узумзор четидаги сўрида, ўғил-қизларидан яширинча йиғлаб ўтирибди. Унинг этлари жимирлаб кетди. Юрагини ўлим ваҳми буткул эгаллади-ю, бир-икки сония ичида бутун умрини — дўстлари, танишлари, қўшни қизни эса ҳатто итлари қопганни ҳам эслашга улгурди. Ичидами, овозини чиқарибми, ўзи ҳам билмаган ҳолда кўпдан ёд бўлган шеърни йиғлаб айта бошлади.

— Ўлим!.. Ўлим!..

Хаёлига қайси бир китобда ўқиган шеъри келди:

Қонли жанг тинмайди,
бир зум тинмайди,
Қиличлар зарбидан зир
титрайди ер.
Отлар пишқиради,
йиғлар гўдаклар,
Бўрилар бир четда
қурбонларин ер!..

- Она-а-ажо-о-он!!

— Сенга нима бўлди Бахтик? Турсангчи, тугади.

Сашанинг овозидан ўзига келиб ўрнидан турганида тўрт тарафдан милтиқлар овози, аёллар, болалар йиғиси ва яна одамларникига ҳам, жониворларникига ҳам ўхшаб кетадиган аллақандай ваҳимали чинқиришлар одамни эсдан оғдургидек эди. Амин эса ҳамон ётган ерида пиқ-пиқ йиғларди.

— Нега йиғлайсан, Амин? — Ҳайрон бўлиб сўради Бахтиёр.

— У ерда... — Амин қўли билан кўкка ўрлаётган алангани кўрсатар экан томоғига алланима тиқилгандек бир неча сония тўхтаб қолди.

— У ерда менинг қишлоғим ёняпти. Йиғлаётганлар... Ўлганлар ҳам ўзимникилар!..

Амин шундай дея юзини қўллари билан чангаллаб олиб, ўзини ерга юз тубан ташлади ва ўкраб-ўкраб фарёд сола бошлади.

— Ҳей, секинроқ! Душманларга турган еримизни билдириб қўясан, — деди Саша ижирғаниб.

Амин бир неча сония миқ этмай қолдию, секин бошини кўтариб, йиғлаб қизарган кўзларини Сашага қадади. Унинг қарашида ошкора нафрат, адоватли қаҳр бор эди.

— Сени ўзи ким чақирди?! Бу ерга нега келдинг?!

Саша Аминнинг авзойидан қўрқиб кетди. Не деярини ҳам, қиларини ҳам билмай бир Бахтиёрга, бир ўзидан икки-уч қадам наридаги автоматига қаради. Бахтиёр ҳам нималар бўлаётганини англолмай иккаласига бақрайиб, сим ёғочдек қотиб турарди. Саша аҳволни юмшатмоқчи бўлиб зўраки жилмайди.

— Аминчик, қўйсангчи. Хафа бўлма. Ҳали биз сизларга бундан ҳам зўр қишлоқни қуриб берамиз. Газ, суви билан.

— Ўзингники ўзингга сийлов. — Шундай дея Амин бўйнидаги автоматини Сашага тўғрилади. — Қишлоғингниям, сенларниям керагинг йўқ. Тинч қўйлар-и-инг!..

Унинг овозини автоматнинг тириллаши босиб кетди. Ўқ овози тинганида ҳаммаёғи илма-тешик Саша Бахтиёрга илтижоли термулганча, оёғида зўрға турарди. Амин автоматини ирғитиб юборди-да, турган ерида ўтириб қолди. Бахтиёр югуриб бориб Сашани ушлади. Саша шуни кутиб тургандек, бор оғирлиги билан унинг қўлларига йиқилди.

— Бахтик... унга айт... айб менда эмас-ку... Бахтик, ўзимиз келибмизми... айт....

Бахтиёр нима бўлганини энди тушуниб етдию, шоша-пиша Сашани ерга ётқазди.

— Ўлдираман!

Бахтиёр буни секин айтдими, бақирибми ўзи ҳам билмади. Унинг милтиққа ёпишган қўлларига Саша тирмашди.

— Ўлдирма...

У жимиб қолди.

— Саша!... Са-ш-а!,

Саша жавоб бермади.

Бахтиёр йиғлаб юборди.

— Кет Амин, — деди алам билан. — Худо ҳаққи кет! Бўлмаса ўлдираман!

Амин бошини эгган кўйи ўрнидан турди. Бир сўз демай уч-тўрт қадам қўйди-да, орқасига ўгирилди. Бахтиёр Сашанинг танасини қучоқлаганча ўксиб-ўксиб йиғларди.

— Кечир! — деди-ю, шарт бурилиб тез-тез юриб кетди.

Орадан бир неча дақиқа ўтгач, Бахтиёр яна автоматини қўлига олди. Амин кетган томонга «Амин! Амин!!...» дея қичқирди-да, отди, отди, отди...

Шу пайт ундан унча узоқ бўлмаган жойда бўлган кучли портлаш Бахтиёрни харсанг тош устига ирғитиб юборди...

* * *

— Тўхта, ҳой Гулзода, тўхтасанг-чи. Сенда гапим бор.

Қиз тераксзор йўлдан тез-тез юриб қишлоқ томон бурилди.

— Бўлди-да энди. Қачонгача орқамдан юрасан. Йўқ дедимми, йўқ-да... Уйдагилар мени унаштиришяпти.

Бахтиёр бир неча дақиқа бошига гурзи билан урилган одамдек гарангсиб жимиб қолди.

— Қанақасига?! Ахир аскарликка кетаётганимда сени кутаман, сенга тегаман девдинг-ку.

Гулзода тўхтади. Бахтиёр ҳам унинг қаршисида тик қотди.

— Нима десамикин... Менга қолса майли эди. Лекин одамлар ҳар хил гапиришаяпти... Баъзан кечалари ҳовлини бошингга кўтариб «душманлар» билан «жанг» қиларкансан. Охири аканглар арқон билан боғлаб қўйишармиш.

Бахтиёрнинг устидан совуқ сув қуйилгандек бўлди-ю, этлари жимирлаб кетди.

— Биласанми одамлар сени девона бўлиб қолган дейишаяпти... Шунча гапу сўздан кейин... Онамлар рози бўлишмади. Энди орқамдан юрма Бахтиёр... кет...

Гулзода қишлоқ томондан тугун кўтариб келаётган уч-тўрт хотинга кўриб қолишмадимикин дегандек, ҳадиксираб қаради-да, хайрлашишни ҳам унутганча тез-тез юриб қишлоққа қараб кетди. Йўл ўртасида мосуво турган Бахтиёрнинг ёшга тўлган кўзлари эса на кокилларини шамолда ўйнатиб қарийб югуриб бораётган Гулзодани, на унга ачиниб, баъзиси ғалати қараш қилиб ўтиб кетаётган хотинларни кўрарди. Кўз олдини туман қоплаб, ақлу-ҳуши бошидан буткул учган эди.

— Девона! Де-во-на-а! Ҳа-ҳа-ҳа...

Бор овози билан бақирди... бақирди, кулди, сўнгра ўзини ерга юз тубан ташлаб йиғлаб юборди. Унинг тупроққа қоришиб ётган оёқ-қўлларини қалтироқ тутди.

Шу замон қўрққанларидан тўрт хотин тўрт тарафга дод солиб югурдилар. Йигит эса ғужанак ҳолича анча маҳал ётди-да, сўнг аста ўрнидан туриб сочлари, уст-бошини ҳам қоқмай боши оққан томонга кетди...

Девона қаттиқ ингради. Бўрининг увлашигами, бўғизланаётган отнинг пишқиришигами ўхшаб кетадиган оғриқли овозига атрофдагилар парво ҳам қилишмади. Кўзлари хонасидан чиққудек катта-катта очилиб кетган девона бир қанча вақт бир нуқтага тикилганча қотиб тургач, атроф қоронғулашганини пайқади.

Секин ўрнидан турди-ю, яна йўлга тушди...

* * *

У шаҳар кўчаларида юриб-юриб оч қолди. Бир бинонинг олдидан ўтиб кетаётган эди, димоғига ёқимли ҳид урилди. У ичкарига бош суқди. Одам жуда кўп бўлганидан, овқатланаётган киму, туриб юрган ким ажрата олмади. Бир зумда ҳаммани назаридан ўтказди. Унинг фикри, ёди, нигоҳи одамлардан кўра кўпроқ уларнинг овқатига қаратилган эди. Шу пайт чеккадаги столдан тўрт киши баравaрига ўринларидан туришди. Унинг оч кўзлари улар қолдирган овқатларга тушди ва ўзини жон ҳолатда ўша томонга урди. Девона энг аввало тупроққа беланган қўллари билан нонга, сўнг ярим бўлакча тишлаб, хом бўлгани учун ейилмаган гўштга чанг солди. Бир маҳал ёнида пайдо бўлган қиз ва икки йигитдан бири унинг елкасига бармоғининг учи билан турта бошлади. У бу уч одамга бир-бир қаради-ю, яна овқат ейишда давом этди. Ҳалиги йигит уни яна туртди. Девона уларга гуноҳкорона боқди. Йигитлардан бири нуқул унга кўча эшигини кўрсатиб бир нималар дер, лекин унинг гапи девонанинг қулоқларига кирмасди.

— Нима қилдик-а? — деди биринчи йигит.

— Балки бирорта жой бўшаб қолар? — деди иккинчиси.

— Учта стул бўш-ку, ўтираверайлик, — деди қиз.

— Эсинг жойидами, шу «пияниста» билан бир столда овқатланамизми? Кўрганлар нима дейди» — баравaрига қичқиришди икки йигит.

Биринчи йигит катта сумкасини ёнидагиларга берди-да, бақувват қўллари билан девонанинг елкасидан тутди, Девона қалтираб кетди. У кўриб турган қора башара шу топда каллаи саҳарлаб «турларинг» деб бақирадиган қамоқхона хўжасига ўхшаб кетарди. У бирдан орқасига тисарилди. Кўз олдига душманлар қўлида кечган икки йиллик асирликнинг сўнгсиз азоби келди. Йигитнинг чайир қўлларидан чиқиб кетмоқ учун юлқунди. Лекин кучи етмади. Шунда у бор овози билан бақирди:

— Лаънатилар!.. Қўйвор мени, ит!

Йигит билан қиз хо-холаб кулиб юборишди. Девонани зўр бериб ошхонадан чиқаришга уринаётган йигитга гап қотишди:

— Мақтовлар муборак!..

Йигит уни ташқарига судраб олиб чиқди-да, баланд зинадан пастга итариб юборди. Зина қирраларига теккан тиззаси қонаган девона ерга юз тубан йиқилди. Йигитнинг бу билан ҳам алами таскин топмади, югуриб пастга тушди-да, энди ўрнидан тураётганда унинг юзига қулочкашлаб туширди. Девона бир қадам нарига бориб яна гурс этиб йиқилди ва шу заҳотиёқ апил-тапил ўрнидан турди-да, қочди...

Қора терга ботган девона йигит югуриб кетиб борарди. Унинг тўхтагиси, шу яқин атрофдаги пана-пастқамда ётиб ухлагиси келарди-ю, лекин оёқлари унга бўйсунмас, қўрқув тўла юраги эса гурсиллаб урарди. У ўнг кўчага бурилаётган ҳам эдики, қаршисидан чиқиб қолган одамга урилиб кетди. Қалқиб кетган йўловчининг қўлидаги халта «тўп» этиб ерга тушиб, ичидаги олмалар ҳар тарафга сочилди. Девонанинг ўтли нигоҳи бир йўловчига, бир ер билан битта бўлиб ётган олмаларга қадалди. Йўловчи эгилиб олмаларни териб тўр халтага солар экан тўнғиллади: — Кўзингни каттароқ очиб юрсангчи, йигит.

Йигит серрайганча турарди.

— Ҳа, намунча серраймасанг, — деди зарда билан охирги олмаларини териб олаётган киши. — Олма емоқчимисан ё?! Ма, олақол.

Йўловчининг олма чўзган қўллари ҳавода қолди. Девона қўрқув остида ундан ҳам қочди...

* * *

Ҳали шом қоронғулиги чор атрофни тутиб улгурмаган эди. Икки коса маставани ошхонадан уйга олиб кираётган Хуршида ая ҳам, эндигина ишдан қайтиб юз-қўлини юваётган катта ўғли Меливой ҳам дарвозанинг зарб билан тарақлаб очилишидан чўчиб кетишди. Остонада... ҳамма ёғи лой, тупроқ, қўлларини кир босиб қорайган Бахтиёр турарди. Уччовлари бир неча сония бирбирларига сўзсиз тикилиб қолдилар.

— Онанг айлансин, келдингми болам, — деди Хуршида ая кенжатойига илтижоли тикилиб.

Йигит қўлларини шарт ёнига тираб, оёғининг бирини орқага бирини олдга қўйди-да:

— Қўлларингни кўтарларинг, — дея бақирди.

Меливой укам ҳазиллашаяпти, деб ўйлади-ю, Бахтиёрга жавобан жилмайди. Аммо Хуршида аянинг кўнгли алланимани сезди шекилли «вой ўлмасам» деб юборди. Ичкари уйдан чиққан келини Гулчеҳра қайнонасининг оёқ-қўллари қалтираётганини кўрди-да, югуриб келиб қўлидан косаларни олди. Шунда Хуршида ая саросима-ю, қалтироқ ичида Бахтиёр томон юрди.

— Қимирлама! Тир-ир-и-р-ир-р-р!...

Бахтиёр икки қўлини бор кучи билан ёнига тираб, бор овози билан қичқириб отарди. У қаршисида онаси, акаси, янгаси турганини англамас. Ақлу ҳушидан айрилиб буткул девона бўлган эди. Хуршида ая ўғлини қўлларидан тутиб, бағрига босмоқчи бўлди. Аммо Бахтиёр уни ушлаб олаётган «душман»ни жон ҳолатда итариб юборди. Хуршида ая ўғлидан бир неча қадам нарига орқаси билан гурс этиб йиқилди. Шунда Бахтиёр югуриб келиб «душман»нинг бошига зарб билан мушт туширди. Бу шунчалар тез содир бўлдики, Меливой оғзини очганча ҳанг-манг ҳолда қотиб турарди. Хотинининг қўлидаги икки коса тушиб кетдими, ё қўрққанидан ташлаб юбордими, ишқилиб ерга тушиб чил-чил бўлди. Гулчеҳра дод солиб ерда беҳуш ётган қайнонаси томон ўзини отди. Шунда Меливой ўзига келди-да, укасига ташланиб, унинг мушт бўлиб тугилган қўлларини орқасига қайирди. Бахтиёр ҳар қанча юлқинмасин, акасининг бақувват қўллари орасидан чиқиб кетолмади. Фақат оғзидан оқ кўпиклар сачратиб:

— Ҳаммангни ўлдираман... ўлдираман душманлар, — дер эди.

Меливой уйдан югуриб чиққан укалари Турсун билан Баҳодирга омбордаги арқонни олиб келишларини буюрди. Зум ўтмай уччовлари Бахтиёрнинг оёқ-қўлларини териси шилинаётган ҳўкизникидек қилиб чирмаб ташлашди. Дам сув ичириб, юзини ҳўллаб Хуршида аяни ўзига келтиришганида унинг кўзи боғлаб қўйилган ўғлига тушиб дод солиб юборди. Боласини шу кўйга солган ҳукуматни ҳам, урушни ҳам ер уриб қарғади, худога солди. Она шўрлик шу кунларни иноят этган оллоҳдан ўғлига шифо тилаб зорланди.

Ҳовлининг бир чеккасида эса онасининг фарёдидан, акаларининг, укаларининг аламидан бехабар девона арқонни узиб ташлаш пайида тиш қайраб ётарди.

САДОЛАРДАГИ ҲИКМАТЛАР

Ўзбек халқи мусиқа чолғуларига бойлиги, маънавий хазинасида хилма-хил куй ва айтимлар сероблиги жиҳатидан жаҳон халқлари орасида нуфузли ўрин тутади. Шуни таъкидлаш кераки, халқимизнинг узоқ ўтмиш тарихида кўплаб куй-қўшиқлар, устоз санъаткорлар томонидан эса мумтоз мусиқа намуналари яратилиб, ижро этилган бўлса-да, шулардан халқ қалбига нақш каби жо бўлганларигина руҳий мерос тариқасида бизгача етиб келди.

Ана шундай наво нақшларининг энг гўзал ва мумтоз намуналарини мақомлар ташкил этади. Мақомларнинг маънавий ҳаётимиздаги ўрни муҳим ва серқиррадир. Хусусан, уларнинг бир жиҳати — қалбимизга нафосат ила гўзалликни олиб кирса, бошқа бир жиҳати — тинглов идроки ила халқимизнинг ўтмишу бугуни билан «жонли боғланиш» содир этади. Шу аснода ўз халқи билан гўё бир тану бир жон эканлигини ҳис этиш туйғулари қарор топа бошлайди. Чунки мақомлар бевосита руҳимиз билан мулоқотга киришиши, унга гўё ғойибдан муҳим ва қувончли (ҳаяжонли) хабар олиб келиши ва яна қатор ўзига хос жиҳатлари ила кучли ижобий таъсир ўтказиш қувватига эга. Кўпгина уламолар, шайхул-машойихлар мусиқани инсон руҳининг ғизоси, деб тавсиф этишлари бежиз эмас, албатта.

Кўп ҳолларда мақом нағмаларида зуҳур этилган мазмун-маъноларни англан тушуниб етмасак-да, руҳан яхши англаймиз. Зотан, мақомлар — садоларда инъикос бўлган ҳикматлардир. Ҳикматлар эса ҳар бир иймон эгаси учун азиз ва қадрдон бўлгани каби, мақомларни тинглаган чоғимиз ҳикматли сўз тинглагандек бўламиз, балки ундан-да кучлироқ ҳиссий таассуротга бериламиз...

Яна бир муқоиса. Ҳикматли сўзлар асрлар оша ўз кучини йўқотмаганидек, мақомларимиз ҳам узоқ тарих силсилаларида моҳиятини, бадиий қийматини йўқотмади. Модомики, шундай экан, бу бойликни асрашни, қадрлашни билишимиз, уни халқимизга бекаму-кўст етказиб бераётган ҳофизу созандаларга алоҳида эътибор беришимиз зарур.

Хусусан, 1985—90-йиллари Мақом чолғу куйларини асраш ва уларни юксак бадиий талқин этиш бошида ўта муҳим ижодий иш амалга оширилди. Шашмақом чолғу куйлари илк бор(!) грамёзувларда (пластинкаларда) муҳрланди. Бундай мураккаб ижодий вазифани М.Ашрафий номидаги Тошкент давлат консерваторияси Шарқ мусиқаси кафедрасининг доценти Абдураҳим Ҳамидов раҳбарлигидаги талабалар Мақом ансамбли шараф билан адо этди. Таъкидлаш жоизки, улкан аҳамиятга эга бўлган ушбу ижодий меҳнат ва у билан боғлиқ саъй-ҳаракатлар изчиллик билан, йилма-йил, қадам-бақадам амалга оширилди. Бу меҳнатнинг қиймати ижтимоий эътибордан бироз четда қолган кўринади. (Шу жумладан биз мусиқашунослар ҳам ёш мақомчилар олдида касбий бурч нуқтаи назаридан қарздорлик ҳиссини туямиз. Чунки мазкур мақола бу муҳим воқеага билдирилаётган илк расмий муносабатлардан биридир).

Бажарилган меҳнатнинг моҳиятини чуқурроқ англаб етишимиз учун мақомлар тарихи билан боғлиқ айрим ҳолатларга бир назар ташлашга тўғри келади.

XX аср давомида мақомларимиз ҳаёти жуда мураккаб кечди. Уларни, бир томондан, «маданиятнинг синфийлиги»га қаттиқ эътиқод қилган ҳолда, салбий баҳолаганлар ҳам, аксинча, бу санъатни кўз қорачиғидек асраб қолишга бутун вужуди билан интилганлар ҳам бўлди. Бироқ асримиз бошларидаги ижтимоий ўзгаришлар асносида мақомларнинг асрлар давомида яшаб, ижодий мерос тарзида ўтиб келган шакли — «устоз-шогирд» анъанасига жиддий путур етган эди. Шу боис уларни асраб қолишнинг ўзгача усуллари изланди ва бу ўринда мақомларнинг дастлаб В.А.Успенский, кейинчалик Ю.Ражабий, Б.Файзуллаев, Ш.Соҳибов, Ф.Шаҳобов, М.Юсупов каби устоз-санъаткорлар томонидан нота ёзувларига олиниши, шубҳасиз, муҳим аҳамият касб этди. Айни вақтда, бу меҳнатнинг аҳамиятини камситмаган ҳолда, нота ёзувлари мақомларда инъикос этган ҳиссий-руҳий ҳолатларни бекаму-кўст акс эттира олмаслигини эътироф этмоқ керак. Зеро, мақомларнинг нота ёзувлардаги акси бамисоли қалбдаги сермазмун жараёнларнинг шартли нуқта ва чизгилари, холос. Бинобарин, мақомларнинг мазмун-моҳияти жонли тинглов идроки ила тўла-тўкис англашилади. Бу жиҳатдан мақомларнинг магнит тасмалари ва грамёзувларига олиниши бениҳоя муҳим тадбирдир. Алалхусус, мақомларнинг айрим намуналари асримиз давомида бир неча бор устозлар ижросида грамёзувларда муҳрланган бўлса-да, аммо йирик туркумлар шаклида фақат 60-йилларга келиб ёзиб олина бошланди. Дастлабки ишлар 60-йиллар давомида амалга оширилган бўлиб, хусусан, устоз Юнус Ражабий раҳбарлигидаги Ўзбекистон радиоқўмитаси Мақомчилар ансамбли томонидан Шашмақом ва Фарғона-Тошкент йўлларига доир айрим намуналар «Мелодия» грамёзув студиясида 20дан зиёд лаппакларда (пластинкаларда) ёзиб олинди. Бунда асосан мақомнинг ашула туркум йўллари ёзиб олинган эди. Кейинчалик бу ансамбл Абдуҳошим Исмоилов раҳбарлигида «Бузрук» мақомининг Наср (ашула) бўлими туркумларини ўзига хос талқинда ижро этиб, грамёзувга туширди. Аммо мақомларнинг чолғу йўли туркумлари тўлиқ шаклда ёзиб олинмаган бўлиб, тақдир тақозоси билан бу шарафли ва айни пайтда масъулиятли ижодий меҳнатни маҳоратли дуторчи, мақомларнинг амалий ва назарий билимдони А.Ҳамидов ҳамда у раҳбарлигидаги талабалар ансамбли ўз зиммасига олди. Бу пайтга келиб талабалар ансамблида «устоз — шогирд» занжирига оид муҳим ижодий анъаналар шаклланиб қолган эди.

Бу хусусда таниқли мусиқашунос олим Р.Юнусовнинг қуйидаги фикрлари диққатга сазовордир: «Тажрибали муаллим А.Ҳамидов раҳбарлигидаги ёш чолғучилардан бир гуруҳи атоқли созанда ва бастакор Фахриддин Содиқов томонидан мақом ижрочилик амалиётига тадбиқ қилинган услубга таянган ҳолда иш олиб борганлари эътиборга сазовордир. Бу хусусият ижро этилган деярли ҳамма асарларда, жумладан Ватанимиз ва чет эл мусиқа жамоатчилиги орасида машҳур бўлган «Таржи Бузрук»да айниқса ёркин намоён бўлган. (Ф.Содиқов раҳбарлик қилган ансамбл ижросидаги ноёб талқин Осиё мамлакатлари учинчи халқаро мусиқа минбари анжуманида танланган асарлар рўйхатига киритилган эди).

Пластинкалардаги Шашмақом чолғу йўлларини тинглар эканмиз, А.Ҳамидов устоз санъаткор Фахриддин Содиқов ўгитларини, унинг ансамбл ижрочилигидаги бетакрор услубини зарур даражада муқим ва ижодий ўзлаштирганлиги ва уни Шашмақом чолғу йўлларини граммёзувга муҳрлаш жараёнида маҳорат ила намоён этганлигига гувоҳ бўламиз.

Бу ижодий жараёнда талабаларнинг икки гуруҳи иштирок этган. Дастлаб «Наво» ва «Дугоҳ» мақомлари ёзилган бўлиб, уни ижро этишда кафедранинг битирувчи талабалари қатнашган. Сафарбой Оллоёров, Абдураҳим Муҳамедов, Бахтиёр Пўлатов, Абдусаттор Мирзаев, Қосимжон Юсупов, Абдуғафур Абдуллаев, Мамуржон Олимжонов, Мурод Норқўзиев, Қудратилла Самадов кабиларнинг ҳар бири ўз ижроси билан алоҳида ҳурматга сазовор.

«Шашмақом чолғу йўллари» туркумининг давоми бўлган Бузрук, Рост, Ироқ ва Сегоҳ мақомлари чолғу йўлларини ижро этишда иштирок этган Шуҳрат Раззоқов, Баҳодир Имомалиев, Баёт Ҳамроқулов, Қосим Мирзаев, Қаҳрамон Умаров, Салоҳиддин Азизбоев, Саъдулла Убайдуллаев, Олим Сафаров, Олим Худойберганов, Қудратилла Самадов иштирок этганлар. Бу ҳар иккала ансамбл таркибида А.Ҳамидов дутор ижроси билан бевосита қатнашган. Мазмунан кўламдор бу ижрони сўзларда тавсиф этиш мушкул, албатта. Айрим хос томонлари тарзида товушларнинг турли даражада кучлантирилиши, асар давомида гоҳо чолғуларнинг овоз тароватини алоҳида бўёқларда намойиш этилиши, чолғуларнинг бирдек нафас олиб, ўзаро ҳамоҳанг, ҳамжиҳат бўлиши кабиларни таъкидлаш мумкин. Лекин муҳими — барча ижровий (техник) ҳатти-ҳаракатлар пировардида мусиқий мазмунга, мусиқий маънога бўйсунади. Бу мусиқада ортиқча дабдаба, кераксиз шовқин-суронларга заррача-да ўрин йўқ. Зеро бу — тўғридан-тўғри қалбимизга, руҳимизга йўлланган мусиқа, уни фақат эшитмоқ, қалб ила тингламоқ керак. У энг муқаддас туйғуларни уйғотади, руҳимизни маънавий покланишга ва шу аснода асл мақом сари юксалишга чорлайди.

Оқилхон ИБРОҲИМОВ

ҚЎШИҚ ҚОЛУР, СОЗ ҚОЛУР...

Хоразм воҳаси қадим-қадимдан маданият эшиги, маърифат бешиги бўлиб келганлигини яхши биламиз ва юксак қадрлаймиз. Бу кўҳна ва ҳамиша навқирон диёр не-не улуғ алломаларимизга Ватан бўлди, шу юртда туғилиб илм-ҳикмат, адабиёт, санъат, маданият осмонида юлдузлар бўлиб чарақлади, ўз ақлу шуури, заковати билан зулумотни чил-чил қилиб, умумбашарий даҳолар сифатида тарих саҳифаларини безадилар. Абу Райҳон Беруний, Маҳмуд Замахшарий, Нажмиддин Кубро каби буюк олимларимиз, Огаҳий, Комил ва Мунис Хоразмий, Паҳлавон Маҳмуд, Феруз, Аваз Ўтар сингари мумтоз шоирларимиз, Ҳожихон Болтаев, Комилжон Отаниёзов каби мактаб яратган халқ ҳофизларимиз билан фахрланамиз. Эгам Раҳим, Раҳим Бекниёз, Эркин Самандар, Эркин Мадраҳимов, Матназар Абдулҳакимов, Сотим Аваз, Комил Аваз каби истеъдодли шоирлар ва адибларнинг ўзбек адабиётида ўз овози, ўз ўрни борлигини ким эътироф этмайди, дейсиз.

Муҳтарам Президентимиз Ислом Каримовнинг «Хоразм диёрида азал-азалдан санъат равнақ топиб, гуллаб-яшнаган, яшнайверсин», деган пурҳикмат сўзлари, бу меҳнатсевар, санъатсевар Хоразм элига берилган юксак баҳодир.

Дарвоқе, Хоразм эли қўлига қалам олиб, назм ёзмаганни, тор олиб куй чалмаганни, қўшиқ айтмаганни, соз оҳангига ўйинга — рақсга тушмаганни маданиятли киши сифатида тан олмайди. Улар «Лазги»сиз дўстлар даврасини тарк этмайдилар. Шу боисдан бўлса керак, шоирлигим тутиб, қалбдаги туйғуларни қоғозга туширганимни билмай қолдим. Буни афсонавий ўлкага, унинг санъатсевар халқига меҳрим тушганлиги, хоразмликларни дилдан суйиб қолганлигимнинг рамзи сифатида тушунишингизни истайман.

Хоразм воҳасида
Тўрт фаслни бор кўрдим,
Мусиқавий диёр — бу,
Садо кўрдим, тор кўрдим.
Эркин, омон замонда,
Ишончи комил, ортиқ.
Ишончига эркини
Тугал кўрдим, бор
кўрдим...

Ўзбекистон республикаси маданият ишлари вазирлиги, «Ўзбекнаво» концерт-гастрол бирлашмаси ёш, истеъдодли хонандаларнинг навбатдаги танлови учун манзил сифатида Хоразм воҳасини танлаганликлари бежиз эмас. Бунинг ҳам рамзий, ҳам мантиқий асослари бор. Ўзбек халқининг булбули, Хоразм элининг ғазалхон фарзанди Комилжон Отаниёзов атоқли ва ардоқли санъаткор, Ўзбекистон, Туркманистон, Қорақалпоғистон халқ артисти сифатида туркий халқлар, элатларнинг хонадонига қўшиқ, наво бўлиб кириб маданиятимиз тараққиётига, санъатимиз равнақига муносиб ҳисса қўшганлигини дунё билади, юракдан эъзозлайди. Устоз ҳаётлигидаёқ ўзига сўнмас ҳайкал ўрнатиб кетди. Санъатимиз фахрига айланган Таваккал Қодиров, Отажон Худойшукуров (Оллоҳ раҳмат қилган бўлсин!), Қувондиқ Искандаров, Олмахон Ҳайитова, Бобомурод Ҳамдамов, Ортиқ Отажонов, Раҳматжон Қурбонов каби ўнлаб хонандаларга мураббийлик қилди, қанчадан-қанча машҳур ҳофизларимиз, ёш ижрочиларимиз устознинг номларини дилларида ёд этадилар. Санъатимиз ёш кучларининг республика танлови улуғ ҳофизимиз таваллудининг 80 йиллиги тадбирларига уланиб кетганлиги нур устига нур бўлиб, маданий ҳаётимизда қувончли воқеага айланди. Комилжон Отаниёзов ноёб истеъдод соҳиби, хушнафас санъаткор бўлиш билан бирга, мумтоз адабиётимиз, мусиқа санъатимизнинг нуктадон билимдони, нозиктаъб шоир ҳам эди. Суюкли ҳофизимизнинг ўз шеърлари, ғазалларига басталаб маҳорат билан айтган қўшиқлари ҳамон томошабинларимиз қулоқларида баралла жаранглаб турибди.

Устознинг тўйи ҳофиз яшаган ва истиқомат қилган хонадондан бошланди, Қуръони Каримдан оятлар ўқилди, элга ош тортилди, халқ артисти номи билан аталаётган «Ўзбекнаво»нинг Хоразм вилояти бўлими — филармония биносида очиладиган музейга ташриф буюрилди, бу ерда ўрнатилаётган Комилжон Отаниёзов ёдгорлиги пойига гуллар қўйилди, санъаткоримиз дафн этилган Иморат бобо қабристони зиёрат этилди, тиловат қилинди. Вилоят ҳокимлигида мўътабар санага атаб илмий-назарий анжуман ўтказилди.

Ёш хонандалар танлови Комилжон Отаниёзов туғилган юрт, Шовот туманидаги кўркам маданият ва истироҳат боғида ўтказилди. Танловнинг ўтказилишига вилоят ҳокимияти, «Ўзбекнаво» бирлашмаси, Шовот тумани ҳокимияти бош-қош бўлди. Вилоят ҳокими ўринбосари Тангриберган Дўстжонов, «Ўзбекнаво» бирлашмаси бош директори, бастакор Анор Назаров, Шовот тумани ҳокими Бахтиёр Ражабовлар танловнинг тантанали очилишида сўзлаб, ёш санъаткорларни самимий кутладилар, уларга омадлар тиладилар.

Комилжон Отаниёзов номидаги 1-Республика хонандалар танловида вилоятларимизнинг барчасидан вакиллар қатнашдилар. Қўшни республикалардан меҳмонлар ташриф буюришди. Танловда 18 ёшдан 33 ёшгача бўлган ижрочилар иштирок этди. Мўътабар ҳакамлар ҳайъати хонандаларни овоз қамрови, анъанавий ижрочилик маҳоратига қараб баҳолади. Уч босқичда ўтказилган танловда 50 га яқин хонанда куч синашди, улар ўртасида катта ижобий мусобақа бўлди. Иккинчи босқичда 20 ижрочи саралаб олинган бўлса, учинчи босқичга келганда 10 нафар ёш санъаткор беллашди. Дарвоқе, қўшиқ ўтли нафасдан туғилади, овоз бўлса-ю, юракда оташ бўлмаса, яхши, қанотли қўшиқ яралмайди. Хонандалар Комилжон устоз айтган «Феруз-1», «Феруз-2», «Сувора», «Савти сувора», «Мустаҳзод», «Чорбоғ», «Сегоҳ», «Талқини наво» каби қўшиқлар, шунингдек, Навоий, Огаҳий, Мулла Нафас, Маҳтумқули, Фузулий, Ноқис, Махмур, Машраб, Ҳофиз каби машҳур шоирларимиз ғазалларига басталанган қўшиқлар,халқ термалари, достонлардан намуналар ижро этишди. Маданиятимиз ва санъатимизнинг таниқли арбоблари бир-бирига ўхшамайдиган ёниқ овозларни тинглаб, адолатли баҳо бердилар, уларнинг ноёб истеъдодларини эътироф этдилар. «Мен 40 ёшимда «Сувора»ни устозимдан ўрганиб айтганман», — дейди Ўзбекистон халқ артисти Олмахон Ҳайитова. — Танлов қатнашчилари эса 18-20 ёшга кирган бўлишига қарамай, катта ашулаларни истаган пардаларда айта олишларига қойил бўлдим». «Доғман» ашуласи ижро этилаётганда, ажойиб бастакоримиз, созандамиз, Ўзбекистон халқ артисти Абдуҳошим Исмоиловнинг кўзларида ёш қалқиб кетди. Бу — қувонч, эътироф ёшлари эди. «Биз янги Комилжонларни кашф этдик», — ҳакамлар ҳайъати аъзолари ана шундай хулосага келдиларки, бунга қўшилмасдан бўлмайди.

Ниҳоят, ҳаяжонли дамлар келди. Ҳакамлар ҳайъатининг раиси, Ўзбекистон халқ ҳофизи Ўлмас Саиджонов уч кун давом этган эҳтиросли учрашувлар, катта маҳорат синовининг натижасини маълум қилди. Биринчи даражали соврин ва 50 минг сўм пул мукофоти иқтидорли ёш хонанда Зариф Азизовга берилди, иккинчи даражали соврин ва 40 минг сўмлик мукофотга истеъдодли ижрочи Оғабой Собиров муяссар бўлди. Зулфия Йўлдошева, Шихназар Қурбонов, Равшан Матёқубовлар учинчи даражали совринлар соҳиби бўлишди. Бир гуруҳ хонандалар танловнинг Дипломлари, Фахрий ёрлиқлари ва қимматбаҳо совғалар билан тақдирландилар. Тез кунларда Комилжон Отаниёзов номидаги 1-Республика хонандалар танлови ғолибларининг «Туркистон» саройида концерти ҳам бўлиб ўтади.

Машҳур санъаткоримизнинг 80 йиллиги ва танлов якунларидан келиб чиқиб, айрим мулоҳазаларимизни ўртоқлашишни ҳам лозим топдик. Улуғ ҳофизимиз хотирасини абадийлаштириш мақсадида Комилжон Отаниёзовнинг 80 ёшли тўйи — пойтахтимиз Тошкентда ҳам нишонланса, устоз ва шогирдлар тасвирга туширилган ҳужжатли филм яратилса, шоир Комилжон Отаниёзовнинг шеърлари, ғазаллари алоҳида китоб ҳолида нашр этилса, хушнафас санъаткоримиз овози ва қўшиқлари туширилган аудио ва видеокассеталари катта нусхаларда сотувга чиқарилса, мақсадга мувофиқ бўлур эди. Айниқса, кўҳна Хиванинг 2500 йиллиги нишонланаётган ҳаяжонли дамларда бу хайрли ва савоб ишга қўл урилса кўп сонли қўшиқ мухлислари мамнун бўлган бўлур эдилар.

Хоразм тупроғида янги қўшиқ туғилди, тингловчиларнинг дилини ром этди. Шоир Маҳмуд Тоиров шеърига ёш хонанда Зариф Азизов куй басталаган бу қўшиқ «Сизни ёд этармиз» деб номланди. Бу қўшиқ садоларига, қалб торларига дилларимиз жўр овоз бўлди. Ҳа, ошиқ бор экан, қўшиқ бор экан ҳаёт давом этади, сизу биздан куй, қўшиқ, соз қолади. Умрбоқий ҳаёт қолади.

Ҳар банда сиғингай
ёлғиз Худога,
Сўраймиз қабрингиз
тўлсин зиёга,
Ўзбек, туркман қўлин
очиб дуога,
Сизни ёд этармиз,
Комилжон устоз!
Бу дунёга қайта келмоқ
бўлсайди,
Сиз келмайсиз, аҳли
Турон қўмсайди,
Лекин сиздек пири
комил ўлмайди,
Сизни ёд этармиз,
Комилжон устоз!

Нормурод НАРЗИЙ

МИСТЕР ШЕРХАН ЁКИ ШЕРҚЎЗИ...

Учрашув

Тўладан келган бўлса-да, чаққонлик, уддабуронлик ва ҳаракатчанликнинг ҳадисини олган, ҳажвий қўшиқчи Шерқўзи Ғозиев билан ҳар гал суҳбатлашганда битта саволга жавоб излашга уринаман. Қўлидан келмайдиган иш йўқ: синган деразаю эшикни бутлаш, суви оқиб ётган водопровод кранини тузатиш, қулаб тушган деворни тиклаш унга чўт эмас. Маданият техникумини, Маннон Уйғур номидаги Санъат институтининг театр ва кино актёрлиги факултетини ҳамда Ҳуқуқшунослик институтини битирган. «Ўзбекфилм» киностудиясининг «Темир хотин», «Темир эркак», «Олтин девор», «Келинлар қўзғолони», «Марҳумнинг ҳурмати» каби филмларида, «Наштар» ҳажвий киножурналида каттаю кичик роллар яратган. Фотография билан жиддий шуғулланади. Инглиз, тожик, ҳинд ва урду тилларида бемалол гаплашади. Қизиқ, дейман ичимда биратўла бир қанча касбни эгаллашда ўзида иштиёқ борми ёки ҳаёт мажбур қилганмикан?

— Ёшлигимданоқ ўлгудай шўх, тиниб-тинчимас эдим, — дея сўз бошлайди Шерқўзи. — Ҳамма нарсага қизиқардим. Отам дурадгор бўлгани учун етти ёшимда қўлимга ранда ушлаганман. Онамга ёрдамлашиш учун далада кетмон чопардим. Тўққиз-ўн ёшимда ҳам қизиқчи, ҳам дорбоз эдим. Ўрта мактабни битирганим ҳақидаги шаҳодатномага бешинчи разрядли дурадгор, тўртинчи разрядли ғишт терувчи деган ҳужжатни ҳам қўшиб беришган.

— **Ҳали ҳам ғайратингиз чакки эмас.**

— Қаёқда... Йиллар одамни ҳоритар экан. Айниқса, ёш ўтган сари буни аниқ ҳис этаяпман. Илгари хотирам кучли, икки-уч дақиқада битта ғазал ёд олардим. Санъаткорлар чарчадим, дам олиш керак, дейишса менга эриш туюлар, гапнинг очиғи, уларнинг устидан кулардим. Бугун эса ўзим ҳам ўша даражага етиб қолдим, шекилли. Ўзингиз биласиз. Ҳаётимда пасттекисликлар кўп бўлган...

— **Ҳиндистонда сизни ўзбекистонлик Раж Капур, мистер Шерхан деб аташларининг боиси нимада?**

— Ёшлигимда томоша қилганим — севимли Раж Капур ўйнаган «Жаноб 420», «Дайди» филмлари орқали Ҳиндистондай ғаройиб юртни, унинг одамларини яхши кўриб қолганман. Кечалари юлдузларга термулиб, катта бўлганимда бирор марта шу ўлкага борармиканман, деб хаёл сурардим. Турғунлик йилларида етти марта ҳужжат тайёрлаб, ҳар гал умидим пучга чиқди. Охири, бахтимдан бўлиб ТошДУда ўқийдиган бир ҳинд бола билан танишиб, ака-укадек бўлиб қолдик. Кейин у менга виза олиб келди. Оёғимни қўлимга, хотинимни ёнимга олиб Ҳиндистонга равона бўлдим. У ёғини сўрасангиз ҳинд, урду ёки инглиз тилини мутлақо билмайман, яъни ғирт соқовман. Фикримни имо-ишора билан ҳам тушунтириш амри маҳол. Бир куни қанақадир концертга олиб боришди-да Раж Капурнинг шўролар юртидан келган шогирди ҳиндча ашула айтиб беради, деб саҳнага таклиф этишди. Томошабинлар хушламайроқ қарши олишгани ёдимда. Бор, бўлганича бўлар, дедиму «Сангам» филмидан «Боле Радха, боле Сангам» қўшиғини бошлаб юбордим. Залда ўтирганлар қарсак чалиб ўйинга тушиб кетишди. Кейин дастхатлар олишди. Ана ўшанда ўзбекистонлик Раж Капур номини олганман.

«Мистер Шерхан» бўлиб кетишим кино юлдузи Митхун Чакроборти туфайли. Иккимиз тенгдош дўстмиз. Отимни айтолмай кўп қийналгач, Шерхан деб мурожаат қилсам хафа бўлмайсанми, деб қолди. Бир марта менинг уйимда туғилган кунини нишонладик. Нима совға қилсам экан, деб роса бошим қотган. Охири ўзидан сўраб қўя қолдим. У агар менга оғирлик қилмаса «Қора шаҳзода» номли зотдор кучук совға қилишим мумкинлигини айтди. Иккаламиз бозорда юрганимизда Митхун қалин шарф ўраб, қора кўзойнак тақиб олишига қарамасдан «вой, Жими, Жими» деб дарҳол таниб қолишди. Хуллас, у юртига жўнаб кетди. Орадан ҳеч қанча вақт ўтмай, қайсидир ҳинд журналида расми чиқди. Расм тагига «Митхун ўзбекистонлик дўсти, мистер Шерхан совға қилган кучуги билан» деб ёзиб қўйилганди. Унинг уйида 20 та кучуги, филлари, маймун ва шерлари бор. Ҳинд актёрлари кўпинча уйида бор жонзот ва махлуқларни ҳисобга олиб, сценарий ёздиришади ҳамда улардан кинода фойдаланишади. Умуман, ҳинд санъаткорлари билан алоқам жуда яхши. Яқинда қўшиқчи Алиша Чинай Ўзбекистонга келади. Тошкентдаги Халқлар дўстлиги саройида катта концерт дастури намойиш этади. У Самарқанд ва Бухоро шаҳарларида видеоклипларини яратмоқчи. Бобурнинг юртига бормайсанми, деб сўраганимда Андижон ҳам сизлардами дея ҳайратланди. Сўнг «нега бормас эканман, албатта, бораман», деб қўшиб қўйди.

Гулчеҳра ЙЎЛДОШЕВА суҳбатлашди

САНЪАТНИНГ УМРИ БОҚИЙ

Ўзбекистонда Бадиий Академия ташкил этилганига ҳатто жаҳон жамоатчилиги ҳам эътибор берди. Айниқса, ҳар бир вилоятда лицейларнинг ташкил этилиши кўпчиликни қувонтирди. Республика тасвирий ва амалий санъати лицейи ана шундай масканларнинг энг кўҳна ва машҳурларидандир. Бу ўқув даргоҳи турли йилларда турли номлар билан атаб келинди. Лекин асосий мақсади — ёш авлодни мусиқа ва тасвирий санъат оламига ошно этишдек муқаддас вазифасидан чекингани йўқ. Шу кунгача бу даргоҳни қанчадан-қанча ёш истеъдодлар битириб чиқдилар.

Яқинда ана шу лицейда бўлиб, ўқитувчи ва ота-оналар билан суҳбатлашдик. Тасвирий санъат ўқитувчиси Фаина ПЕРОВА шундай дейди:

— Мен том маънода шу даргоҳ фарзандиман — шу ерда ўсиб тарбияланганман. Тасвирий санъат дунёси билан шу ерда ошно бўлганман. Авваллари лицей Бешёғочда жойлашган бўлиб, 20 иқтидорли болалар мактаб-интернати деб аталарди. 1968 йилдан республика санъат мактаби деб аталди. Бугунги кунда республика тасвирий ва амалий санъат лицейи аталиши асл мақсад — муддаони англатади. Зеро, ўқув даргоҳимиз Бадиий академиядек мўътабар ташкилот таркибида фаолият кўрсатмоқда. Албатта, лицейда камолга етаётганларнинг бари ҳам санъатнинг юксак чўққиларини эгаллай олмаслиги мумкин. Айримлари бутунлай бошқа йўлдан кетишлари ҳам эҳтимолдан холи эмас. Лекин бир нарса аниқ: санъатни севган қалб ёмонликдан йироқ бўлади. Чунки санъат инсонда гўзал фазилатларни тарбиялайди, бундай одамнинг нияти ҳам, аъмоли ҳам покизадир.

Яна бир яхши жиҳати шуки, муаллимларнинг аксарияти мен каби шу даргоҳда таълим-тарбия олганлар.

Меҳнат фахрийси Холида АҲРОРОВА бу ерда икки фарзанди тарбияланганини, ҳозирги кунда эса набираси билим олаётганини севиниб гапирди.

— Фарзандларим Нодирахон билан Хуршиджон санъат кишилари бўлиб етишишди — бири қўшиқчи, бири рассом. Ўғлим уруш қурбони бўлган рассом акам Аҳмад Аҳроров орзуларини рўёбга чиқараётганидан хурсандман. Неварам Нурхон ҳам рассом бўлмоқчи. Невара жиянларим — Боис, Босит ҳам шу ерда.

Техника фанлари номзоди, Кибернетика илмий-текшириш институти илмий ходими Раъно НУРМУҲАММЕДОВАнинг ўғли Ойбек уч йилдан буён ана шу лицейда таълим оляпти. У тарихий мавзуларда қалам тебратишни ёқтиради. Улуғ соҳибқирон Амир Темурга бағишланган республика ёш мусаввирлари конкурсида ғолиб бўлди. Унинг « Амир Темур элчиларни қабул қилаяпти», «Амир Темур», «Бобур Ҳиндистонда», «Бобур Андижон остонасида» деб номланган суратлари истиқболидан далолат бериб турибди. Асарлари Миср, Швейцария, Японияда намойиш этилган. Ёш ижодкорлар республика марказий залида 22 та сурати намойиш этилаяпти. У «XXI аср рассоми» деган унвонга сазовор бўлган.

Мавжуда ИБРОҲИМОВАнинг қизи Наргиза эса бу йил лицейни битирди. Насиб бўлса, Низомий номидаги муаллимлар тайёрлаш институтига кириб ўқимоқчи. Лицей битирувчилари орасида бундай ёшлар жуда кўп.

Бугун ўзининг яна бир гуруҳ битирувчиларини катта ҳаёт сари йўллаган лицейда сокинлик. Лекин кузнинг дастлабки кунлари — Ватанимиз мустақиллиги байрами тантаналарига қоришиқ тарзда барча ўқув даргоҳлари қатори республика тасвирий ва амалий лицейида ҳам ҳаёт яна қайнаб-тошади. Демак, санъат яшайди, унинг умри боқийдир...

Д. САИДОВА

ЯНГИЙЎЛ ШАҲРИНИНГ 60 ЙИЛЛИГИГА

Янгийўл машҳур кишилари, йирик саноат корхоналари билан донг таратган шаҳар. У шу кунларда ўзининг 60 йиллигига қизғин ҳозирлик кўрмоқда. Шаҳарнинг барча жойларида қурилиш-таъмирлаш ишлари олиб борилмоқда. Кўча ва хиёбонлар, боғу сайилгоҳлар кўркамлашмоқда. Айниқса, маданий-маиший муассасалар таъмирланишига жиддий эътибор берилаётир. Янгийўл шаҳар Маданият уйи ана шундай даргоҳлардан бири. Бу кўҳна даргоҳ қанчадан-қанча санъаткорларга бешик бўлган.

Бугунги кунда Муқимий номидаги республика мусиқали театрида фаолият кўрсатаётган Ўзбекистон халқ артисти Фароғат РАҲМАТОВА ҳам Янгийўл театрини ўзининг энг қадрдон маскани, севимли даргоҳи сифатида ҳурмат билан тилга олади. Шунинг учун ҳам биз устоз санъаткор ҳузурида бўлиб, шаҳарнинг қутлуғ тўйи олдидан қадрдон театри ҳақида сўзлаб беришини илтимос қилдик.

ИЖОД ЙЎЛИМ ЯНГИЙЎЛДАН БОШЛАНДИ

— Бу шунчаки гап эмас, — дейди Фароғат опа. — Янгийўл театри ҳақиқатан ҳам менинг учун ниҳоятда азиз, муқаддас даргоҳ. Чунки ҳали ўн тўрт ёшимдаёқ ижодимнинг илк қадамларини Янгийўл театрида қўйганман. Кейинчалик замонамизнинг улуғ инсонлари қаторидан ўрин олган санъаткорлар билан дастлаб ана шу ерда учрашганман.

Ҳозирги пайтда Маданият уйи бўлиб турган, лекин бир вақтлар довруғи республикага кетган Янгийўл театри 1942 йили Усмон Юсупов ташаббуси билан ташкил топган. Ўша пайтларда у Янгийўл театри деб аталарди. Жамоамизда 700га яқин одам бор эди. Баъзан мендан: «Бу театрни ташкил қилишдан мақсад нима эди?» деб сўраб қолишади. Сабаби жуда оддий. Уруш вақти. Етим-есирлар, қаровсиз болалар кўпайган давр. Кўпчилик оч-юпун. Айниқса, вилоятларда аҳвол оғир. Шунда Усмон ота халқ орасидан етишиб келаётган ёш истеъдодларни авайлаб-асраш, уларни уруш ва ўлим балосидан омон олиб чиқиш мақсадида санъатга қизиқувчиларни республикамизнинг турли бурчакларидан қидириб топиб, бошини бир ерга жамлайди. Халқимизнинг санъатга меҳр-муҳаббати шунчалик кучлики, ҳатто уруш вақтларида ҳам уни севувчилар ва авлоддан-авлодга олиб ўтувчиларни асраш йўлини топган. Йиғилган жамоа турли колхоз-совхозларга беш-олтитадан қилиб бириктириб қўйилганди. Масалан, биз — беш қиз ва тўрт ўғил бола Абдулла Ортиқов раислик қилаётган колхозга ҳафта-ўн кунда бориб келардик. Абдулла ака ҳаммамизни бир ерга тўплаб: «Қани топган-тутганларингни обке», — дерди. Олдимизга катта тоғорада ўрик келтириб қўйишарди. Уни еб бўлгач, қўлимизга яримтадан нон бериб юборарди. Жуда бағри кенг, кўнгли очиқ одам эди.

Шаҳардаги ёғ заводининг поликлиникаси эса бизларнинг саломатлигимизни назорат қилиб турарди. Янгийўл шаҳар раҳбарларидан Трофимов, Илёсов, Эсон Юсупов, унинг рафиқаси Ҳуррият Юсупова деган одамлар бўларди. Уларнинг ҳаммаси санъатни севувчи, кишилар оғирини енгил қилишга ҳамиша шай турган фидойи инсонлар эдилар.

Янгийўлда Усмон ота консерваториянинг филиалини очишда ёрдам бердилар. Икки йиллик бу ўқув даргоҳига консерваториядан ҳар ҳафтада икки-уч бор домлалар келиб бизга дарс ўтишарди. Боку домла, Партавий домла, Собир Азизов, Синченко, Маҳжурий домла, Мухторжон Муртазоев, Василенко, Вера Николаевна Губская, профессорлар Арабов, Израэлян деганлари бўларди. Ҳозир албатта, ўша етти юзга яқин кишининг ҳаммасини эслаш, санаб чиқиш қийин. Лекин бари-бир, шундай кунларда уларни ёд этиш лозим. Зайнаб Самиева, Абдуллажон Охунов, Саттор Ярашев, Эргаш Йўлдошев, Тоштемир Назаров, Турсун Валиев, Раиса Муҳиддинова, Малика Яҳёева, Ғупрахон Назарова, Отавали Нуриддинов, Комилжон Жабборов, Саиджон Калонов, Дадахўжа Соттихўжаев, Камтар Отабоев, Қундуз Миркаримова... Эҳ-ҳе, буларни санаб саноғига етиб бўлармиди. Кўплари, жойлари жаннатда бўлсин, оламдан ўтиб кетдилар, қолганлари ҳам жуда озчиликни ташкил қилади. Машҳур ҳофизлардан Жўрахон Султонов, Маматбой ака, Ортиқхўжа Имомхўжаевлар ҳам ўша ерда фаолият кўрсатганлар.

Биз бу театр саҳнасида «Тоҳир ва Зуҳра», «Муқанна», «Қўчқор Турдиев», «Офтобхон», «Қизил гул», «Насриддин Афанди» каби ўнлаб спектакллар қўйганмиз. Айниқса, концертларимизни одамлар мириқиб томоша қилишарди. Ўзбек отлиқ дивизияси ташкил этилганда бир гуруҳимиз ўша жойга бориб, неча кунлаб аскарларга концерт қўйиб берганмиз.

Яна бир нарсани айтиб қўяй. Ҳозирги Маданият саройи ўрнида илгари кичиккина бир мажлис ўтказадиган жой бўларди. Кейин ўзимиз ҳашар йўли билан катта театр биносини қуриб битказиб, ичига кирганмиз. Санъатга ташна, фидойи одамлар бўлгани учун ҳам ҳеч қандай қийинчилик сезилмасди.

Ўзингизга маълум, шу йилнинг апрел ойида Янгийўл шаҳрида, ўша театр биносида бир гуруҳ санъаткорлар иштирокида «Соғинч» деб номланган катта кеча ўтказилганди. Ўшанда мен бироз қизишиб кетиб, Маданият уйининг ҳозирги аҳволи бизни ранжитганини айтгандим. Янгийўл шаҳар ҳокимига минг раҳмат. Бизнинг сўзларимизни инобатга олиб, шаҳар кўркига кўрк қўшиб турган бу бинони гўзал қилиб таъмирлаб берибди.

Умуман, мен бир нарсадан мамнунманки, бугунги мустақиллик шароитида ҳукуматимиз, хусусан, юртбошимиз санъат ва санъаткорларга катта ғамхўрлик кўрсатмоқда. Кетма-кет эълон қилинган санъатимиз равнақига хизмат қилувчи Фармонлар, санъат кишиларига кўрсатилаётган эътибор бизни бундан буён янада белни маҳкам боғлаб, халқимизга янги асарлар тортиқ қилиш йўлида хизматга чорламоқда. Бугун бизнинг асосий вазифамиз Ватанимиз келажагига муносиб улуш бўлиб қўшилувчи бадиий баркамол, мазмунан теран асарлар саҳналаштиришдан иборат бўлмоғи лозим.

Гулчеҳра УМАРОВА ёзиб олди

Эртага — 16 август куни Янгийўл шаҳрининг Алишер Навоий номидаги Маданият ва истироҳат боғида шаҳарнинг 60 йиллиги олдидан шаҳар меҳнаткашларининг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси ижодий жамоаси билан учрашуви бўлади. Барча адабиёт ва санъат мухлисларини ушбу учрашувга таклиф этамиз!

... Пешанамдаги ғуррани айтяпсизми? Эй, сиз сўраманг, мен айтмай. Ёшим бир жойга бориб қолган бўлса-да, ҳали ҳам кичик илмий ходимман. Катта-кичик деган илмий ходимлик ёшга қараб берилмаскан. Каттароқ бир кашфиёт қилишни кўпдан бери орзу қилиб юрардим. Бир куни қўшни илмий-текшириш институтида ишлайдиган дўстим маслаҳат бериб қолди:

— Олим бўламан десангиз, олма дарахтининг тагида ётинг!..

Қани, шу кароматгўй дўстимни ҳам гапини қилиб кўрай-чи, деб дала ҳовлимиздаги олма дарахтининг тагида йиғма каравотни қўйиб, кузнинг айни пишиқчилик пайтида новдаларда маржондай терилган нақшин олмаларга тикилиб ётдим. Қуёшнинг илиқ тафти элитдими, ёки одамнинг ўзи лоҳас бўлганиданми, кўзим илиниб, пинакка кетиб қолибман. Бир маҳал уйғониб қарасам, атрофимда олмалар тўкилиб ётибди. Тасодифга қаранг, ақалли бирорта қурт еган олма ҳам бошимга тушмабди-я. Бу ҳам омадсизликнинг белгисида. Кейин эринибгина ўрнимдан туриб, кашфиётга ярамаган олмаларни челакка териб, томга чиқариб, кесиб ейдим... Томдан тушиб, яна бир илинж билан каравотни серолма шохнинг остига сурдим. Чалқанча ётиб, хаёлнинг нўхтасини бўшатиб, узоқ кутдим. Хаёлга ғарқ бўлиб, яна ухлаб қолибман. Уйғонсам, яна ўша аҳвол: атрофимда олмалар тўкилиб ётибди. Пешонамга битта урдим, лекин нимага урганимни ўзим ҳам билмайман.

«Кел, — дедим ўзимни ўзим овутмоқчи бўлиб, — бошимга олма тушди ҳам дейлик, кейин нима бўлади? Мен нимани кашф этаман? Ахир, ернинг тортилиш кучи аллақачон кашф қилинган-ку! Агар бу бош деганлари бузуқ телевизордай бир мушт емаса ишламайдиган бўлганда эди, уриб-уриб бошимни пўласини чиқармасмидим?»

Эй, барибир ҳам аввалги бошларнинг бир хосияти бор экан. Ҳозирчи, ҳозирги бошларга тегирмон тоши келиб тушса ҳам бир нарса чиқиши қийин...

Оддий одамнинг бошидан соч тўкилса, ҳамма уни тепакал деб мазах қилади. Ўша одам олим бўлса-чи? Унда унинг тепакаллиги олимлигига кўрк бағишлайди. Бу борада институтимизнинг раҳбари Шоди Сатторовичга ҳавасим келади. Тепакаллиги олимлигигагина эмас, келишган савлатига ҳам, ўтирган ўрнига ҳам кўрк бағишлагандай. Соч тўкилиши «кўп китоб ўқиганлигидан, кўп ўйлаганлигидан», деганлари учун Шоди Сатторовични ўқимишли, катта олим деб юрардим...

Вақт ўтиб, ўзимнинг ҳам сочим тўкила бошлади. Тўкилиш икки чеккамдан бошланиб, бошимнинг устида бирлашди. Пешонамда бир тутам соч оролга ўхшаб ажралиб қолди. Кундан-кунга бу орол ҳам емирилиб «сувга ғарқ» бўлди. Орқага қараб тарайдиган сочимни олдинга тарайдиган бўлдим. Бу ўзимга ғалати туюлди: сочимни олдинга қараб тарашим тепакаллигимни эмас, гўё олимлигимни яширгандай бўлди. Бошимдаги «яланглик» ўзлаштирилаётган қўриққа ўхшаб кундан-кунга кенгайиб бораётганидан хавотирга тушиб, дўхтирга мурожаат қилдим. Дўхтир ҳам ўзимга ўхшаган, боши қуриётган оролга ўхшаб пўсирда экан.

— Витамин етишмайди! — деди у бошимга хиёл чертиб. — Бошнинг пўстлоқ қисмида витамин камайдими, соч тўкилиш бошлайди...

— Ўзлариники-чи? — дедим им қоқиб. — Ғафлатда қолган эканлар-да?

У менга бир олайиб қараш билан кифояланиб, қўлимга дорилар рўйхатини берди ва:

— Парҳез китобларни кўпроқ ўқинг! — деди...

Шу-шу бўлдию, Шоди Сатторовичнинг бошига бўлган ҳурматимга путур етди. Тепакаллиги кўп ўқиганлигидан эмас, витамин етишмаганлигидан экан-да!

Бир кун эрталаб соқолимни қиртишлаётган эдим, калламга ажойиб фикр келиб қолди. Бу фикрни ошхонада куймаланиб юрган хотинимга ошкор қилиб, дедим:

— Қундузхон, нима учун хотинларда соқол ўсмайди, а?

Аввалига менинг бемаъни саволимга ҳайрон бўлган бўлса керак, индамади, бироздан сўнггина ҳиринглаган овози чиқди.

— Қайдам, соқол бекорчиларга чиқса керак-да...

Хотинимнинг жавобига унчалик аҳамият бермадим. Менга унинг жавоби эмас, ўзимнинг калламга келиб қолган фикр аҳамиятли эди. «Беъмани деб ўйлаган шу саволни илмий тарзда исботлаб берсамми, тарихда абадий қоламан», деб ўйладим. Хўш, нима учун хотинларда соқол йўқ? Сиз бирор

Илҳом ЗОЙИР

ҒУРРА

Ҳажвий ҳикоя

марта шу хусусда ўйлаб кўрганмисиз? Бу саволга жавобни қаердан излаш керак?

Кўп ўтмай йўли топилди. Жавобни эркаклардан қидириш керак! Институтимизда Исмоил деган киши бор. Унинг сочи қалин бўлгани билан иягида бир дона ҳам тук йўқ бўлиб, юзи бўйи етган қизларнинг ёноқларидай сип-силлиқ. Лекин кўп гапиради. Бир гапга тушиб кетса борми, кўнгилни бехузур қилиб юборади. Кўпинча ҳазиллашиб:

— Исмоил ака, сизга маза: соқол олиш ташвишидан қутулгансиз, — деймиз, у бўлса:

— Соқолни мен олай-да, — дейди кулиб. — Сенлар соқолларинг борлигидан уялиб қиртишлайсанлар, мен эса соқолсизлигимдан уялиб қиртишлайман...

Исмоил аканинг туксиз иягидан узоқ вақтлар маъно изладим. Баъзида ўтириб-ўтириб ўзимча мулоҳаза қиламан: «Витамин етишмаслигидан соч тўкилса, нима учун Шоди Сатторовичнинг соқоли тўкилмаган? Ахир соч билан соқол — иккаласи ҳам жун-ку. Иккаласига ҳам бир хил витамин керак» Исмоил аканики эса мутлақо тескариси...»

Уйга кела солиб ўзимни диванга ташлайман-да, шуни ўйлайман. Ўзимни чалғитиш мақсадида газета варақлайман: кўзларим шунчаки сатрлар орасида кезади, лекин калламга ҳеч нарса кирмайди. Телевизорни қўяман: кўзларим экранга қадалган, лекин ҳеч нарсани кўрмайман. Хотинимнинг эса чакаги тинмайди. Ўзи авваламбор йигитнинг шохи қайрилмасин экан, қайрилса тамом, хотини бошига чиқиб оларкан... Хотиним радиоприёмникни ўзи: битта пластинкаси бор. Ҳар куни ёлғиз шу пластинканинг ё у ёғи ёки бу ёғи қўйилади.

— Битта сиз ишдан чарчаб келасизми? Унда мен ўйнаб келарканманда! — дейди ошхонадан туриб. — Қарашиб юборай ҳам демайсиз!

Мен бўлсам пинагимни бузмай, чўзилиб ётавераман.

— Итда тиним бор, менда тиним йўқ. Сиз бўлса, хаёл сурганингиз сурган, билмадим муддаойингиз не?

Ўзимча ғижиниб қўяман. Бир нималар демоқчи бўламан-у, яна шаштимдан қайтаман. Унинг эса пластинкаси айланаверади:

— Мушук сичқон тутмаса миёвлаши қулоққа ёқмаскан...

Бу гап шохимнинг синган жойини қичитади.

— Нима қил дейсан?

— Ҳеч нима, ётаверинг, — дейди минғирлаб.

— Мен буюк ишлар ҳақида ўйлайман.

— Эркакларни топган гапи шу. Бечора хотинлар..

— Йиғлама! — дейман ҳафсалам пир бўлиб. — Нимага энди хотинлар бечора бўларкан? Агар билсанг, эркаклар ётса ҳам, турса ҳам хотинлар ҳақида ўйлайди.

— Бизлани ўйласангизла, кела солиб диванда ётиб оласилами?

— Билсанг, буюк кашфиётлар ана шу диванда ётиб кашф этилади!..

У гапимни эшитади ёки ўзини эшитмаганга олиб, атайлаб коса-товоқни бир-бирига уриб тарақлатади. Шу билан менга заҳрини сочмоқчи бўлади.

— Бир пайтлар хотинлар бир неча чақиримдаги ариқданми, ҳовузданми сув обкелиб, ошовқат пиширишган, — дейман овозимни баланд қўйиб. — Биз эркаклар сенларни мушкулинг осон бўлсин деб, водопроводни кашф этдик. Агар шу нарсани кашф этмаганимизда, юрардинглар ҳозиргача ариқдан сув ташиб.

— Эй, кўп вайсаманг! Биз, биз...

— Сен, хотинлар газ нималигини билармидинглар? Балони билардинглар! Авваллари ўчоқ ёқаман деб қоракуяга беланиб, тутун қайтарардинглар. Биз эркаклар газни тумшуғингларни тагига келтириб қўйдик: чирс этиб ёқасанлар, шиғ этиб қайнайди.

— Яна нима?..

— Кир юваман деб қўлларинг тарс-тарс ёрилган бир вахлар, тўғрими? Тўғри, деявер, шундай бўлган-ку. Ўшанда ҳам биз эркаклар ёрдамга шошилганмиз. Сенларга кир ювиш машинасини кашф этиб берганмиз... Дазмолни айтмайсанми, дазмолни. Шу миттигина матоҳ бўлмаганида, тўэс, кашф этмаганимизда, ғижим кўйлак билан кўчага чиқолмай, ўтирардинглар уйда — хонанишин бўлиб-б... Яна, нега кела солиб ётиб оласиз дейсан, а?..

Бу гаплар таъсир қилдими, ёки «шунга гапириб нима фойда топаман» деб ўйладими, жим бўлиб қолди. Мени эса хаёлим яна Исмоил акага қочди. «Исмоил акадан бир нарса чиқиши гумон... Йўқ, ўзи хотинларда соқол чиқмаса эркаклар айбдорми? Буни бошқа сабаблари бўлса керак-да!..»

Пинжимга кириб олган мушугимизнинг хуррилаши хаёлимни яна чувалаштириб юборди. Мушукни бўйнидан ғижимлаб эшик томонга отиб юбордим. Миёвлаганича ошхонага кириб кетди. Орадан хиёл вақт ўтмай ошхонада нимадир тушиб синди, хотинимнинг жазавали қичқириғи эшитилди. «Хотиним атайин жиғимга тегиш учун қиляпти», деб жаҳл билан ошхона томон югурдим. Ошхона эшигини очишимни биламан, пешонамга бир нарса тарс этиб урилганида кўзимдан ўт чиқди. Жонсарак мушук чотим орасидан ўтаркан, юрагим товонимга тушиб кетди. Оёғимнинг остига қарасам, бир дона олма думалаб ётибди.

— Мен мушукка отган эдим, — деди хотиним ўзини оқламоқчи бўлиб.

— Энди каттароқ кашфиёт қилсам керак, — дедим пешонамни силаб...

Орадан бироз фурсат ўтгач, кашфиёт нишонаси кўринди... Мана, сиз кўриб турган ғурра... Майли, узр, автобусимиз ҳам келиб қолди...

ЕТТИҚИШЛОҚ ҲАНГОМАЛАРИ

Бир пайтлар бир-бирига ёндош бўлган еттита қишлоқча бориди. Номлари ҳам хўб ғалати: Галатентак, Чувиллоқ, Тандиртупроқ, Ибодовсар, Татарқишлоқ, Қулқишлоқ, Яланғоч... Бир куни шу қишлоқлар оқсоқоллари йиғилиб, давра қуришди. У ерда шундай гаплар бўлди:

— Галатентакликлар ҳақидаги ривоят бугунга келиб эскирди.

— Бўлмаса-чи, чувиллоқлар ҳам энди қишлоқларга ораламайди.

— Ҳеч ким тандир қураман деб тупроқ ташиётгани йўқ, тайёрини олади-қўяди.

— Ибод овсар эса бу дунёни ақллиларга ташлаб кетганига ҳам юз йиллар бўлдиёв.

— Татарқишлоқда бугун биттаям татар яшамайди.

— Қулқишлоқда қуллар йўқ...

— Яланғоч... Йўғ-е, ҳозир бу ердагиларнинг ҳеч бўлмаганда беш-олти сидрадан кийим-боши бордир.

Хуллас, барча қишлоқчаларни бириктирадиган бўлишди. Еттиқишлоқ деган улкан жой бўлди. Бу жойда эса ажойиб-ғаройиб одамлар яшайди. Бариси қувноқ, сўзамол, ҳазилкаш... Шулардан бири Хапиз бобо. Бир одати бор. Жаҳли чиқса ҳовлисидаги чумчуқ-чуғурчуқларни тош отиб қувлайди. Шунда фарзандлари англайдики, бирор ноўрин ҳаракатлари билан бобони ранжитишган. Дарров оталари ёнига бориб узр сўрашади. Яна бири Жумагул момо. Овқат пайти келинига човгумни опкелтиради, сўнг ҳамманинг кўз олдида човгумдаги қайноқ сувдан косасига шуриллатиб қуяди, кейин ҳеч нима бўлмагандек шўрвасини ичаверади. Янги келинчак англайдики, у бугун овқатни шўрроқ қилибди. Жумагул момо ҳақида шундай гап юради: «Жоним-жоним, деб жонингни олади!» Айби шу, бирор хатолик иш бўлса коймайди, бақириб-чақирмайди, фақат биттагина ривоят ёки матал айтади. Унинг гапи нишонга теккан ўқдек ўз эгасига бориб урилади. Айбдор айбини бўйнига олади. Гапимиз бироз чўзилди, шекилли. Келинг, шу қишлоқда бўлган ҳангомалардан эшитинг.

ҒАЛАТИ МАСЛАҲАТ

Назир бригадирнинг кичик куёви бу гал негадир хомуш кўринди. Саломиниям ўзидан бошқа ҳеч ким эшитмади. Начора, куёвни пайғамбарлар ҳам сийлаган. Бригадир кўрпачани қалин солдириб, уни тўрга таклиф этди. Сўнг ўйлади: «Ўзи-ку қизимни бергунимча ҳовлимга мўралайвериб, даворимнинг нақ ярмини кўчирди. Яна нима етмаётганийкин, бу кишимга...» Шунда куёви аста кўнгил ёрди:

— Ота, қизингиз врачликка тиш-тирноғи билан ёпишиб, уйга ҳеч қарамай қўйди. Эрта кетиб, кеч келади. Касалхонада кунора навбатчилигиям бор. Гапирсам, «Ҳали илмий иш қилишим керак» дейдимией...

— Ие, ота ўғил, бунинг осон йўли бор, шуни бир синаб кўрмайсизми? — деди Назир бригадир куёвига кўз қисиб.

— Қанақа экан у, осон йўли?!

— Бунақа аёлни яхшилаб калтаклаб туриш керак. Ана шундан кейин эси кириб, уйим-жойим, дейдиган бўлади. Ҳа!

Куёв кулимсиради. Калласини қашиб ўрнидан турди. «Ҳай, мен борайин» деди. Қайнота куёви билан хушлашаётиб, қулоғига деди:

— Тағин юз-кўзини кўкартириб ташламанг-а, ота ўғил. Шунчаки урган бўлинг-да...

Шунда куёв кулиб юборди. Сўнг калласини чайқаб деди: «Ғалати гап қилдингиз-да, ота. Қизингизни бошимга кўтарсам — кўтараману, асло чертмасман. Мен келиб-келиб сиздан маслаҳат сўрадимми, ҳали», — деб чиқиб кетди.

Назир бригадир унинг ортидан эшик ёпаётиб, айёрона илжайди. Кейин ўз-ўзига сўзлади: — Тавба, ўтган сафар катта куёвимам худди шунақа деб чиқиб кетувди!

ИШОНЧЛИ ДАЛИЛ

Ҳаким сувчининг даштга эккан маккайиси бир қарич бўлганди. Сувчи экинзоридан ҳар куни хабар олар, ҳатто бир чеккасидаги сояга чўзилиб, озроқ дам олиб қайтарди. Бир куни сал пинакка кетган эканми, бир ниманинг шарпасидан чўчиб тушди. Қараса, ён қўшнисининг сигири маккайизорнинг ўртасида юрибди. Қўлига тош олиб, сигирга отмоқчи бўлди. Сўнг мулоҳаза қилди: «Тўхта, мулла сувчи, тўхта! Қачонки бирор киши ҳақидаги тахминимни айтсам, шу қўшним, Ишончли далилингиз бўлмаса, орқаваротдан гапирманг, деб кўпчилик ўртасида оғзимга уради. Ҳозир ҳам бориб, мана шу аҳволни айтсам, ишонмаслиги аниқ. Яхшиси, молини ахтариб келгунича кутайин, ўз кўзи билан кўрсин!» Сигир бир четдан майсаларни паққос тушираверди, сувчи эса тишини-тишига қўйиб, қўшнисини кутаверди. Орадан уч соатча вақт ўтди. Дала йўлида қўшниси кўринди.

— Вой, ҳаром қотгур, бу нима қилиқ? — дея қўлига таёқ олиб сигирни ҳайдади қўшниси, сўнг сувчига кўзи тушиб, ажабланди: — Вой, қўшни, сиз шу ердамидингиз?!

— Уч соатдан бери шу ердаман, — деди сувчи йиғламоқдан бери бўлиб. — Сигирнинг қилган ишини ўз кўзинг билан кўргин, деб кутиб ўтирувдим. Мана, сенга ишончли далил, — деб ярмидан кўпроғи пайҳон қилинган макказорга қўли билан ишора қилди у.

ЎЗИНИНГ ОДАМИ

Шукур ферма аёли — Маринани бундан йигирма саккиз йил олдин саллотликдан эргаштириб келган. Қишлоқ аёллари шу кунiёқ бу немис қизни ўзбекча кийинтиришди, оти Майрамхон бўлсин, дейишди. Шу-шу Майрамхон бинойидек уй бекаси бўлди-қўйди. Боласеварлиги, уй тутиши Шукур фермага хуш келадию, бу аёли тушмагурнинг қизиқ феъли бор-да. Тўй-тўйчиқ борми, маърака борми, аралашиб-қуралашиб юрган эрининг ёнига ҳеч тап тортмай бораверади. «Қорнингиз тўқми? Чой ичдингизми? Режимингиз бузилмадими?» деб сўрайди. «Ёнингиздагиларга қўшилиб кўп ичиб қўйманг» дея тергайди. Шунда четдан келган бегона меҳмонлар секин томоқ қириб қўйишади. Шукур ферма лавлагидай қизаради.

Бир куни ферма кўнглига яқин уч-тўрт оғайнисини меҳмонга чақирди. Майрамхон асалдайгина қилиб шўрва пиширди. Ўзбек борки, олдига шўрва келса, уни ичишдан олдин қошиқ солиб бир айлантириб кўради. Меҳмонлар қарашсаки, ҳар бирининг косасида чумчуқнинг бошидай бир-икки бўлакдан гўшт, мезбонникида эса иликлигина, сергўшт суяк дўппайиб турибди. Ўтирганлар бир-бирига киши билмас им қоқишди. Шукур ферма буни сезди. «Муруч олиб келайин» деб ичкарига йўналди. Сўнг Майрамхонни койиди: «Овқатнинг сарасини меҳмонга сузгин, одатимиз шунақа, деб неча марта айтганман сенга?!»

Майрамхон қўлларини белига қўйиб, ичкаридагилар эшитсин деб атай товушини баланд кўтарди: — Айланай эр, сиз ўзимнинг одамимсиз, бошқалар билан менинг нима ишим бор?!

Гулчеҳра ЖАМИЛОВА

Мен асабий эмасман

Рўзнома сотиб олиш учун навбатда туриб, асабларим роса таранглашди. Сотувчи таниш-билишига навбатсиз сотгани етмагандай, бир даста рўзномани олиб, пастга яширяпти.

— Бу нима қилганинг?! — дедим кўзимнинг пахтаси чиққудек бўлиб. Нега яхшисини яшириб ёмонини бизга сотаяпсан? Кейин уларни керакли кишиларга қимматга пуллайсанда-а?!

— Яшираётганим йўқ. Булар эски рўзномалар, ҳеч ким олмайди. Керак бўлса мана олинг, — дейди қаллоб.

— Пишириб е, — дедим оғзимдан кўпик сачратиб.

Жаҳлим чиқаётгани сабабли, миям лўқиллаб оғриб, қулоқларим шанғиллай бошлади. Асабийлашганимдан аъзойи баданим қалт-қалт титрар, вужудимдан тер қуйила бошлади.

«Лаънати» дея тишларимни ғижирлатганча титраб-қақшаб пул узатиб рўзномани қўлидан юлқиб олдимда, четга ўтиб варақлай бошладим.

«Асабийлашиш — умр эгови» деган қизиқ мақола босилган экан, ўқиб чиқдим. Дўхтирларнинг фикрича, одамзотдаги барча касалликлар деярли асабийлашиш оқибатида пайдо бўларкан. Тез-тез жаҳли чиқадиган одамлар қисқа умр кўриб, аксинча, ҳа деганда асабийлашмайдиганлар эса узоқ умр кўраркан. Э-ҳа, демак узоқ умр кўриш учун сира асабийлашмаслик керак экан-да. Бундан сўнг асло асабийлашмасликка аҳд қилдим. Асабийлаша бошласам: «мен хотиржамман», «мен хотиржамман», «мен асабий эмасман» деб такрорласам бўлди, тинчгина юравераман.

Ана, қаранг, қўшнимнинг товуғи, ўз ҳовлисидан дон териб емай, бемалол бизникига ўтаяпти, «Оббо», лаънати-ей! Бизнинг ҳовлида биров сенга дон сепиб қўйибдими?» дегим, ҳар доимгидек қоқоқлатиб қувиб, тош билан боплаб ургим келади. Лекин мен ундай қилмайман. Чунки бундан кейин сира асабийлашмасликка аҳд қилганман. Битта товуқ бизникига ўтса ўтибди-да, ҳовлидан ўзимизнинг товуқлар бир нима топиб еёлмай сулайиб ётибдию, унга йўл бўлсин. Ғазабдан бетим тиришиб, томоғим жиз-жиз қуйишиб турган бўлса ҳам илжайишга ҳаракат қилиб турибман. Бехосдан қўлимга тушиб қолган тошни товуққа эмас, четга улоқтириб юбордим. Тош қарсиллаб бориб, соя жойда бемалол мудраётган улоқчамнинг бошига тегди, у жон ҳолатга сакраб деразанинг учта ойнасини синдирди. Вой-вой, бошидан қон оқаяптими? Барибир асабийлашмайман. Ҳечқиси йўқ, қон — ёруғлик. Деразанинг ойнаси синган бўлса, шамол кириб туради, қайтанга маза. Ия, қўшним яна «пат-пат»ини дарвозамнинг олдига олиб келиб патиллатаяптими?

Оббо, аблаҳ-ей! Тутун чиқадиганини атайлаб бизникига тўғрилаб қўйибди-я. Қоп-қора тутун индамай ҳовлига кириб келаяпти. «Қўшнимни бир заҳарлай» деганда бу, нокас! Шошмай тур, заҳарлаганинг учун сени судга бериб, маймундек ўйнатиб, жарима ундирмасам отимни бошқа қўяман. Икки-уч ой бизникига сут-қатиқ ташиб юрганингдан кейин «пат-пат»ни кўрсанг лабингга учуқ тошадиган бўлади. Ҳмм, бошимга яна оғриқ кирди, вой миям-ей, лўқиллай бошлади. Тўхта, мен нима қилаяпман, асабийлашмайман дегандим-ку! Бекорга овора бўласанлар. Бугундан бошлаб ҳеч ким жаҳлимни чиқаролмайди.

Бошим оғриса оғрийверсин,, миям лўқиллаб отилиб кетмайдими, барибир асабийлашмайман, вассалом.

Тутун ҳовлига кирса нима қипти?

Бир томондан кирса, иккинчи томондан чиқиб кетаверади. Барибир, ҳовли атрофидаги девор ҳали битмаган.

Вой, бошим, вой юрагим!

Ҳов анови томда юрган мушук кимники бўлди? Бизникига ўхшайди. Орқасидан қувиб юрганичи? Қўшнимники-ку!

Уф! Бездим буларнинг дастидан. Мушукка ҳам тинчлик йўғ-а, бу дунёда!

Буларга жазо берадиган ташкилот борми ўзи?! Бунақада жонинг тошдан бўлсаям эзилиб, тананг темирдан бўлсаям эриб кетади-ку!

Отамиз ҳам роса содда одам ўтганларда, қуриб кетгандек исмимни Теша деб қўйганлар. Тош ёки Темир деб қўйганларида ҳам бунчалик алам қилмасди. Қайтанга чидамлироқ бўлармидим. Теша-я! Мен тешаманми? Нимани тешаман? Деворни тешаманми? Ҳа, ҳозир бошим билан қўшнининг деворини тешаман. Мана сенга, ана сенга...

Вой, бош..и-им!

Ҳикмат ШАРИПОВ

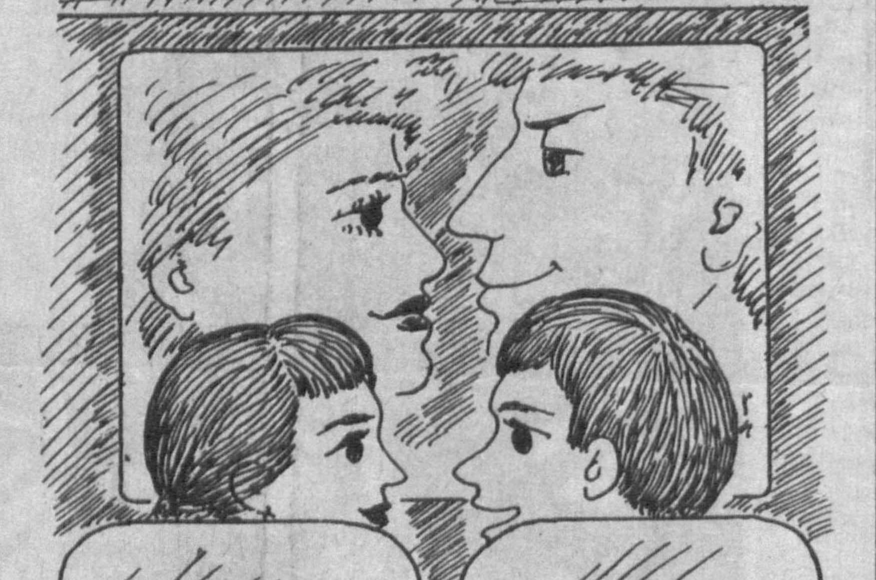

—Уятсиз жойлари ўтиб кетгунича тескари қараб турамизми?

Рассом З. УСМОНОВ

«ХОТИНИМНИНГ УРУҒИДАН ЎРГИЛАЙ»

Адабиёт мухлислари Ҳайдар Муҳаммадни шоир ва драматург сифатида яхши билишади. Аммо у яхшигина ҳажвчи ҳамдир.

Яқинда «Ёзувчи» нашриётида адибнинг «Хотинимнинг уруғидан ўргилай» номли тўплами босилиб чиқди. Ундан кўплаб ичакўзди ҳажвиялар, ҳангомалар, ўрин олган. Қуйида тўпламдан ўрин олган айрим латифаларни ўқийсиз.

АНА ШУНИСИ НОТЎҒРИ-ДА!

Бир талаба имтиҳон вақтида қўйнидан китоб чиқарди-да, керакли варағини йиртиб олиб яхшилаб кўчирди. Жавоб бериш гали келганда кафедрага чиқиб қоғоздагини шариллатиб ўқиб берди-да, қойил қилиб ташладим дегандек, ўқитувчига беписанд қаради.

— Нотўғри, — деди ўқитувчи кўзойнагини тўғрилаб.

— А? Нотўғри? Нимаси нотўғри?

— Ҳаммаси нотўғри.

— Домла, сиз ўз фанингизни билмас экансиз, бу жониворни китобдан кўчирдим-ку, — деб китоб варағини жаҳл билан ўқитувчининг олдига ташлади.

— Ана шуниси нотўғри-да, — деди ўқитувчи.

ЯНГАГА МАЪҚУЛ ШОФЁР

— Эй, Обид Абиевич, ишлар тузукми?

— Шикоятга ўрин йўқ, дуруст.

— Дарвоқе, машинангизга шофёр олдингизми?

— Бир йигит келиб юрибди, бугун янгангизга бир кўрсатиб олай, маъқул деса эртадан ишга тушади.

ДУО ОЛГАН ЎҒРИ

Бир куни бир ўғри иши бароридан келганига маҳалланинг кексаларини, мачитдан домла-имомларни чақириб, қўй сўйиб худойи қилиб берибди. Худойи тугаб, кетаётганда домлага тугунни катта қилиб, қийиқчанинг учига 100 сўмликни тугибди. Домла тугилган пулга шундоқ бармоғини теккизиши билан, пулнинг мўмайлигидан кўнгли тўлиб, узоқ дуо қилиб, охири: «Касби-корингга барака берсин», деб юзига фотиҳа тортибди. Қолганлар «омин» дейишиб тасдиқлашибди. Эртаси куни ўғри имомнинг уйини шилибди.

ИККИ ЁҒИ ПИШСИН ДЕБ

Битта бола иккинчисидан сўраб қолди:

— Қизиқ, қуёш нега бир ёқдан чиқиб, иккинчи ёққа ботади-а?

— Шуниям билмайсанми, каллаварам, ўқитувчимиз айтган, дарахтдаги меваларнинг икки ёғини пишириш учун-да, бўлмаса бир ёғи пишмай қолади, — деб жавоб қайтарибди шериги.

ОПАНГДАН БЕРИБ ЮБОРАМАН

Афанди бир четда турган шофёр йигитга учрашди.

— Ука, мени Чўпон отага обориб қўясизми?

Шофёр Афандининг бошидан оёғигача қараб чиққач, йўловчилигига ишониб:

— Бир оғиз гапингиз, — деди ишшайиб. — Битта «Экстра»нинг пулини берсангиз бўлади. Аммо илтимос, йўлда автоинспектор тўхтатса, бу поччам, дейман. Келишдикми?

— Келишдик.

Чўпон отага келганда Афанди йигитга икки сўм чўздию индамай кетаверди.

— Ие, почча, қолганини ким тўлайди? — деди.

— Кейинроқ опангдан бериб юбораман, — деди Афанди.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси шоир

Ҳамза ИМОНБЕРДИЕВ

вафоти муносабати билан марҳумнинг оила аъзоларига чуқур ҳамдардлик билдиради.

«Гулхан» ва «Ғунча» журналлари жамоаси иқтидорли болалар шоири

Ҳамза ИМОНБЕРДИЕВнинг

бевақт вафот этганлиги муносабати билан унинг оила аъзоларига чуқур таъзия изҳор этадилар.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ

* * *

НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI — 1997

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32

Қабулхона телефони— 33-52-91

* * *

«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Навбатчи муҳаррир — Асқар ШОКИРОВ

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 24. Буюртма Г. — 0565. Ҳажми — 3 босма табоқ. Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди. Индекс 64593. 1 2 3 4 5 6